

Letnik XXXVI
Številka 3-4
2002

MED
MED
MED

dobje
dobje

kulturna
revija

meddobje
entresiglo

med

DOBJE

DOBJE

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXVI.

2002

Št./Nº 3-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovana

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: TINE DEBELJAK (glavni urednik/director general),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE in MILENA AHČIN, souredniki,
LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorica: Milena Ahčin

Oblikovanje in zunanja oprema: Erika Indihar.

Računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 176. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12/2002

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNIK

TINE DEBELJAK (Arg.): Pred nami je še široka pot 163

POEZIJA

VLADIMIR KOS (Japonska): Lepot v slovenščini še ni
preveč 165

BRANKO REBOZOV (Arg.): Bela ladja 169

ERIKA POGLAJEN (Arg.): El ocaso / Zaton 171

GREGOR PAPEŽ (Arg.): Viaje 1 y 2 / Vožnja 1 in 2 173

ANGELA CUKJATI (Italija): Ansia / Tesnoba ... 177

PROZA

TONE MIZERIT (Arg.): Grenki mate 181

ESEJI IN RAZPRAVE

JOŽE RANT (Arg.): "Biti Argentinec je težek posel" 187

SREČKO BARAGA (Arg.): O knjigi Vladimirja Vauhnika
"Nevidna fronta" 251

JURE VOMBERGAR (Arg.): Priimki Slovencev 289

ZAPISKI IZ ZAPUŠČINE

FRANC BAJLEC (Arg.): Invazija preko našega ozemlja 303

SPOMINI

IVAN BUKOVEC (Arg.): Spomini na Marijana Marolta 317

RAZPIS

319

UMETNIŠKA PRILOGA

ANDREK MAKEK (Arg.)

TINE DEBELJAK

PRED NAMI JE ŠE ŠIROKA POT

Slovenska kulturna akcija bo kmalu pustila za seboj petdeset let svojega plodnega delovanja. Ves ta čas je gojila slovensko besedo, pesem in risbo, in še posebej slovenske knjige, ki jih je več desetlin poslala med rojake v Argentini, po svetu in sedaj tudi v Slovenijo.

Slovenci smo bili ponosni, da imamo tako visoko bralno kulturo kakor malokateri narod na svetu. Hvala Mohorjevi! Po njej je slovenski kmet vedel, kaj se dogaja po svetu. Cankar je pisal za družbo, pa še marsikdo drug.

Tako se nam ni treba čuditi, če so naši kulturniki, takoj ko so prišli na breg Reke Srebra, začeli pisati iz notranje ustvarjavske prisile in iz čutenja potrebe rojakov po slovenski knjigi in slovenskem branju. Sicer se je to pričelo še pred ustanovitvijo SKA, a ta je s svojimi zahtevami po ustvarjalni moči in kulturni višini posegla takoj v kreativni proces slovenske emigrantske literature. Takrat ni bilo še zvez z domovino, oziroma so bile celo prepovedane. Pa nič za to! Pisali smo za nas emigrante in za zgodovino. Trdno smo bili prepričani, da bo enkrat prišel naš čas. Res je prišel. Sicer prepozno za naše prve ustvarjalce. A SKA je živa in organizirana kulturna družba, ki se neprestano prenavlja. Novi ustvarjalci stopajo na mesta odhajajočih. A cilj je še vedno isti – stvariteljski proces in razdajanje slovenske kulture med rojake.

Res je potek časa storil svoje, počasi se pričinja čutiti starost. A v nekaterih panogah umetniške dejavnosti ni čutiti tega, v slikarstvu ali glasbi npr. še vedno rastemo v svet. Res je težje pri pisani besedi, ker niso naši mladi navajeni izražati svoja globlja doživetja v slovenščini. A tudi tu se kujejo novi ustvarjalci. Meddobje ima vrsto novih, tudi mladih piscev, pa tudi starejših, ki so mu ostali zvesti. Ni mogoče reči, da se SKA poslavlja.

Da, prihajajo na dan knjige, ki obravnavajo našo zgodovino in naše predhodnike, a ne samo to. Meddobje je pravi zgled položaja. Objavlja dokumente za zgodovino, pa tudi nove sveže pesmi in črtice, prežete z vonjem japonskih cvetov ali argentinske pampe. V Sloveniji odkrivajo vpliv širokega sveta na naše čustvovanje in pisanje. Prav je tako! Ostali smo zvesti Sloveniji, celo bogatili smo jo. Tako smo gotovo pravilno vrednotili našo emigracijo, da iz posekanega debla raste nova mladika, oplojena po neslovenski zemlji.

Meddobje, ki je ena najstarejših še izhajajočih slovenskih kulturnih revij, bo še vrsto let bogatila slovenske emigrantske knjižne omare in knjižnice osrednje Slovenije, pa se tudi razdajala mladim tu rojenim našim potomcem. Pred nami je še široka pot.

VLADIMIR KOS

LEPOT V SLOVENŠČINI
ŠE NI PREVEČ...

MEDU ZA BOŽIČ 2002

*Pozabil name si v sprememb valovih,
pozabil dragi Med. Ne čudim se.
Kosti že tolikih Ti spe v grobovih;
kosti ne pišejo; kosti molče.*

*Ne, nisem hotel Ti miru grenfti.
A Božič bliža se, in v ocean,
ki s svojim tokom zna ves svet obiti.
bom vrgel vejo smreke s Fúdži-san.*

*In spomnil se bom pisem iz Argentine,
in črk, ki zde se tango-ljubice,
in žoltih lis iz pampine divjine,
s podpisom "Ustvarjalne praznike!"*

*Zdaj Tvojih pisem več ne pričakujem:
Meddobja ni na zemljevidu več.
Želim Ti "novodobja" žive struje,
lepota v slovenščini še ni preveč...*

KEMIJA BOŽJEGA SRCÁ

*Vem, da so ljudje, ki sanjajo
o metamorfozi bitij:
nadčloveških, ki se javljajo
v novih sanjskih haljah sija.*

*Ker so sanjska bitja, ni težkó
peti njim o njih, zánje;
tu ne manjka pesniških podob
ne snovi ne verzov branju.*

*Tudi jaz bom pel: zaljubljen sem
dolgo že, priznam, v Resničnost.
V njej je gorsko selo Betlehem
v dvakrat tisoč let, približno.*

*Tu leži na slami Božji Sin:
Detece je sin Marije.
To ni starih, ljubkih bajk spomin -
skalnat hlev je del resnice.*

*To ni mit (imajo ga za mit).
Z Detetom sva se spoznala
neko Sveto noč iz snežnih nitk.
Vojna se je maščevala.*

*Vendar Detece je zmagalo,
Božje Detece Marije.
Zmagalo je - čuj! - z ljubeznijo,
z Božjega Srcá kemijo.*

NOVO LETO - NOVO DOBJE?

*Zakaj pa ne? Morjé čumi pod okno,
z velikim svodom vabi nas na pot,
vsaj v barkah radovednosti otrok,
ki jim v očeh iskri se gen lepote.*

*Ko stopiš v barko, pot začni z vizfjo:
sicèr zgubiš se v neizmernosti.
Nekjé v meglí te čaka droben sij:
zaklad, ki ustvarjalcem se odpira.*

*Ni dobro biti samemu na svetu:
naj sede v barko še slovenščina!
V nočeh samotnih te vonjáv bo cvet
spet spomnil - lepih misli Ustvarjalca.*

*Čakaj, počakaj, čakaj, čakaj, čakaj,
in se izkaži v svoji lepoti.
Kdo vem? Kdo vem? Kdo vem?
Zgledaj, zgledaj, zgledaj, zgledaj,
svojim lepim, lepim, lepim,
in se izkaži v svoji lepoti.
Ni časa čakati, čakaj, čakaj, čakaj, čakaj, čakaj,*

*in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,*

*in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,
in se izkaži v svoji lepoti,*

DREVESU, KI PONOSNO ZGUBLJA LISTE - OTELI OVON

*O, silno drevo, ki nosiš zlató
na zadnjih ostalih ti listih -
kako čudovito segaš v zemljó,
kako se široko dvigaš v nebo,
in v tebi ni sence zavisti.*

*Ne vem ti imena, staro drevo,
a te ne znam pozabíti.
Kdor bil je ustvaril tebe, kakó
je obvladal vso tehniko
iz celic sestavljene biti!*

*Drevo, usklajéno z barvo gorá,
z ravnino, z oblaki, in s travo.
Prijatelj si s soncem, z luno nebá,
z vetrovi ob polnih sodih dežjà -
mordà, ker razumeš naravo.*

BRANKO REBOZOV

BELA LADJA

S korakom težkim grem in hodim, hodim...
 Do koder seže mi pogled
 peščena pušča je in neplodovitna zemlja,
 kot prek neba brezdanjega puščava zvezd...
 povsod brezčutni, mrzli, nedoumljivi znaki ničā
 ali pa sledovi grozo vzbujajoče biti,
 in ljudje samotni, v sebe same skriti, drug od drugega bežeči...
 joj, vsi bolj tuji, kot sam sem sebi tuj.

Od požarov sanj neznosna je vročina v duši
 in od brezčutnosti v telesu zamrzuje svet...
 Kdo sem? Kam mi je iti?
 Izgnanec, zamaknjen romar nor brez cilja,
 domov bežeča izgubljena duša...
 ah, kot žival zgubljena, sestradana in žejna,
 ki brez spomina išče krme, vode in roke blage gospodarja.

S korakom težkim, vsebolj težkim,
 grem in hodim, hodim ..
 V meni strah narašča z znanim in z neznanim,
 v biti vse se kaže kot propast; poraz
 na strtih plečih čutim, kot bi lastno nosil krsto
 in roki stegnjeni pred se v mrak kot svoj nagrobni križ...

Kot v daljnem davno zapuščenem grobu
 srce mi od nesrečnosti nepomirljivo bije,
 od zunaj v mene tuli ali cvili tesnobni burje pič,

ali pa reši se v luči lune grobni molk.
 Če ne bi slišal od nekje kot silni šum valov,
 če bi ne slutil morja modrega bližine
 in na njegovem bregu bele čakajoče ladje,
 bi znorel!
 O sinjemodri šum morja!! O v beli hlad peneče vode!
 O, bela ladja...z mostom že spuščeni
 in pripravljena za odhod čez morje!
 O, pristanišče sanjano v domovini!

Jaz bi znorel,
 če me ne bi čakal tam nihče,
 če me ne bi tam nihče spoznal,
 če me ne bi tam nihče objel,
 nihče z menoj pridruženo zajokal,
 nihče resnično gledal mi v oči....
 in potlej pustil svoja usta,
 da bi brez strahu pred zopetnim slovesom
 jaz poljubljal in poljubljal...

ERIKA POGLAJEN

EL OCASO

El ocaso sabe callar dignamente conmigo.
De rocío se me va llenando el corazón...

Mi alma acude a todas las cosas
como en punta de pie, contemplando y amando.
Las llama por su nombre y las invita
a cabalgar en esta pluma solitaria.

Algo misterioso y sublime
es el alma en la tierra
bajo el cielo.

El mundo cae en una hoja, de pronto.
Y yo, más callada que nunca,
desde lo más hondo,
desde lo más profundo,
lloro y lloro ante tanta belleza.

ZATON

Zaton zna spoštljivo molčati z menoj.
Od rose se mi polni srce.

Moja duša se zateka k vsem stvarim
kot po prstih, jih gleda in ljubi.
Kliče jih po svojem imenu in jih vabi
jezditi na tem samotnem peresu.

Nekaj skrivnostnega in vzvišenega
je duša na zemlji
pod nebom.

Svet se spusti na list, iznenada.
In jaz, molčeča bolj kot nikoli,
iz največje globine
jočem in jočem pred toliko lepoto.

(Poslovenil Branko Rebozov, Bs.As. 2002)

GREGOR PAPEŽ

VIAJES 2

El colectivo atraviesa el campo
 como una flecha extenuada.
 Sobre el pasto se desliza
 el cantado de la ruta.
 Se escuchan los truenos salvajes del camino.
 Hay un lugar apartado
 donde está el santuario de
 la Virgen de los Milagros.
 Soy con el único pasajero.
 La naturaleza, oscura y callada,
 de pronto arroja la sangre.

VIAJES 1

Sobre las líneas del horizonte
 hay peces de piedra
 - desde la ventana del colectivo los veo -
 Viajo hasta donde el colectivo termina su recorrido.
 Una vez que dejamos atrás las últimas casas
 solo quedamos el chofer y yo
 y el ruido del motor,
 intrusos en la catedral de la llanura.
 El crepúsculo es una gran vasija de barro
 desbordando el agua oscura del cielo.

Finalmente hemos llegado
 aquí, donde las inmensas llamas del pasto
 se baten con el frío del sol.
 No hay nada en este tembloroso sur
 que escape a la carnívora quietud.
 De pronto la cercanía de la noche
 oculta las imágenes
 y arrastra todo tras de sí
 como el rosado río de las antiguas cuevas.

VOŽNJA 1

Nad črtami obzorja
 so ribe iz kamna,
 skozi avtobusna okna jih vidim.
 Vozim se do zadnje avtobusne postaje.
 Ko smo zapustili za seboj poslednje hiše,
 sva ostala sama šofer in jaz
 in ropotanje motorja,
 vsiljenci v katedrali ravnine.
 Mrak je velika glinasta vaza,
 ki zliva čez rob temno vodo neba.

Nazadnje smo dospeli sem,
 kjer se neizmerni prameni trav
 bijejo s hladom sonca.
 Ničesar ne obstaja na tem trepetavem jugu,
 kar bi ubežalo zverinskosti miru.
 Nahitro bližina noči
 poskrije podobe
 in povleče s seboj vse
 kot rožnata reka v starodavnih votlinah.

(Prevedel Branko Rebozov, Bs.As.)

VIAJES 2

El colectivo atraviesa el campo
 como una flecha extraviada.
 Sobre el pasto mojado
 al costado de la ruta
 se arrastran los brillos salvajes del cardo.
 Viajo
 hacia un lugar apartado
 donde está el santuario de
 la Virgen de los Milagros.
 Soy casi el único pasajero.
 La naturaleza, sonora y callada,
 de pronto arroja la sangre gris de las nubes
 sobre el camino.
 La lejanía absorbe los fuegos
 y el cielo se va.
 Aún en la oscuridad
 pueden verse las luces de la arboleda
 que recorta el campo.
 Antes de arribar al destino
 los dioses del sur entrarán en mí
 a mostrarme el núcleo de lo secreto,
 los signos del puma y la flecha
 sin lograr conmover la ausencia del extranjero,
 sin llevarme a esta tierra
 definitivamente.

como un lugar de silencio

Experiencia inabismable

de silencio

en labios vivos.

Desconcierto,

tal vez el silencio

de la pluma.

VOŽNJA 2

Avtobus vozi čez polje
 kot puščica zgrešena.
 Po mokri travi
 ob straneh ceste
 se po tleh plazijo bliski divjih osatov.
 Potujem
 proti oddaljenemu kraju,
 kjer je svetišče Čudežne Device.
 Skoraj sem zadnji potnik.
 Narava, zvoneča in molčeča,
 odvrže naenkrat sivo kri oblakov
 na pot.
 Daljava popije vse ognje
 in nebo izgine.
 Še v temi se lahko vidijo luči drevoreda,
 ki zamejuje polje.
 Preden dospem na cilj,
 bodo bogovi juga vstopili vame,
 da mi odkrijejo jedro skrivnosti,
 znamenja puma in strelice,
 ne da bi vzbudili sočutja v odsotnosti tujca,
 ne da bi me za vedno peljali v ta svet.

(Prevedel Branko Rebozov, Bs.As.)

ANGELA CUKJATI

ANSIA

Un ansia tortuosa
apostada en mi estancia,
una suerte de camino
sin distancia.

Un ayer en olvido.

Amores desfigurados
que se esfuman
como soplos sin aliento.

Experiencia incommunicable
de muerte
en labios vivos.

Desasosiego,
tal vez el umbral
de lo pleno.

TESNOBA

Vijugasta tesnoba,
ki prebiva v mojem domu,
nekak usoden način poti
brez razdalj.

Včeraj – preteklost v pozabi.

Popačene ljubezni,
ki se razblinijo
kot izdih brez moči.

Izkušnja neizrekljiva.
smrti
na živih ustnah.

Vznemirjenost,
morda prag
v polnost.

(Prevedel T.D., Bs.As.)

AUSENCIA

Creció,
maduró a escondidas.

Callaron ya sus labios,
las palabras
quedaron vacías.

Puede ser
que la gaviota
se acerque a otro mar,
y allí se acuerde
de la amante
que dejó herida.
Al mar le duelo
pero no grita.
Las lágrimas
perdidas en el oleaje
no son percibidas.

Bajo las alas
se llevó la dicha.

ODSOTNOST

Rasel je
in dozorel skrivoma.

Njegove ustnice so umolknile,
besede
so ostale prazne.

Morda
se je galeb
približal drugemu morju,
in se tam spominja
ljube,
ki jo je pustil ranjeno.
Morje čuti mojo bol,
a ne vpije.
Solze,
izgubljene v valovanju,
se ne čutijo več.

Pod krili
je odnesel srečo.

(Prevedel T.D., Bs.As.)

TONE MIZERIT

GRENKI MATE

Benito García se je nemirno presedal. Nič mu ni bilo prav ta dan. Vse je imel že pripravljeno za nogometno tekmo, njegovo najljubše nedeljsko opravilo, a kar nekam je zavlačeval odhod, posedal in se razgledoval po hiši. Slabo je spal to noč, premetaval se je na postelji in obmiroval šele, ko ga je žena jezno nadrla, naj že vendar miruje in zaspi. Celo jutranji mate mu ni dišal kot vedno. Ko si je nalival vroče vode, se mu je roka tresla. Kar zamaknil se je in se zagledal nekam v daljavo, tako da je voda mimo bučke curljala na tla.

“Kaj vraga ti je; saj zgledaš kot bebec”, ga je ošvrknila Eulogia in brž prinesla cunjo ter pobrisala tla. Čeprav je bila hiša revna in zunanje stene še vedno neometane, je Eulogia stalno pazila, da je bilo znotraj čisto in urejeno. Tega je bila navajena že od otroških let in je zdaj zvesto izvrševala, ko je imela moža in tri otroke.

Benito ni odgovoril. Saj ni bilo treba. Oba sta vedela, kaj ga skrbi. Zadnje mesece se je napetost v hiši stopnjevala. Pravzaprav je napetost prihajala od zunaj. Vse naselje je bilo nemirno, vsaka hiša, vsaka družina. Nihče ni vedel, kdaj ne kako se bo to končalo, a vsi so čutili, da to stanje ne more trajati v nedogled.

Candelaria je bila vedno miren kraj. Bila je sestavni del predemestja na jugozahodnem robu Buenos Airesa. Tam, kjer se mesto zliva v pampo in zemlja postaja še bolj vlažna zaradi bližine nizkih močvirnatih površin, je v sedemdesetih letih zrastle ta čudna vas, pol naselje, pol viža. Skromne zidane hišice so se mešale z lesenimi barakami in celo kakšen zasilen brlog iz lepenke in pločevine se je pojavil tu in tam. Ostalo je pokrivala trava in od časa do časa nizko bodeče grmičevje. Hiše so sicer obkrožale mreže, nekoliko za varnost, a še bolj, da se je jasno nakazalo do kje sega lastnina posameznega soseda.

Na splošno pa je bil dostop do hiš skoraj prost, saj nihče ni uporabljal ključavnic na vrtnih vratih. Čez dan se je na prostih terenih paslo nekaj konj. Bili so last tistih srečnih prebivalcev, ki so imeli tipične dvokolesne vozove in so v večernih urah zahajali v predmestje, najbolj drzni pa celo v mesto, da so nabirali med smetmi vse, kar je bilo uporabno: papir, lepenko, steklenice, razne kovine in še marsikaj drugega.

Ena sama asfaltirana cesta je križala naselje in nosila bobneč naziv avenide San Martín. Bila je obvezna dostopna pot med Candelarijo in mestom. Po njej so odhajali in prihajali "kartoneros", a je bila tudi proga kolektiva, ki je kaj neredno vozil v mesto. Uporabljali so ga predvsem tisti, ki so imeli toliko sreče, da so v teh časih še našli kakšno delo. Odhajali so ob rani uri in se vračali pozno v noči. Naselje ni imelo javnih stavb, še kapelice ne in najbližja policijska postaja je bila v sosednjem naselju, kakih trideset kvadrov daleč. Ostale ceste pa so bile prašne ob sušah in blatne v dežju, pa to prebivalcev ni motilo, saj nihče ni imel avtomobila, ki bi z blata zdrknil v jarek.

Gotovo ni manjkalo manjših prepиров med sosedi –kje jih pa ni–, a solidarnost je bila vedno na ustih in v dejanjih. Vsi so se poznali in si v potrebi pomagali drug drugemu. Ljudje so bili raznovrstni, večina delavni –mnogi brez dela– a tudi nekaj "prijateljev tujega" ni manjkalo. Že več let je bilo, kar se je naselila družina Orozco ali "los čilenos", kot jih je vsa vas poznala. Vsi so vedeli, da živijo od kraje in ropa, a kot je bila navada, niso nikdar ničesar zmaknili v domačem okolju. To bi bilo proti vsem pravilom. Sosedje so se kmalu navadili najne, zlasti še, ker so bili sicer mirni ljudje in kaj radodarni, kadar je bilo treba prispevati v kakšno nabirko za potrebe soseščine.

A potem se je začelo. Kakih šest mesecev je bilo tega. Faruk je odšel in prodal bajto. V tisto barako ob robu vasi se je naselila neznana družba in kmalu kupila še sosednjo hišo, kate prebivalci so se neverjetno in sumljivo hitro odločili za izselitev. Nihče ni poznal novodošlih in tudi oni se niso potrudili, da bi prišli v stik z ostalimi vaščani. Sosedje so jih videli prihajati in odhajati. Bila je precejšnja družina, nekaj starejših in tudi dva mlada fanta. Kak mesec po njihovem prihodu so pričele izginjati stvari. Prvič se je kaj takega dogodilo v Candelariji. Pri eni hiši so pogrešali kolo, pri drugi je zginilo nekaj

orodja, staremu Santiagu so v odsotnosti neki večer vlomili v hišo in odnesli televizor... Novice so se kopicile in sumnja, ki je padla na nove sosede, se je spremenila v gotovost. Med obema hišama na robu naselja se je pojavil voz in dva konja, in vaščani so ugotovili da z vozom večkrat tudi kaj odpeljejo, ne samo pripeljejo.

Kmalu so ljudje v Candelariji tudi spoznali, da ni več tako varno hoditi po naselju v večernih urah. Nekaterega so že presenetili na samotnem kraju in okradli. Nekega sobotnega večera, ko je Benito gledal dnevne novice, je vsa prestrašena pritekla petnajstletna Josefina in povedala, da sta jo dva mlada pobalina sledila. V temi se je vračala od prijateljice. Še dobro, da ju je pravočasno opazila in lahko ušla, ko je hitrih nog.

Drugi dan je bila nedelja. Kot navadno so se zbrali za tekmo na vaškem igrišču. Benito je napeljal pogovor na večerni pripetljaj in začuden ugotovil, da ni bilo prvič, ko se je to dogodil v vasi. Možje so sklenili, da je treba nekaj narediti. V ponedeljek se jih je več napotilo na policijsko postajo. Do komisarja niso prišli. Odpravil jih je kar dežurni oficir in jim seveda obljubil, da se bodo za to stvar zanimali in ji posvetili potrebno pozornost. Res so se prikazali naslednjo sredo dopoldan. Modro pobarvan star avtomobil a z blestečim policijskim napisom se je dvakrat popeljal po "aveniji" in odšel. Posledica je bila, da so rokomavhi še bolj besno nastopali.

Ko so naslednji teden mladega Lopezovega trije okradli in še pretepli po vrhu, je oče ponovno šel na policijo. To pot je naravnost povedal, da dolži prebivalce obeh hiš na robu vasi. Dežurni oficir ga je sicer poslušal, ugotovil, da je zadeva resna, a mu svetoval, naj uradne tožbe ne predstavi. Če nima dokazov, kdo je bil, bo imel "same sitnosti in pota, in brez nikakršnega rezultata", mu je dopovedoval. Vsekakor pa bo policija pričela stvar raziskovati.

To pot je modri avto prišel, ko se je že večerilo. Zapustil je avenijo in se po prašnih cestah napotil proti polju. Ko se je peljal mimo obtožene hiše, je sirena dvakrat zatulila. Še isti večer so neznanci streljali na Lopezovo hišo. Poškodb ni nihče utrpel, a sedaj so vsi vedeli, pri čem so.

Ljudje so vsaj za hip pozabili na napetost, ko se je razvedelo, da je Salazarjeva najmlajša, komaj leto ji je bilo, zbolela in je inetnirana. V okrajni bolnišnici jo bodo morali operirati na želodčku. Mladi Salazar je brez službe in ne more kupiti

potrebnih zdravil. Nabiralna akcija se je sprožila. Za naslednjo nedeljo so tudi napovedali "solidarni nogometni turnir". Vsak igralec, ki se bo vpisal, bo moral plačati tri pese in vsi gledalci bodo prispevali, vsak po svojih zmožnostih.

Tudi Benito se je vpisal. A nestrpnost, ki jo je čutil tisto nedeljo, ni imela nič opraviti z nogometom. Šele ko se je končno odpravil in je pričel stopati po prašni cesti, se je nekoliko umiril.

Na igrišču, če tisti kos zemlje z vrati za gol na vsaki strani in porasle s šopi trave ter poteptane in prašne pred goli sploh lahko zasluži to ime, je bilo že veliko sosedov. Ekipe so bile sestavljene, saj je vsak imel svojo običajno družčino in so se vsi poznali do potankosti. Čeprav so besno zbijali žogo in je včasih prišlo celo na rob pretepa, je bilo vse v meji prijateljstva. Celotisto izzivanje pred tekmo in norčevanje zmagovalcev po njej je bilo le del folklore, brez katere igra ne bi imela smisla. Toliko bolj prijateljsko vzdušje je bilo to pot, ko se je vendar šlo za nabiranje sredstev za malo Erico.

Bilo je sredi prve tekme. Sodnik je ravno zapiskal foul in gruča se je zbrala okoli žoge za prosti strel. Tedaj se je zaslišal peket in drdranje. Voz je ropotal po cesti proti igrišču in zraven še konj z jezdecem. Mlada pobalina, kakih šestnajst in sedemnajst jima je bilo, sta drvela med glasnim vpitjem. Ko sta prišla najbližje ljudem, je oni na vozu potegnil orožje in strel je počil proti skupini. Nato sta usmerila proti mestu, kot da bi ju gnal vihar.

Nihče ni spregovoril. Le spogledali so se med sabo in se s pogledi razumeli. Igra se je nato nadaljevala, kot da se ni nič pripetilo. In naslednja tudi. Ob koncu so še nabrani denar odnesli Salzarju in se molče razšli.

V torek pa je počilo. Večina je še spala, ko se je zgodaj zjutraj začelo raznašati med hišami, da so v ponedeljek zvečer posilili Diazovo Dalmo. Devetnajst let ji je bilo. Bila je lepa in prikupna, pa še zelo inteligentna. Prejšnje leto je dokočala srednjo šolo in se potem vpisala na univerzo. V okraju revščine in pomanjkanja je bil to izreden primer in ponos ne le Diaza temveč vsega naselja. Bila je tudi precej v prijateljskem razmerju z najmlajšim Orozcovim. S prijateljico je v mestu pripravljala izpit in se zato pozno vračala. Dva sta jo prestregla. Bila sta iz hiš od robu. Odpeljala sta jo za polje in potem, po tistem, še z nožem izmaličila obraz. Komaj napol živa se je privlekla domov. Odpeljali so jo v bolnišnico.

V vasi je vrelo. A kot bi se dogovorili, je vzdušje izgledalo normalno. Diaz ni naznanil na policijo. Saj, zakaj bi. Dobro je vedel, da bo zaman. Zato pa so se spremenile dosedanje navade. Skoraj nihče ni hodil sam, kadar se je znočilo. Premikali so se v skupinah po tri ali štiri. Pa kar nekam veliko so se pogovarjali. Nekajkrat so se dobili po hišah in vroče razpravljali. Nekaj se je kuhalo. Tako je prišla naslednja nedelja in nov turnir. Nogometa ni smelo manjkati.

Tekma se je pričela kot vedno. Isto navdušenje, isti vzkliki, ista žoga sem in tja. Potem se je sprožilo in vse se je razvijalo kot v gledališču, kjer režiser pazi na vsako podrobnost, da vse steče kakor mora. Znova peket in ropotanje voza, znova izzivalni kriki. In nato tisto, nepričakovano...

Od drevesa se je odluščilo bruno in padlo ravno pred konja. Krik, rezgetanje, in voz je zaneslo proti jarku ob cesti, da se je prevrnil. Konj z jezdecem se je ustavil. Potrebna je pomoč. A prepozno: grozeče postave so bile že na mestu, ga potegnile in vrgle na tla poleg ponesrečenega voznika. Koli so vihrali nad glavami, šestdeset rok se je stegalo proti ležečima, ki sta se v onemoglosti zaman skušala braniti; in drugih šestdeset pesti se je dvigalo proti nebu in zahtevalo maščevanje. Gruča se je vrgla v grozno zbijanje. Da, celo otroci so se z brkami znašali nad človeškimi telesi na tleh. Benito je tudi tulil ob strani, podivjan in besen, in kričal imena hčerke in nesrečne Dalme. Potem je videl, da se je nekaj kovinsko zalesketalo. Oba Orozcova sta bila v gruči. Prerinila sta se v ospredje. Vsak je že imel v roki revolver. Sedem strelav je padlo in vsi so zadeli. Potem se je gruča razpršila kot kup listja v jesenskem vetru. Le konja sta ostala ob vozu – straža življenjskim ostanekom svojih gospodarjev, ki sta obležala v jarku.

* * *

Naslednji teden je bila Candelarija zasedeno naselje. Vsak hip je prišel kak policijski avto. Oficirji so zasliševali sosede in zapisovali. Potem je prišel sodnik in neka advokatinja, ki naj bi branila obtožene. Pet so jih aretirali, seveda Orozcova dva najprej. Potem je tudi policija odšla. Čez nekaj dni sta ostali prazni tudi hiši na robu vasi.

Naslednjo nedeljo ni bilo nogometa in tudi potem še dolgo ne. Benito se je dolgočasil ob koncih tedna in se ves nedeljski

dopoldan zamotil le z matejem. Srkal ga je in še srkal neprestano, da je bilo ob začetku dišeče zelišče že vse izmito, brez okusa – vse skupaj le še mlačna voda. A s tistim grenkim zaokusom, ki ga je imel v ustih, ko se je zadnjikrat srdito ozrl na trupli, ležeči v jarku.

Mate = argentinski čaj, ki se običajno pije po cevki iz bučke, v katero se stalno doliva vročo vodo

viža (villa) = bedno naselje

Kartoneros (cartoneros) = revni prebivalci, ki zbirajo lepenko in druge uporabne odpadke

Kolektiv = majhen tipičen buenosaireški avtobus

Kvader (cuadra) = v četverkotni razporeditvi argentinskih naselij razdalja med dvema križiščema, približno 100 metrov

los čilenos (chilenos) = Čilenci

JOŽE RANT

"BITI ARGENTINEC JE TEŽEK POSEL"

(E. Sabato)

Dolgo časa že zbiram gradivo in delam zapiske o tem, kaj Argentinci mislijo o samih sebi, in o tem, kar bi jaz mogel napisati o njih po več kot polstoletnem bivanju in delovanju med njimi in z njimi. Priloženo slovnstvo (bibliografija) je del virov za to delo. Raziskava še zdaleč ni dozorela za objavo. Vendar sem zaradi sedanjih okoliščin in pod njihovim vplivom v naslednjih odstavkih na hitro in nedvomno neznanstveno nekaj zapisal o tem, kamor mi najbolj uhajajo misli v teh dnevih, tako težkih za Argentino in za vse, ki v njej živimo in z njo globoko povezani čutimo.

"ČESAR NIHČE NE MORE OPREDELITI"

Sem pa tja si med kolegi dovolim kakšno ironično misel na račun Argentinecev. Seveda pri tem ne pozabljam na to, kar večkrat zatrdim: da sem sam pravzaprav bolj Argentinec kakor oni; saj so se oni rodili kot Argentinci, jaz pa sem postal Argentinec po svoji volji! Toda takoj moram razjasniti: postal sem argentinski državljani in delno vraščen v argentinsko kulturo, ne pa del argentinskega naroda (v kolikor ta po slovenskem pojmu sploh obstoji).

Prav ti kolegi so me že večkrat navajali k temu, da bi kaj napisal o svojem opazovanju in doživljanju Argentine. Sam pri sebi sem pa kaj pogosto razmišljeval o tem, da bi nekaj o tem napisal za svoje slovenske rojake.

Že vnaprej mi je bilo od vsega začetka jasno, da to ne bi bilo tako lahko. Sem argentinski državljani "zares". Ker romanski jeziki (še zdaj) ne razlikujejo pravilno med narodnostjo in državljanstvom, jaz sam v španščini pravim, da sem Argen-

tinec oz., kot tu pravijo, "argentino naturalizado". Seveda navadno dostavljam: "slovenskega izvora", ali "po rojstvu Slovenec", ali "slovenskega pokolenja" ali kaj podobnega.

In ker sem "zares Argentinec", ne bi smel drugim kaj slabega govoriti ali pisati o Argentini ali Argentincih. Ker pa sem "argentski Slovenec", sodim, da smem pisati o tem svojim sorojakom (koliko jih bo sploh to reč bralo!), ker govorim delno tudi o samem sebi. To je pač prednost dvokulturnosti. Torej ne dvojnega državljanstva, ki s tem nima nič opravka; še manj dvojne narodnosti, katere možnosti ne sprejemam. V tej dvo-kulturnosti pa - tako sem prepričan - že dolgo leta živim in delujem.

Ko danes prebiram, kar sem napisal v svoji prvi doktorski disertaciji leta 1960 še kot "enokulturni človek", me je sicer nekoliko sram, a priznati moram, da sem tedaj gledal nekako z drugega brega, morda celo nekoliko zviška.¹ No, morda je bilo svojčas tudi to potrebno, kot sem pred kratkim pisal neki svoji prijateljici v Slovenijo: eden izmed vzrokov, da je večina članov SPE toliko časa ohranila svojo slovensko narodno zavest, je bilo verjetno dejstvo, da smo se slovenski povojni naseljenci v Argentini imeli za nekoliko več ali za boljše, kot so bili domačini.

Ko to pišem, ne pozabljam Borgesovih besed, da biti Argentinec pomeni: **biti tisto, česar nihče ne more opredeliti.**²

RAZDVOJENOST IN DVOJNOST

Na kar sem v omenjeni disertaciji najbolj poudaril, je žalostno, a nesporno dejstvo, da je Argentina v glavnem zmerom bila **razdvojena** - in je še. Ne vem, če gre za vzrok ali učinek,

1. Rant 1960 a, 20-62.; Rant 1960 b, 15-38.

2. Sicer pa, ali ne velja to za vsak narod in za vsakega človeka? Ali se je potem čuditi, če je pred kratkim sedanji predsednik FMI Khler izjavil, da so ga Argentinci razočarali? Arg. novinar Barone se sprašuje retorično: če tujec tako sodi o Argentincih, potem ko si je bil prej verjetno ustvaril napačno podobo o njih, kako razočarane se moramo šele počutiti Argentinci? (Namerno uporabljam izraz "podoba", čeprav bi v tem primeru mogel govoriti o sodbi. Toda ker ima skvarjena novoslovensščina - ali renegatski Slovenci? - tako rada "imidž" ali kar "imiž"...)

toda razdvojenost pomeni tudi **dvojnost**. Ta dvojnost se kaže v osebnosti vsakogar, predvsem pa na vseh področjih družbenega življenja.³

V zgodovini najbolj zaznatna razdvojenost je bila najprej med "porteños" (pristaniščniki, prebivalci mesta Buenos Airesa)⁴ in "provincianos" (prebivalci drugih provinc ter takrat še drugega, nezamejenega ozemlja).

Odtod se je kasneje izrodila delitev na "unitarce" in "federalce", ki bi jim lahko rekli tudi centralisti in federalisti. Ta delitev je s časom vedla do nasprotja med trgovsko-industrijskim središčem z močno razvitim živinorejstvom in obdelovanjem polja na eni strani, pa precejšnje pomanjkanje vsega tega na drugi.⁵

Kasneje se je to stanje delno spremenilo na korist nekaterih osrednjih, danes tim. večjih provinc. Pomenilo pa je tudi delitev na bolj ali manj razvite dele države oz. na bogatejše in revnejše pokrajine. Razdeljenost pod tem vidikom še sedaj obstaja in je stalen vzrok za težavne odnose med osrednjo državo in provincami, pa med osrednjo državo, tremi "večjimi" ali bolje bogatejšimi provincami (Buenos Aires, Córdoba, Santa Fe) in (ne vedno ozemeljsko) manjšimi, a revnejšimi provincami.

CIVILIZACIJA IN BARBARSTVO

Razdvojenost, ki je imela svoj izvor še v kolonialni dobi, se je potem nadaljevala na najrazličnejše načine. Tako je v prvi polovici 19. stoletja nastala delitev med civilizacijo (evropsko

3. Takoj na začetku omenjam zadnje čase v inozemstvu najbolj jasen primer: medtem ko so v Braziliji še skoraj skrajno levičarski predsedniški kandidati soglasni v tem, da je treba plačati zunanji dolg in urediti s FMI, argentinski kandidati v velikem nesoglasju med seboj zagovarjajo najrazličnejša mnenja

4. Dokler ni mesto Bs.As. postalo glavno mesto republike, so vključevali vanj vso provinco Bs.As. – do kamor je tedaj sploh segala. Šele proti koncu tridesetih let 19. stoletja je kasnejši brig. Rosas s skupino "estancieros" (veleposestnikov) prišel do reke Río Salado, to se pravi, da je imela provinca tedaj skoraj polovico ozemlja manj; in šele po letu 1870 je gen. Roca zasedel vse ozemlje do reke (in sedanje province) Río Negro.

5. Provinca Buenos Aires je bila je že tedaj najbogatejša provinca tudi v poljedelstvu in živinoreji.

usmerjeni napredni sloji) in **barbarstvom**, ki naj bi ga zastopali razni provincialni voditelji (caudillos).⁶ To je vedlo do hudega nasprotja med tistimi, ki so hoteli Argentino popolnoma izenačiti z naprednimi evropskimi državami ali z ZDA, in tistimi, ki so zagovarjali krioško kulturo in tradicijo.

Glavni predstavnik krioštva je postal **gavč** (gaucho) s svojim svobodnim načinom življenja in mišljenja. Že leta 1872 je Hernández gavču posvetil svojo pesnitev "*Martín Fierro*" in ga s tem postavil za neke vrste narodnega junaka. Toda še dolga leta, skoraj do sredine 20. stoletja, so ga mnogi devali ob stran in nekako zaničevali.⁷

GENERACIJA OSEMDESETIH LET 19. STOLETJA

Mnogi zagovarjajo **generacijo osemdesetih let 19. stoletja**, ki je res imela neke vrste zamisel o Argentini, čeravno navsezadnje za vse Argentine zelo omejene važnosti: izvozna država naravnih poljskih pridelkov in mesa (za kar je bila potrebna osnovna izobrazba za vse), nekaj trgovskih izvedencev in računovodij (trgovske šole), nekaj maturantov z bolj klasično

-
6. Bratomorne bitke so trajale dolga desetletja in povzročile prelitje krvi več tisočev oseb. Razumljivo je, da so bili tudi nekateri izrazi v tem bojevanju zelo kruti. Kasnejši predsednik države Sarmiento, eden izmed velikih pobudnikov argentinskega vzgojnega sistema - a ne začetnik, kar je bolj pripisati gen. Urquizu in njegovi Konfederaciji v Entre Ríosu -, je še mlad zapisal, da bi morali izteči vso krioško kri in namesto kriožev pripeljati naseljence iz Evrope, ker da so bolj delavni... - Zaradi tega se pogosto sprašujem, kaj naj bi zdaj naredili s sinovi Špancev in Italijanov, pa tudi Nemcev, Judov, Arabcev, Slovanov idr., ker nam gre sedaj slabše kakor kadarkoli prej.
 7. Npr. pisatelj Borges, ki je sicer znan po svojih precej ostrih in tudi pristranskih sodbah. Vendar je s svojimi ironijami večkrat zadel. Npr., o peronistih je rekel, da niso ne dobri ne slabi, ampak nepoboljšljivi. Do neke mere to velja za kar precej Argentinec. - Da razne vrste priseljencev niso izboljšale družbene pravne držve, je takoj po svojem prihodu v Argentino opazil moj brat Pavle. Njegova prva pisma niso bila ravno prijetna; npr., ko je pisal "o tej divji" Argentini. - V zvezi s tem naj povem anekdoto z ene naših poti na počitnice v Bolsón, na jugu od Bariloč. Sredi pota smo "dvignili" za nekaj časa ob reki Río Manso tamkajšnjega mirovnega sodnika. Ko je eden mojih nečakov pokazal na jato rac in vzkliknil: "Miren, patos salvajes!" (Glejte, divjaške ali podivjane race), je sodnik hitro pripomnil, da so to divje race ali race v prosti naravi (patos silvestres), ker da divjaki prihajajo iz mest.

izobrazbo, ki bi naj na nekaj redkih univerzah študirali za zdravnike in odvetnike, drugega bi pa pravzaprav ne potrebovali.

Resda je s tem vzorcem (modelom) Argentina izredno napredovala in postala ob svoji stoletnici (1910) po gospodaski pomembnosti deseta na svetu. Po drugi strani pa ji je ta politika v marsičem škodila, zaradi česar je potem prišlo do nujnih in že omenjenih sprememb.

V tistih letih je ta politična struja izvedla v Argentini neke vrste "Kulturkampf" med liberalci in predvsem katoliškimi konzervativci, kjer je zmagala tim. napredna ali bolj laicistična struja (uvredba civilne registracije rojstev, civilne poroke, odprava desetnine, pokopališča so prešla v državno last itd.).⁸

8. Država je pod "prvim stalnim predsednikom" Bernardinom Rivadavia (1826-7) zaplenila vse cerkveno premoženje razen cerkva in uporabljenih poslopij ter odpravila desetnino. Zato pa se je obvezala, da bo podpirala "katoliško bogočastje". Zaradi tega protizgodovinskega podaljšanja nekdanjega patronata španskega kralja; zato, ker je moral biti predsednik po ustavi iz leta 1853 katoličan (po krstu, saj so večinsko bili prostozidarji) in so se zaradi tega državni predsedniki udeleževali katoliškega bogočastja (to se pravi, da so hodili na državna praznika 25. maja in 9. julija na *Te Deum* v katoliško stolnico), so mnogi sodili, da je bila katoliška vera uradna v Argentini, kar pa ni odgovarjalo pravnemu stanju; ne prej, po spremembi ustave leta 1994 pa sploh ne. Dejansko se je državna podpora (ki bi morala biti povračanje zaplenjenega in odškodnina za desetnino) omejila na nizke plače za škofo in gen. vikarje, vojaške kurate in skopične štipendije seminaristom. - Mimogrede: skoro vse tim. evangeličanske ločine zahtevajo od svojih vernikov desetino, česar jim nihče ne brani. Mnogo se govori o tem, kako da Cerkev zahteva od svojih vernikov denar (npr., zdaj skoraj odrahljeno štolnino)! Kljub temu, da je prebivalstvo pretežno katoliško, je katoliška Cerkev precej ubožna in razpolaga z zelo majhnimi sredstvi, kar se pozna predvsem v tem, da nima ne tiska ne drugih javnih občil. Medtem pa, npr., pred komaj 10 letimi v Braziliji ustanovljena "Svetovna cerkev" kupuje radijske postaje, hoče televizijske kanale itd. - Poudariti je treba, da se argentinski katoličani večinoma ne istijo s Cerkvijo. Cerkev je zanje samo hierarhija. Sicer skoraj večina še krščuje svoje otroke v Cerkvi, manj se jih poroča cerkveno, k nedeljskim mašam pa ne hodi niti 5 % vernikov. Zaradi tega važne nabirke kot CARITAS kvečjemu naberejo kake tri milijone pesov (trenutno okrog 750.000 dolarjev). S sociologi bi lahko rekli, da večina Argentinev ne čuti svoje pripadnosti h katoliški Cerkvi, je pa Cerkev zanje nekaj zunanjí okvir (no de pertenencia, sino de referencia). Vendar je važno poudariti, da je prestiž Cerkve skoraj zmerom višji od vseh drugih ustanov.

KRIOŽI, GAVČI IN GRINGI

Kmalu zatem se je začela delitev med rojenimi Argentinci, ki so se sčasoma zavedli, da so "krioži"⁹, in revnimi vseljenci, predvsem iz Italije in Španije, od katerih je vsaj do 1. svetovne vojne večinoma prihajala samo začasno. Ne ve se, odkod je tudi tu prišlo v navado, da so vseljence iz Evrope imenovali **gringos**.¹⁰

Sicer počasna industrializacija se je pričela tudi v nekaterih mestih notranjosti (Rosario, Córdoba). Tako se je nasprotje med pristaniščniki in provincialci delno spremenilo v nasprotje **mesto-dežela**. Toda kar hitro je prišlo tudi do drugačnega razmerja med številom prebivalstva v mestih in na podeželju. Že leta 1960 je imela Argentina v vsej Južni Ameriki največji odstotek prebivalcev živečih v mestih (60%), potem pa se je razmerje še povečalo. Sedaj v Velikem Buenos Airesu živi več kakor 1/3 Argentinec! Še leta 1948 je bilo zaposlenih v kmetijstvu in gozdarstvu 50,6%, a že leta 1960 jih je bilo komaj 20%, odstotek se je pa do leta 1990 stalno manjšal.

Med priseljenci je bila večina Špancev. A mnogo Špancev se je letno vračalo domov, drugi pa so se vrnili za zmerom. Italijani so se večinoma naseljevali za stalno. Pravijo, da bi bila Argentina postala skoraj popolnoma italijanska, če se ne bi ta razvoj zaustavil ob začetku 1. svetovne vojne. Tako je razumljivo, da je v Argentini italijanski vpliv izredno močen in da imajo Argentinci zgolj evropskega pokolenja veliko značilnosti, ki so bolj podobne italijanskim kakor španskim.

Napetost med domačini (*nativos*, kar ni isto kot izvirni prebivalci ali *aborígenes*, kot se pravi Indijancem) in vseljenci (*inmigrantes*) se je najbolj pokazala v tim. "viveza criolla" (krioški prebri-sanosti ali lisjačnosti), s katero so se domačini skušali braniti pred novonaseljenci in jo nekako enačili z razumsko ali voljsko

9. V notranjosti se obenem imenujejo tudi gavči, čeprav je prišlo v navado, da rečejo gavč vsakomur, ki je pripravljen, da komu drugemu stori kakšno uslugo, zlasti če zastonj; tako dejanje pa imenujejo: *gauchada* (gavčada).

10. Vseljencem iz Libana, Sirije in iz Bližnjega Vzhoda pravijo Turki (*turcos*). Ker je večina Špancev prihajala iz štirih galicijskih provinc, vsem Špancem pravijo "gallegos" (gažegos), Italijanom pa (skrajšano) "tanos". Ker niso poznali razlik med slovanskimi narodi, vsem Slovanom pravijo "polacos". Jude, ki so prihajali večinoma iz Poljske, in s priimki, ki so se končavali na "-ski", imenujejo "rusos" (Rusi).

nadmočjo tujcev, npr. na delu in predanosti delu. Ko so valovi vseljavanja prenehali, je ta prebrisanost začela delovati med Argentinci samimi, s čimer si samo škodijo drug drugemu (Mafud 1970, Urtizberea 2002).

VKLJUČENJE SREDNJEGA SLOJA (1916) IN NIŽJIH DRUŽBENIH PLASTI (1945)

Priseljenci, ki so želeli, da bi se njihovi sinovi popolnoma vključili v argentinsko družbo, so svojim otrokom skušali dati čim višjo vzgojo. V tem pogledu je bila tudi Argentina nekoč **talilna kad** (*crisol de razas, melting pot*), ker je prevladovala miselnost **asimilacije**. To je zadnje čase začela spodrivati **plurikulturnost** ali **multikulturnost** (večkulturnost). Znak težnje po asimilizaciji (tudi inkulturizaciji ali akulturizaciji) je bil rek "m'hijo, el doctor" (moj sin, doktor).¹¹ To se je pokazalo predvsem na volitvah leta 1916 (zmaga radikal Hipólito Yrigoyen), prvih v skladu z novim volilnim zakonom (imenovanim *Ley Sáenz Peña*), ki so pomenile **vklučenje srednjega** ali tim. meščanskega sloja v izvajanje državljanstva, obenem s sinovi novih vseljencev.

S peronistično revolucijo leta 1945 (in volitvami leta 1946) se je ta vključitev raztegnila na najširše ljudske plasti (strokovno izvežbane in neizučene ročne delavce), ki so se začele priseljevati v večja mesta, kar so nekateri nasprotniki peronizma imenovali "**zoološki plaz**", peronisti pa so te svoje zagrizene nasprotnike, predvsem po padcu Perona leta 1955, imenovali **gorile**.¹²

11. Morda je to vzrok, da v Argentini (v skladu s tim. *ley de costumbres* v tem pogledu podobni angleškemu *common law*) nazivajo odvetnike in zdravnike "doktorji", čeravno večina nima tega akademskega naslova.

12. Mnogi Argentinci se motijo, ko pravijo, da je bil priseljevanju iz dežele v mesto kriv samo Perón, ker je hotel tudi v mestih volilno zmago. Toda to je bila po vojni splošna težnja vsepovsod, tako kot je potem prišlo do izseljevanja iz mestnih središč v predmestja. Res je pa Perón vsaj nekaj let spodbujal te družbene premike. Delno je bilo temu vzrok tudi dejstvo, da Perón ni bil na dobrih nogah z bogatimi poljedelci in živinorejci, kar je že leta 1951 privedlo Argentino tako daleč, da je morala prositi posojilo za uvoz drugovrstnega žita. (Kratko zgodovino od leta 1948 sem napisal v *Zborniku ZS* pod naslovom *Argentina v dobi Zedinjene Slovenije 1948-1998*, str. 701-706.)

V POL STOLETJA SAMO NEKAJ KRATKIH DOB NAPREDKA

Kdor se spominja, kakšna je bila Argentina v letih 1947-9, ko se je v njej naseljeval tretji slovenski izseljenski prtok, bo seveda moral priznati, da so se dogodile izredno pomembne spremembe na vseh področjih: gospodarskem (industrija, poljedelstvo, živinorejstvo, rudarstvo, razvoj veletržnic, gostinstvo itd.), družbenem, predvsem pa kulturnem. Toda v primerjavi z drugimi državami (zahodno in srednjeevropske, ZDA in Kanada, Avstralija in Nova Zelandija, celo nekatere srednje in južno-ameriške, kot Mehika, Brazilija in Čile) je bil razvoj sorazmerno manjši, tako da je Argentina zmerom bolj zaostajala – z izjemo v letih 1990-1997.

Večkrat ponavljam, da je bilo samo nekaj kratkih dob, v katerih je Argentina zares rasla, tako v domači kosmati pro-izvodnji (DKP) kot v sorazmernem splošnem blagostanju.

Prva doba je trajala od 1945 do 1951. Ker je zaradi medvojnega prihodka Argentina razpolagala s številnimi divizami, se je razvila lahka industrija, sezidali so mnogo novih hiš, zelo je narastel notranji turizem itd.¹³ Toda to je škodovalo nadaljnjemu razvoju: porabili so nakupičeni denar, niso zgradili težke industrije, izpraznile so se vloge v pokojninski sklad (tedaj je bilo razmerje: 1 upokojenec na 20 oseb, ki so plačevale v sklad) itd.

Druga doba je trajala od drugega leta vlade Frondizija do njegove zrušitve 1962, ko se je močno razvilo črpanje petrolejskih vrelcev in s tem predvsem Patagonija.

Od leta 1966 do 1969 (predsednik Onganía, gosp. min. Krieger Vasena) je bila **tretja doba**. Potem do drugega leta Menema (začetek 1991) skoraj ni mogoče govoriti o rednem in kolikor toliko pomembnem napredku.

Od leta 1991 do nekako 1994 je trajala morda najbolj važna, **četrti doba**, čeprav je mogoče trditi, da se je kljub težavam podaljšala do nekako leta 1997.

Sicer je bilo **nekaj let**, ko je večina ljudi uživala **sorazmerno blagostanje**, a v teh letih ni bilo pravega gospodarskega napredka. Tako v letih 1973-4, ko je gosp. min. Gelbard govoril o nič-odstotni inflaciji. Prva leta zadnje vojaške diktature (1976-

13. Perón je nekoliko pretirano večkrat rekel, da se je bilo težko premikati po Osrednji banki, ker so bili celo hodniki polni zlata.

9) z gosp. min. Martínez de Hozom so Argentinci uživali dobo tim. sladkega denarja ("plata dulce"), ko je milijone Argentinecev potovalo v ZDA, na Karibe, v Evropo ali še dlje in tam kupovali na debelo. Nekaj podobnega se je zgodilo prvi dve leti (1982-4) pod Alfonsinom in njegovim gosp. min. Sourvillom - potem pa smo morali na kolena pred FMI.

STOPNJEVANO IZLOČEVANJE IZ VSEH SLOJEV

Bilo je nekaj družbenih plasti, ki se niso hotele vključiti v družbeno in zlasti politično delovanje, čeprav so nekateri poedinci delovali sindikalno in so bili v začetku 20. stol. pravzaprav med prvimi argentinskimi sindikalisti. Večinoma so to bili italijanski, španski, pa tudi nemški in argentinski anarhisti.

V to skupino je prištevati predvsem tim. sezonske delavce iz Evrope, kasneje pa tudi iz sosednjih držav. Še bolj pa skoraj nomadske delavce, ki so se z ozirom na možnost dela selili iz ene pokrajine države v drugo, in katerih je bilo še leta 1960 nad pol milijona, medtem ko tedaj Argentina ni imela niti 20 milijonov prebivalcev.¹⁴

V zadnjih desetletjih je to "odstranjenje" (ali skoro izključenje iz družbe) dobilo svoj izraz s tim. neformalnimi delavci, ki ne prispevajo v noben pokojninski sklad in zato tudi nimajo nobenega socialno-zdravstvenega zavarovanja.¹⁵

14. Pomislimo samo na sledeča dejstva: sladkorni trs so občasno sekali (z mačeti) v Tukumano (1000 km od BA na SZ); bombaž so obirali v Čaku (1300 km na SV); vinska trgateg je bila pretežno v Mendosi in San Juanu (1200 km na Z); striženje ovc v Patagoniji (1200 do 3000 km na J); nabiranje hmelja v dolini in provinci Río Negro in v Bolsonu v provinci Čubut (1300-1800 km na JZ). Primer s hmeljem mi bo za vedno ostal v spominu. Ko je bil brat Peter upravnik pri znanem velepodjetju v Bahía Blanca, okrog 700 km na jugu od Bs.As., so uvozili nad 20 m dolge stroje, ki so v nekaj dnevih opravili delo, za katero so prej morali za kake tri tedne najemati okrog 400 Mapučev iz njihovih bližnjih naselbin. (V Argentini nimamo redukcij za Indijance, četudi posamezniki rodovi skušajo živeti skupaj!) Seveda se je s tem zanje nehal eden redkih prihodkov.

15. Vendar pa je veliko teh delavcev glede na svojo zdravstveno oskrbo - prav po argentinsko! - na boljšem kakor ostalo prebivalstvo. Ker gre za ljudi, ki delajo sicer na črno, a pri tem spoznajo dosti zdravnikov in bolničarjev (ali tudi politikov), jim v potrebi javna bolnišnica zaradi teh "stikov" nudi vsega, posebno še, ker morejo zdravnikom, bolničarjem in vsemu osebju nuditi darila in denar (napitnino oz. podkupnino). Medtem pa tisti, ki imajo sindikalno socialno zavarovanje, pogosto od tega ne dobivajo skoraj nič, kar se zadnje čase delno dogaja tudi z zasebnimi zdravstvenimi zavarovanji.

Vse to je z vso silo izbruhnilo na dan v največji gospodarsko-socialni krizi v vsej zgodovini Argentine, ki se je začela kazati sprva v majhnem porastu v letih 1997-1999, potem pa z zmerom večjo brezposelnostjo od leta 1999, dokler ni ta v maju leta 2002 skočila nad 25%. Toda upoštevati je treba, da so province, kjer je povprečje nezaposlenih nad 50-odstotno.

IZSELJEVANJE: IUS SOLI - IUS SANGUINIS

Zadnja leta smo videli dolge vrste ljudi pred konzulati Španije, Italije, ZDA in drugih držav, kjer so skušali dobiti državljanstvo ali potni list. Toda že prej je bilo mogoče opaziti to dejstvo, najprej v sredi šestdesetih let, potem pa v drugi polovici Alfonsinovega mandata (1983-89), proti koncu drugega Menemovega (1998-9), za časa predsednika de la Rúa pa je postalno nekaj stalnega.

Seveda semkaj ne moremo šteti vsa tista leta, ko so mnogi Argentinci morali bežati iz svoje rojstne domovine v tujino zaradi političnega preganjanja, kar je pravzaprav stara zgodba, ki prihaja že od začetka Argentine. Posebno pomemben je bil ta umik pod Peronom (1952-5), pod protiperonistično vojaško vlado (1955-8) ali pod naslednjimi vojaškimi vladami (1966-1973; 1976-1983).

V zadnjih časih se je neprimerno povečalo število oseb, ki hočejo iz Argentine, kljub temu, da je zmeraj težje dobiti bodisi drugo državljanstvo bodisi potni list. Nekako ironično pravimo: marsikdo je prišel do zaključka, da je edini izhod iz sedanjih težav v Argentini (zanj in za njegove) mednarodno letališče Ezeiza.¹⁶ To je pravzaprav nekaj strahotno protislovnega: v državi s samo 36 milijonov prebivalcev, ki prideluje žitaric za 300 milijonov ljudi, jih polovica trpi hudo pomanjkanje!

Pomembna razlika med prejšnjim in sedanjim izseljevanjem je v tem, da zdaj gredo s trebuhom za kruhom ljudje najrazličnejših poklicev, medtem ko so se dolga leta izseljevale pretežno osebe z akademsko izobrazbo: zobozdravniki v Španijo, zdravniki v

16. Menda se je prijavilo tudi že okrog 100 slovenskih družin, nekaj pa se jih je že vrnilo. Upam, da domovina zanje bo mačeha in ne bodo gledali nanje kot na nekoga, ki je v Argentino šel iskat denarja, vrača se pa skoraj brez vsega - saj begunstvo ni imelo gospodarskih vzrokov.

ZDA, inženirji v Brazilijo itd., raziskovalce pa je najti v vseh državah s tozadevno pomembno dejavnostjo.¹⁷

Morda se bo s časom zaradi tega spremenilo tudi argentinsko dosedanje gledanje na državljanstvo.¹⁸ Doslej argentinsko pravo ni priznavalo *ius sanguinis*, ampak samo *ius soli*. Po dogodkih v letih 1973-83 so mnogi prišli do zaključka, da bi bilo treba upoštevati vse zunaj Argentine rojene, ne le otrok diplomatov, ki so imeli pravico, da so jih izenačili z otroki, rojenimi v Argentini.¹⁹

GLOBALIZACIJA IN NJENE POSLEDICE

Sedanjemu stanju je predvsem kriva nedelavnost de la Rúove vlade zaradi sprtosti med volilno zvezo radikalov in tim. FREPASO-m (levi peronisti, socialisti in še nekaj drugih), potem pa še med predsednikom de la Rúom in radikali samimi!

Glavni vzrok brezposelnosti pa je bilo "odprtje gospodarstva", privatizacija državnih podjetij itd., skratka **globalizacija**, izvedena na zelo krut in brezobziren način, ki je premalo upošteval dostojanstvo in pravice vsakega človeka. Glavna opustitev je bila v tem, da ni preprečil izključitve iz družbenega življenja tistih, ki so izgubljali službe. To pa zaradi tega, ker ni ustvaril kake *rešilne mreže*, ki bi naj jih obvarovala pred padcem v brezno.²⁰

17. Za mnoge Argetince je seveda bolj važno, da deluje v tujini nad 50 tukaj rojenih nogometašev in tudi okrog 50 "selektorjev". Izraz selektor se mi zdi napačen pod katerimkoli vidikom, tako zaradi njemu svojskih opravil, kakor zaradi nepotrebne tujke. Če že hočejo tujko, zakaj ga ne imenujejo, kot tukaj, tehnični direktor, saj jim je v domovini izraz direktor silno všeč? Toda, ali pa res ne bi bilo mogoče dobiti kakšnega slovenskega izraza?

18. Sicer obstoji pod pravnim vidikom razlika med državljanstvom (*ciudadanía*) in narodnostjo (*nacionalidad*), a pojma se zamešavata. Npr., vseljenc, ki postane državljan, je "argentino naturalizado". Ko so člani SPE začeli postajati argentinski državljani, jim je bilo jasno, da to ni pomenilo spremembe narodnosti. Če bi ne bili postali argentinski državljani, bi jim bilo precej otežkočeno delo v svojih ustanovah. (O tem gl. *Zbornik*.)

19. Ustava predvideva, da mora biti predsednik države rojen Argentinec ali Argentinec po opciji, kar pa je dovoljeno samo otrokom argentinskih staršev, ki so se rodili v inozemstvu v času, ko so starši bivali v tujini zaradi diplomatske službe.

20. Argentinski sindikalisti so se vedno upirali zavarovanju pred brezposelnostjo in podpori zanjo, ker da bi bilo edino pravilno nuditi delovno možnost za vse. To (po mojem zgolj demagoško geslo) so po sili razmer začeli opuščati.

Drug pomemben vzrok je bilo neprestano in zmerom večje notranje in zunanje zadolževanje, predvsem v zadnji dobi drugega Menemovega mandata (1998-9), najbolj zaradi provincialnih gospodarstev. Vendar to v konvertibilnosti 1 dolar = 1 peso ni pomenilo več kakor 42% DKP, kar je precej pod zahtevami Maastrichta.²¹

Stanje se je strahotno poslabšalo zaradi brezglavega, nenačrtnega in, kot je danes skoraj vsem razvidno, popolnoma nepotrebnega razvrednotenja denarja na način, kot ga je izvedel januarja 2002 predsednik Duhalde (s soglasjem bivšega predsednika Alfonsina in sindikalnih "debeluhov", kot voditelja tovarnjakarjev Moyanom idr.), menda celo proti mnenju gosp.

21. Časnikar Hugo *Gambini*, demoprogresist in znan protiperonist, je pred kratkem v dnevniku *La Nación* v več pismih bralcev hudo napadel Menemovo vlado. Toda namesto da bi poudarjal resne očitke, je skušal dokazati, da je Menem kriv sedanjega stanja.

Na to mu je odgovoril Juan *Alemann*, po mojem eden najboljših bivših državnih finančnih tajnikov (9.7.02, 1.15). Za časa Menema se je povečala DKP za 58 %. Od leta 1991 naprej je bila popolna stabilnost. Argentina je doživela silno kolikostno in kakovostno razvitje dejavnosti tretjega reda: komunikacije, avtoceste in ceste itd. Bilo je milijarde investicij na vseh področjih. Začel se je močen razvoj dotlej zapostavljenega rudarstva. Podvojila se je žetev žitaric in oljčnic itd. (Moja op.: leta 1976 si je vlada zastavila za cilj doseči 20 milijonov ton žetve; zadnja leta žetev presega 70 milijonov ton!) Kupna moč se je izredno zvišala; npr., za časa Alfonsina je stal televizijski aparat 800 dolarjev, neizveden delavec pa je zaslužil 200 dolarjev mesečno; za časa Menema je stal aparat manj kakor 400, plača pa je bila nad 400; zato se je nakup predmetov, ki jih ne kupujejo samo nekateri, zvišal za več kakor 50 %. – Javni dolg je znašal leta 1989 okrog 90 milijard, 1999 pa 130, torej 44 % več; a dejansko se je dolg v primeru z DKP zmanjšal. Brezposelnost je res dosegla v oktobru leta 1999 14 %; toda pod Menemom se je zvišalo za 3 % število delovnih ljudi (ki delajo ali ki iščejo delo, a ga ne dobijo). Številno državnih uradnikov je zaradi privatizacij padlo od 900.000 na 300.000, izboljšala pa se je tehnologija itd.

Temu je odgovoril dr. José E. *Miguens* (14.7.02. 1 22) rekoč, da je Alemann pozabil na to, kako umazane so bile privatizacije (letalska linija, pošta itd.) Milijarde izkupička teh prodaj so se razblinile v zraku, tako kot prihodki številnih kasinov, skrivne prodaje orožja itd. - Ta polemika se vleče še kar naprej.

Vse to dokazuje, kako globoko so Argentinci razdvojeni tudi v tem pogledu. Najhujše je seveda dejstvo, da kaže, kot da bomo spet prišli do skrajne polarizacije. Na eni strani bo skupina, ki je skoraj brez vsakega načrta in ima za edini cilj, da pod pretvezo prozornosti prepreči ponovno

min. Remes Lenicova.²² Nekatere "razsvetljene" glave so tedaj mislile, da bo peso padel na 1,40 dolarja, kvečjemu na 1,50.²³ Dolar je proti koncu junija skočil že na 4 pese, (čeprav se je v juliju in avgustu sukal okrog 3,60, a nihče si ne upa trditi, da je ta padec samo začasen), medtem ko je bilo prej skoraj enajst let razmerje 1:1.

SEDANJE GLAVNE TEŽAVE

Jasno je, da so z razvrednotenjem denarja (ne gre mi beseda devalvacija) rešili nekatera zavožena "argentinska" podjetja, a s tem doslej ni prišlo do skoraj nobenega zboljšanja, kot, npr., več proizvodnje, več izvoza ipd. Pač pa se je vse izredno podražilo (hrana okrog 70 do 100 %, uvoženi izdelki, kot npr.

predsedništvo Menema (tako, kot je bil leta 1999 edini cilj radikalno-socialistične-levoperonistične zveze podreti Menema); na drugi strani pa je bivši dvakratni predsednik Menem (ali njemu bližnja skupina), ki bo zagovarjal še vnaprej prosti trg, čeravno morda z večjo pažnjo na brezposelne in obrobne skupine, zaradi katerih bo verjetno znova vpeljal neko stalnost v vrednosti denarja. Zanimivo je dejstvo, da večina sicer trdi, da Menema ne bo volila, ko pa se jih vpraša, kdo bo prihodnji predsednik, jih več kot polovica odgovori, da bo Menem. To se lahko precej spremeni, če bo levičarska kandidatka Carrió še nadalje izgubljala odstotke v povpraševanjih, če bo še bolj rastel Rodríguez Sáa, ki nabira glasove kjerkoli, če končno ne bo naznanil kandidature Reutemann, če...

22. Da ti ljudje niso vedeli, za kaj gre, je najboljši dokaz to, da so bili dnevi, ko so po dvakrat spremenili svoje odloke, kar se še včasih zgodi. Ali pa sicer tukaj namerno nezapažena zmeta ministra Remes Lenicova, ko je v nagovoru po televiziji napovedal, da bo vrednost dolarja odtlej 1,40 pesa, in je dostavil, da so torej znižali vrednost pesa za 40%! Kdor se le malo spozna na matematiko, ve, da v resnici gre za 29 odstotkov. Seveda so vsi Argentinci – ker jim je tako prijalo – ponavljali tisto o 40 %. Vprašal sem nekatere inženirje in ekonomiste, celo univ. profesorje, za koliko odstotkov razvrednotenja bi šlo v primeru, da bi dolar skočil na dva pesa; ali morda za 100%? Toda to bi pomenilo, da bi peso ne veljal nič! Šele tedaj se jim je posvetilo. No, danes je dolar okrog 3,50 pesov in zdaj vsi vedo, da je razvrednotenje približno 65%; če bi skočil dolar na 10 pesov, bi bilo razvrednotenje 90-odstotno.
23. Tedaj sem pisal Vrljičaku od *Dela*, ki je po enem svojih "izvedencev" zagovarjal to stališče, da bo dolar v primeru razvrednotenja pesa skočil na 4 pese, 5 in morda celo na 10, kot se je že zgodilo v preteklosti. Tedaj sem še upal, da bo vlada upoštevala mnenje večine, kar pa žal ni.

računalniški nadomestki, pa 3 do 4krat!) in nevarnost je še zdaj, da pademo v novo hiperinflacijo.²⁴

Da bi do tega ne prišlo, ali da se ne bi vsi vrgli na dolarje, predvsem pa, da bi se obvarovalo pred polomom domače in tuje banke, je vlada vzpostavila tim. **ograd** ali **stajo**, pravzaprav od min. Cavalla (dec. 2001 za 90 dni) **stajico**, ki je pomenila neke vrste zasego ali blokiranje vseh vlog, z naslednjim ministrom Remes Lenicovom pa **stajo** brez omejitve v času in pod še tršimi pogoji. Vrhovno sodišče se je že februarja izreklo, da gre v drugem primeru za protiustavno zasego premoženja. Resda vlada že mesece išče različne načine za izhod iz te težave; ko misli, da ga je našla, pa spet spremeni oblike in pogoje.

Tuje banke ne marajo dati zaslonbe svojim podružnicam, čeprav so dolga leta delale velikanske dobičke v Argentini, kjer so bile letne obresti – pri nič-odstotni inflaciji ali celo deflaciji! – po 35 odstotkov ali še več. **Domače banke** so pa skoraj vse na robu propada. V začetku leta 2001 je bilo v Osrednji banki 42 milijard diviz, leta 2001 je zakonito "ušlo" nad 20 milijard vlog, ki so jih prenesli v druge države; od 18 milijard, ki jih je ostalo januarja 2002, jih je **zdaj manj kot 9 milijard**. Denar so lastniki v skladu z zakoni prenesli v Urugvaj in druge države – danes pa ga tudi od tam odnašajo, ker se boje podobnega

24. Pred nekaj leti je bilo sorazmerno malo uvoženega blaga. Zapiranje ali izseljevanje tovarn pa je povzročilo dejstvo, da smo začasno odvisni od uvoza mnogih predmetov, kar samo povečava draginjo. Dejansko so trenutno najmočnejši argentinski denar žitarice, ki jih je še nad 40 milijonov tonelad neprodanih v skladiščih (silos), kar pomeni okrog 3 milijarde dolarjev. Opažam pa, da se sicer zelo počasi na trgu dobiva vedno več v Argentini izdelanih predmetov. Verjetno se bo ponovilo nekaj podobnega, kot v letih 1950-60: sprva so ljudje upravičeno zaničevali izdelke z napisom "Industria Argentina", potem pa so jih začeli bolj ceniti kakor uvožene, ker so domači izdelki z njimi tekmovali ali jih celo prekašali. V nekaterih primerih je bilo vedno tako: kdo si je kdaj rajši kupil brazilski avto namesto argentinskega? kdo si ni rajši nabavil argentinski pralni stroj, hladilnik ali zamrznik? kdo ni vedno imel rajši argentinska tkiva, obleke, volnenih in usnenih izdelkov itd.? Zdaj je že mogoče dobiti zelo dobre zgoščenke (CD) in še kar nekaj drugih izdelkov, med njimi zmerom pomembnejši software. Kar pa zadeva jedrno raziskovanje in njegova uporabo, je Argentina še vedno med redkimi, ki izvažajo. Prav tako rude, jeklo itd

poloma kot v Argentini. Denar pač nima domovine in je ena najbolj preplašljivih reči...²⁵

Seveda staja velja večinoma za ubogo rajo. Kdor si je le mogel, si je dobil kakega "spretnega" odvetnika in prijaznega sodnika. Odvetnik je storil svoje za lepe odstotke, marsikateri sodnik pa je (včasih za precejšnjo podkupnino) dovolil dvigniti naloge. In tako je ušlo spet nekaj milijard deviz. Ne pozabimo na to, kar je pisatelj Martín Fierra stavil na jezik "Stari vizkači" (v prosti prevedbi): dôbi si za prijatelja sodnika... zmeraj je dobro, če imaš pri roki kak kol, ob katerega se lahko praskaš...²⁶

"NAJHUJŠA KRIZA V ARGENTINSKI ZGODOVINI"

Danes skoraj ena tretjina Argentinec živi pod pragom revščine: To se pravi, da družine v tem stanju (kjer povpreče otrok nista dva, ampak 5 do 6!) zasluži mesečno manj kakor 600 pesov (okrog 165 dolarjev), ki so potrebni za skromno preživetje.

Druga tretjina so tim. "odstranjeni" (*marginados*) ali izvrženi iz družbe (*expulsados*), ker ne zaslužijo nič, ali manj kakor 150 pesov (zdaj komaj 40 dolarjev) na mesec.

Doslej je Argentina zmeraj imela v Južni Ameriki najvišjo DKP na osebo. Pred kratkim je DKP začasno na osebo dosegla skoraj 10.000 dolarjev. A treba je upoštevati, da je bila v glavnem mestu, kjer živi okrog 8 % argentinskih prebivalcev, nad 25.000 dolarjev! To se pravi, da je bila v notranjosti, predvsem na deželi, precej nižja od 4-5.000 dolarjev.

25. Temu podoben, a ne enak je primer slovenske denarne ustanove SLOGA, ki vzbuja precej polemike v tukajšnji majhni skupnosti in odmeva tokrat celo v tedniku *Svobodna Slovenija*.

26. "El viejo vizcacha" (Stari viskača) je bil tat in ropar. Njegovi nasveti izražajo nedvomno skvarjeno miselnost (Argentinci bi rekli: filozofijo!). Ime je dobil po zajcu podobnem glodalcu, ki pa ima daljše sprednje noge, daljši rep in miši podobni zoženo glavo. Vizkače so se tako razmnožile, da povzročajo veliko škode, ker na polju ali pašnikih delajo velike rove s številnimi vhodi. Kaže, da imajo neko sposobnost prilagoditve novim okoliščinam. Pred desetletji je človek posvetil ponoči mednje in streljal eno za drugo, zdaj ne obstoje več na mestu, ampak zbeže. "Stari viskača" je gotovo zaslužil svoj vzdevek zaradi kake telesne ali "značajne" podobnosti s to živaljo.

Sedaj je DKP zaradi razvrednotenja denarja padla na eno najnižjih v Južni Ameriki, to se pravi, na okrog 1.500 dolarjev letno na osebo v Argentini, tako da so pred Argentino celo države kot Nikaragva, in, če bo šlo tako naprej, bo kmalu še Haiti.²⁷

RAZHAJANJE OB FMI IN ZDA

Kot že tolikokrat, se je FMI spet zmotil, ker je bil prepričan, da "učinek tango" ne bo imel posledic za sosednje države. Toda, tako kot smo prejšnja leta čutili učinke tekile (Mehike), vodke (Rusija), sušija (Daljni vzhod), kajpirinje (Brazil) in še česa, no, zdaj drugi trpijo na učinku tango.

Bivši francoski minister za ekonomijo se je izrazil, da je Argentina redno izpolnjevala skoraj vse pogoje FMI, zato pa da je danes na dnu in nekak znak za vse, da ne smejo v vsem slediti priporočilom (beri: ukazom) FMI. Temu mnenju je treba dodati pomembne izsledke Nobelovega nagrajenca Stiglitz (2002), nekdanjega funkcionarja v Mednarodnem denarnem skladu.²⁸

27. Primerjati DKP v dolarjih z resnično kupno močjo v določeni državi je sila težko. Res je trenutno DKP mnogo višja v večini južnoameriških držav, toda na splošno je družbeno-gospodarsko stanje v Argentini še zmerom eno najboljših v vsej Južni Ameriki. To lahko primerja vsakdo, ki ima možnost obiskati razne države.

28. Znano je, da je Nobelov nagrajenec za ekonomijo Stiglitz (2002) zbudil veliko pozornosti s svojimi kritikami napak Mednarodnega denarnega sklada (gl. "Un cúmulo de irreconciliables diferencias", La Nación 7.7.2002, 2. 7). Stiglitz je bil na obisku v Buenos Airesu od 22. do 25.8. t.l. V veliki nabito polni dvorani ekonomske fakultete UBA je vztrajal na napakah FMI, ki da bi moral zaradi tega prevzeti nase del odgovornosti za argentinsko krizo; namesto tega pa jo je še povečal, ker hoče Argentino kaznovati za vzgled vsem drugim državam, da nimajo pravice napovedati nemožnosti plačevanja. Na sestanku z raznimi skupinami je ponavljal svoja mnenja. Očital je celo FMI, da sploh ne ve, kaj je kapitalizem!

V *The New York Review of Books* je 13.6. znani ekonomist B. Friedman v komentarju k Stiglitzevi knjigi zapisal, da je Stiglitz povzročil javno debato, na katero ne bi smeli odgovarjati samo z zasramovanjem avtorja (kot K. Rogoff ali S. Fischer), temveč da bi se morali zagovarjati vsi tisti, katere Stiglitz napada. Najbolj nujno je rešiti vprašanje, če je (bilo) pravilno izvajati določeno ekonomsko politiko, ne da bi jo prilagodili deželam v razvoju (po mojem bolje: z zaostalim ali zastalim razvojem).

Še hujša je trditev Noam Chomskyja, da latinska América formalno ni kolonija, pač pa je to pod ekonomskim vidikom (gl. članek v Virih).

FMI je hitel pomagati malemu Urugvaju in predvsem kolosu Braziliji, da bi se stanje tam vsaj letos ne poslabšalo in bi, če le mogoče, ne zmagal na letošnjih volitvah "trabaljist" Lula Da Silva. Seveda je važno tudi dejstvo, da so si vsi resni kandidati v Braziliji, med njimi dva socialista, Ciro Gomes in Lula Da Silva za sporazum s FMI, medtem ko v Argentini predsedniški kandidati ali sploh nočejo več plačevati dolga (vsi levičarski kandidati), ali hočejo plačati samo 30% (de la Sota), ali pa sploh nočejo nič slišati o kakem dogovoru s FMI in hočejo popolnoma pretrgati z njim!

Zato je razumljivo, da je trajalo dolge mesece, preden se je politika FMI do Argentine začela vsaj navidezno nekoliko spreminjati, ne zaradi pomoči Argentini, ampak zaradi pritiska držav, katerih podjetja imajo tukaj investicije in ki nočejo preveč (ali nič) izgubiti. Toda ko so že na tem, da podpišejo obris za začetni sporazum, pride FMI z novimi zahtevami, ali pa se kaj dogodi v Argentini (npr., odločitev Vrh. sodišča, da je protiušten odlok o zmanjšanju plače drž. uradnikom in upokojencem za 13%).

Zahteva, da Argentina na vsak način pride do sporazuma s FMI za Argentino pomeni zmerom večjo revščino. Vendar FMI kljub vsemu terja vedno več in nikdar ne bo priznal svoje krivde zaradi napačnih nasvetov, ukazov ali vsaj pristankov na določene ekonomske politike.²⁹

Seveda FMI hoče Argentino kaznovati, ker je lanskoletni decembrski enotedenski predsednik Rodríguez Súa javno napovedal tim. *default* (nezmožnost plačevanja dolga). To, kaže, je za FMI nekaj podobnega kot je bila za Veliko Britanijo in NATO osvoboditev Malvinskega otočja leta 1982.

Izrednega pomena se mi zdi dopis argentinskega veleposlanika V. G. Arnauda, "El doble discurso del hemisferio norte", o dvojnem govorjenju severne poloble (La Nación 6.7.02., 1.15: gl. Vire).

Argentinski škofje, ki so do sedaj obenem z zastopnikom ZN sovodili tim. argentinsko mizo razgovora, so izjavili, da kaže, kot da bi bil namen tako obubožati vse, da bodo tujci potem lahko prav poceni kupili argentinske banke in druga podjetja, pa tisoče kvadratnih km zemlje.

29. Ko je gosp. min. Cavallo leta 1991 po zakonu uvedel konvertibilnost (Idólar = 1peso), je bil FMI proti, a nekaj let potem je hvalil ta zakon in stavljil Argentino za zgled drugim. Letos je menda FMI zahteval "devalvacijo" - če verjamemo vladi - in že vemo, kako je s tem obubožal vse Argentine.

Dejansko je FMI neke vrste nadvlada, kateri mora sedanja šibka in nesposobna vlada pristati skoraj na vse, kar zahteva, medtem ko "aparatchiki" FMI hočejo diktirati argentinski vladi, kongresu (zakonodajni skupščini) in Vrhovnemu sodišču!³⁰

Resda je treba priznati z novinarjem J. Morales Solájem, da je Argentina pač drugačna. V zadnjem poldrugem letu je prejela od FMI toliko denarja, kot ga je zdaj FMI obljubil Braziliji! Seveda nekaj tega posojila Argentina ni prejela, ker politiki

30. Medtem združenodržavski finančni minister O'Neill blebeta neumnosti (ki jih potem skoraj z istimi besedami ponavlja za Brazilijo): da severnoameriški obrtniki ne bodo več pripravljeni dati na posodo v preluknjani argentinski sod... da ne izvažamo nič, ker ne maramo... (pozablja seveda na to, da oni dajejo subvencije svojim farmerjem, ki so jih pravkar celo povišali, in še marsikomu drugemu, s čimer Argentini preprečuje izvoz; da, npr., namerno zamenjavajo slinavko, ki je sicer v Argentini ni več, z norimi kravami; itd.)... da kaže, kot da nam je tako stanje všeč... ipd. - No, navsezadnje se je O'Neill odločil in prišel na obisk zato, da bi preveril stanje, govoril z vsemi prizadetimi in morda spremenil svoje mnenje. Vse to v 25 urah!

Celo dnevnik kot Washington Post so obdolžili O'Neilla zaradi njegovih izjav, ki da so povečale politične in gospodarske krize v Braziliji, Urugvaju in Argentini.

O'Neill je tudi izjavil, da ZDA ne bodo posodile Argentini, Braziliji in Čilu, ker bi denar šel v švicarske banke! Brazilija je zahtevala opravičilo in so ji ga dali, O'Neill pa jim je še obljubil 30 milijard dolarjev. Urugvaju so dali 5 milijard dolarjev in poldrugo milijardo so pripeljali v nedeljo ponoči samo zato, da bi naslednji dan v Urugvaju odprle banke kot vsak delovni dan in bi redno deloval finančni trg.

Nekaj argentinskih novinarjev si je ob tem upalo sanjati: če je Urugvajec nekaj nad 3 milijone, Argentinec pa 36 in pol milijonov, bi nam FMI moral posoditi 52.000 milijard dolarjev! Dejansko pa Argentina v sedanjem stanju ni dobila niti ficka! In ga verjetno tudi ne bo, ali pa pod zelo hudimi pogoji. Žal sedanje argentinske oblasti tudi nimajo avtoritete, da bi zahtevale od FMI opravičenja, kot Brazilija, ko pa večina ljudstva kriči: "¡Que se vayan todos!" (naj gredo vsi). - Ta precej demagoška krilatica, ki je zrasla na levičarskem željniku, ponavljajo pa jo skoraj vsi, bi morala vlada upoštevati, prav tako kot vsi politiki, sodniki itd. Seveda bi zato morali najprej sklicati ustavodajno skupščino. Klub temu bo v skladu z zakoni zamenjanih skoraj 10.000 mest, ostalo pa jih bo okrog 2000: toda samo 23 federalnih senatorjev bo nanovo izvoljenih in prav tako manj kakor polovica državnih poslancev! Sodniki bodo seveda obsedeli na svojih stolčkih, politiki z vlado pa pripravljajo take odloke za nove volitve, da ne bo prišlo do nikakršne spremembe. Razen redkih izjem bodo province ostale pri dveh zakonodajnih zbornicah, ne bodo znižale odstotka provincialnih in federalnih poslancev ter senatorjev, ne bodo odpravili nepotrebnega tretjega senatorja, ne bodo znižali proračuna za politične stroške itd. Obenem pa bodo res vsi šli - a se bodo tudi skoraj vsi na kak način vrnili!

niso izpolnili tistega, kar so podpisali češ da so bili pogoji prehudi. Toda zakaj so jih pa potem podpisali? Argentina v tem letu dejansko ni izpolnila skoraj nobene zahteve FMI v zvezi s sanacijo javnega gospodarstva. Nepripravljenost argentinskih politikov do kake prenove nikomur ne more vzbujati zaupanja, o njihovi poštenosti pa se dvomi, kot še nikoli. Poleg tega pa še predsedniški predkandidat (bivši enotedenski predsednik) Rodríguez Saá napoveduje, da bo v prvih šestih mesecih svojega mandata dal zapasti vse zakone! Kdo bo zaupal v tako Argentino, kjer bi se nadaljevala in poslabšala nestalnost zakonov?³¹

ALI SO SE ARGENTINCI V ZADNJIH 50 LETIH SPREMENILI?

Za vse narode velja: "Tempora mutantur et nos mutamur in iis". Prepričan sem, da so na splošno spremembe pomenile napredek v razvoju človečnosti in človečanstva. Z modroslovnega vidika pa ne dvomim o tem, da je z večjim dobrim možna tudi danost za večje zlo.

V letih našega vseljavanja (1947-9) je bilo v Argentini na razpolago dosti delovnih mest. Ne sicer toliko pisarniških kakor drugih, ker Argentinec rajši "dela" sedeč za mizo.³²

Bilo je veliko volje do dela in dosti poštenosti v osebnem ter poklicnem življenju. Dana beseda je veljala in so jo držali. Danes vsega tega zelo primanjkuje; saj se ne spoštuje niti slovesno podpisanega dogovora, čekov brez podlage je na milijone itd.

31. Skoraj vsi argentinski ekonomisti so si soglasni v tem, da je treba urediti s FMI. Toda zdi se, da ima prav buenosaireški nadškof, kard. Bergoglio, ko trdi, da bi bilo bolje, ako nam ne bi dali denarja, ker bi se s tem samo še bolj zadolžili. Gre za življenjsko izbiro: ali še več dolga in malo hitrejše rahlo izboljšanje stanja, ali pa manj dolga in šele po dolgem času boljši položaj; če bo ta v drugem primeru boljši ali slabši od prvega primera, pa nihče ne ve.

32. Skoraj polovica odraslih članov SPE, ki je imela višje študije, ni poveljavila svojega akademskega naslova (nostrifikacija) in zato ni mogla delovati v svojem poklicu.

Seveda se za vse dobi razlog in upravičenje: od "sistema" in pokvarjenih politikov do zunanje zarote, bodisi ZDA ali judov ali marksizma ali česarkoli že. Samo da Argentinci sami ne bi bili česa krivi! Kajti oni so dobri, ker ne morijo in ne kradejo (kaže, da deset zapovedi skrčijo na dve), seveda v njihovem pomenu in vsak zase.

Vendar končno sedaj mnogi prihajajo do tega, da sprejemajo marsikatero svojo napako ali omejenost. Toda kot vedno, gredo tudi v tem predaletč, tako da po mojem – prav po argentinsko-najstniško – padajo v nasprotno skrajnost. S tem kažejo hudo pomanjkanje spoštovanja do samega sebe. Zdi se, kot da bi ne znali dovolj ceniti tega, kar so in kar imajo.

Psihiater R. Rojas je prispeval k Arg. mizi dialoga nekaj svojih izsledkov. Pravi, da je ena negativnih značilnosti argentinske kolektivne osebnosti aroganca, to se pravi, domišljavost, prevzetnost, napuhnjenost. Ta naopaka pa zakriva strah pred odkritjem teže zla, s katerim bi se morali soočiti, kar vzbuja tudi občutek nesposobnosti za premaganje tega zla.

Ena izmed neredov osebnosti je ta, da človek ne zna oz. ne more živeti v stvarnosti. Žal, danes mnogo Argentinecev ne živi v stvarnosti.

Argentina tudi trpi za pomanjkanjem istovetnosti kot narod. Morala bi začeti spreminjati svoje držje: biti manj potrta, manj kritična do same sebe, bolj gradilna. Namesto da se raztresa v blestečih, a prepesimitičnih besedah, bi se morala združiti kot narod in skušati doseči edinost v različnosti.

Kljub temu sem prepričan, da je bolje biti "mlad" narod z najstniškimi naopakami, kot je mogoče reči za Argentino, kakor pa biti starodaven narod z dolgo zgodovino, poln "kreposti" in zverženih izkušenj.

IGRATI, STAVITI IN TROŠITI, A NE TEKMOVATI

Da je večina Argentinecev udarjena na nogomet, je znano. Seveda bolj kot gledalci in "avtorizirani" komentatorji. Sicer v tem radi tekmujejo, a ne z vsemi (Brazilci). Morda je nekoliko drugače s póloom, rugbyjem, ženskim hockeyem na ledu, tenisom, košarko.

Manj znano je, da so Argentinci precej podvrženi vsakovrstnim srečolovskim igram, ki jih je kar preveč (loterija, Loto, Quini, PRODE itd., itd.), kjer seveda vse odvisi od naključja ("azar"). Smo še zdaj za ZDA drugi na svetu (v absolutnih številkah!) v uporabi raznih kozmetičnih sredstev.

Število in naklada banalnih revij sta se kljub draginji kaj malo zmanjšala.

Večina prebivalstva kar ponori za **zadnjo novostjo** – v čemerkoli, najsibo obleka, hrana in diete, zadnji film ali TV-nadaljevanka, pa tudi avtomobili (4x4), računalniki itd.,itd.

Kar pa je težko zaslediti, je **resno voljo do konkurence** – in to na najrazličnejših področjih: od natečajev za javna dela do zasebnih ali javnih natečajev za različne namestitve. Navadno si skoraj vsakdo poišče kakšnega "botra", prijatelja ali znanca (za kaj pa so prijatelji, kot zato, da ti pomagajo v takih zadevah?). Saj še pri volitvah skušajo po svoje urediti – ne s kakšno jasno vidno goljufijo, temveč z zelo preračunanimi volilnimi zakoni.

Ta strah pred konkurenco me je predvsem presenetil ob natečajih na univerzi. Npr., na buenosaireški fakulteti Državne tehnološke univerze je bilo v mojem področju 70 profesorjev in pomožnih docentov. Računal sem, da se bodo skoraj vsi prijavili in še več od zunaj. Toda vpisalo se je samo 48 oseb, do konca pa se nas je potegovalo samo 28 za 6 mest naslovnih in 6 mest "pridejanih" profesorjev!

ŠE VEDNO JE DOSTI VREDNOT

Še danes je mogoče opaziti v pretežni večini argentinskega prebivalstva precej vrednot. Navajam samo tiste, ki se mi zde najvidnejše tudi za tujce.

Argentiniec se zaveda svojega človeškega **dostojanstva**. Ima jasen pojem o pomenu osebne svobode, pa tudi o vsakovrstnih družbenih svoboščinah.

Večina Argentinecev daje veliko važnost **prijateljstvu**, čeprav je res, da včasih umevajo prijateljstvo nekoliko po mafijsko. Žal so se že od mladih nog privadili v šoli (in doma) na to, da je zaradi tovarštva treba zakrivati prekrške sošolcev, najsi-

bodo malenkostne ali zelo hude. Ob tem se ne zavedajo, da na ta način ne koristijo sošolcu, ampak škodujejo njemu in samim sebi, ker s tem zapadejo pod oblast neke vrste mafije, ki jih sprva obvezuje zakrivati prekrške, kasneje pa morda zločine.

Kljub vsem težavam in stiskam najdejo prijatelji zmerom čas za obiske in srečanja, čas za to, da se srečavajo, razgovarjajo, igrajo na karte, pokajo vice, po potrebi (ali ne) zabavljajo, prepevajo, plešejo, predvsem pa obilno jedo in pijejo. Zdi se mi, da tega mnogim narodom v Evropi hudo primanjkuje.

Družinske vezi so še zmerom tesne, čeprav ne davijo in ne morijo, kot so morda svojčas. Vrednoti se pomen življenja v dvoje (pareja), najsi bo formalno ali ne.

Argentinci imajo radi otroke, čeprav je odstotek rojstev zelo padel in je med najnižjimi v Južni Ameriki, a se še daleč ne da primerjati s stanjem v Evropi. To dejstvo je mogoče opaziti celo v skrajnem primeru tolikerih najstnic, ki so zanosile in kljub vsem težavam ne marajo splaviti.

Tuji družboslovci so že večkrat preučevali "argentsko" rešitev samostojnosti mladostnikov in starejših otrok. Najsi žive sami ali v dvoje, veliko je primerov, ko sinovi ali hčerke prebivajo v isti hiši s starši, a navadno v ločenih prostorih, kjer razpolagajo s popolno svobodo.

"SREDNJI SLOJ" IN "VIŽEROS", PA "LJUDJE V MESTIH" IN "V COUNTRIES"

Večina Argentinecve hoče pripadati tim. srednjemu sloju. Seveda sedaj dostavljajo nižjemu srednjemu sloju (clase media baja). Od začetka navala oseb z dežele in iz sosednih držav, pa so jele rasti tim. "villas" (vižas, naselbine); ljudje, ki žive v njih, se imenujejo "villeros" (vižeros). V glavnem mestu s skoraj 3 milijoni prebivalcev je trenutno 110.000 vižeros, v okoliških mestih pa jih je seveda sorazmerno veliko več. Resda so večkrat zanje zgradili različne vrste stavb, od kar dobrih do silno preprostih, in s tem navidezno, a začasno odpravili te "vižas". Dejansko se je položaj večkrat samo poslabšal, ker

so nova poslopja postala zatočišče za zločince, pa tudi šola zanje – skoraj tako važna kakor zapori.³³

Mnogi težko razumejo, kako da se **večina drenja v nekaj večjih mestih**, ko pa je argentinsko ozemlje tako obširno, preveliko za samo 36 milijonov ljudi. Še teže pa je razumeti, da so zemljišča (zaradi nekdanje španske navade) tako ozka in kratka, to se pravi, premajhna. Zaradi tega so sorazmerno majhna tudi stanovanja in hiše.³⁴

Poleg tega vsi živimo za ograjenimi hišami, z železnimi mrežami zavarcvanimi vhodi in okni, mnogi z najrazličnejšimi napravami za preprečenje ropov. Večkrat slišimo, da se kdo pri- tožuje: zločinci se prosto sprehajajo po cestah, nedolžni pa moramo čepeti za mrežo v svojih hišah. Ki seveda niso nepremagljive, za kar imamo na tisoče dokazov. Poleg tega je bilo samo v tem letu že nad 500 ugrabitev z namenom, da tako s plačilom določene vsote izsilijo oprostitev ugrabljene osebe. V tem letu so zločinci nasilno in namerno umorili že nad 50 članov federalne policije in skoraj toliko buenosaireške.

Po mestih je **vse premalo parkov** (tukaj jim pravijo: odprti zeleni prostori). Kar morda najbolj primanjkuje, so igrišča in športne ustanove. To sicer na prvi videz koristi družinskemu življenju, dejansko pa precej škodljivo vpliva na telesni in duševni razvoj mladine.

33. Okrog 5 km od naše hiše še delno obstoji tak skupek stavb, ljudsko imenovani "Fuerte Apache" kjer so dejansko imeli oblast zločinci in policija ni imela dohoda vanj, tako da so ga morali delno izprazniti in dinamitirati. Seveda vsi prebivalci niso hoteli iti tja, kjer so jim nudili nova stanovanja. Nekateri so se zdaj zatekli v nekdanje obširne železniške delavnice blizu postaje Haedo.

34. Rojaki iz domovine, ki prihajajo v Argentino na obisk, težko razumejo, kako da na splošno tukajšnji Slovenci ne razpolagajo v svojih hišah z zadostnimi prostori. Skoraj nikjer ni sobe za goste, izključno delovne sobe ali knjižnice ali pisarne. Ker kleti niso v navadi, kvečjemu kak zelo majhen prostor na koncu vrta rabi za skladišče, kjer si pa ni mogoče urediti kakšne delavnice za raznovrstne konjičke (hobbies).

Kdor si je le mogel, si je v zadnjih desetih letih temu odpomogel z nakupom obširnega zemljišča v tim. "countries"³⁵, kjer si je potem sezidal prostorno hišo. Razlogi za to so bili boljše družinsko in družabno življenje, ne nazadnje pa tudi nuja po večji varnosti. Življenje v teh nad 250 countries okrog Buenos Airesa (in nekaj sto v notranjosti države) je čisto drugačno od življenja po velemestnih četrtih. Na nek način so te countries nadomestile nekdanje zelo izključne črtrti v glavnem mestu, ali v skoraj vseh drugih bolj pomembnih mestih (npr., Las Lomas v San Isidro itd.)

ALI JE KJE TOLIKO NESEBIČNIH OSEB KOT V ARGENTINI?

Po zadnjem štetju leta 2001 ima Argentina malo manj kot 36 milijonov in pol prebivalcev. Res je, da je sedaj več "bolje stoječih" (to se pravi: bogatih), kot prej: včasih jih je bilo 10%, zdaj pa 20%! Žal je tudi res, da se je sedaj tista polovica prebivalcev, ki so jo prištevali k srednjemu sloju (največjemu v vsej Južni Ameriki!) znižala na 20%. Obenem pa več kot polovica prebivalcev trpi zaradi pomanjkanja najbolj nujnih dobrin.

Je pa tudi neizpodbitno dejstvo, da nad 2 milijona in pol Argentinec - to se pravi, skoraj 7% - posveča zastonj svoj "prosti" čas delu za druge.³⁶

35. Argentinci so prepričani, da so sicer odprti in nekako kozmopolitski, vendar tudi zelo narodnostno zavedni. Zadnjega ni mogoče skoraj nikjer opaziti. Slovesnosti za državne praznike so samo za uradne osebe, oborožene sile in do neke mere za šoloobvezne otroke; zastav skoraj ne izobešajo; samo nekateri si pripno zastavico (escarapela) na suknjič ali obleko. Kljub svoji tako deklamirani narodni zavesti, pa uporabljajo, npr., majice s strahotnimi napisi v angleščini ali portugalsčini, in, če le morejo, svojim trgovinam dajejo tuja imena in uvajajo v njih nepotrebne tujke: zdaj je posod polno *outlet* (namesto *de segunda selección*), imajo *delivery* (nam. *reparto a domicilio*) itd. Računalništvo pa je v tem sploh svet zase; spanglish (mešanica španščine in angleščine), ki jo uporabljajo, je pošastna - daleč hujša od naše tukajšnje mladinske "slovežanščine" (mešanice slovenščine s španščino). Tako so tudi za zaprta ali izključna naselja mirno sprejeli izraz *countries*.

36. To dejavnost je razširjena po vsej Argentini. Zajema jo stotine tim. ONG (Organizaciones No Gubernamentales, nevladne ustanove), ki se posvečajo najrazličnejšim podjetjem na korist najbolj potrebnih. Dnevnik *La Nación* ima enkrat na teden posebno prilogo o solidarnosti.

Postavil sem prosti čas v narekovaje, ker za večino ta prosti čas pomeni, da ga morajo odšteti ne le počitku, ampak zakonskemu in družinskemu življenju, upravičeni zabavi, športu itd. Tudi je res, da marsikdo rajši da nekaj denarja kakor del svojega prostega časa. S tem že leta gradijo in opremljajo javne šole in bolnišnice. S takimi prispevki omogočajo zamotana in draga zdravljenja ter kirurgije, tako v Argentini kot zunaj nje.

ALI SO RES GLAVNI KRIVCI POKVARJENI LJUDJE NA VLADI IN SPLOH VSI ARGENTINCI?

Neprestano očitajo Argentini skrajno korupcijo. Po zadnjem poročilu International Transparency je Argentina padla od 56. mesta na 70., ocenjeni pa sta bili v celem 102 državah. Urugvajski predsednik si je upal ziniti, da smo vsi Argentinci tatovi, od prvega do zadnjega - čeprav se je potem prišel jokaje opravičevati.

Toda kaže, da mnogi vidijo iver v očeh svojega (zanje ne tako) bližnjega, ne vidijo pa bruna v svojem očesu. Argentinec je pač za Anglosaksonce "argie", za Špance "sudaca" in kar je še takih zaničevalnih izrazov.

Kdo upa tajiti, da ni v ZDA polno korupcije? Dvojno računovodstvo je Xeroxu prineslo samo lani 8 milijard zaslužka na črno. Spomnimo se še na tvrdke kot Enron ali World-Com in še toliko drugih... Mar ne beremo dan za dnem o podobnih primerih v Angliji, Franciji, Nemčiji, Italiji, Španiji...? Sprašujem: ali so se te države naučile od Argentine? ali pa so morda one Argentini (in toliko drugim deželam!) vsilile s "prostim trgov" in drugimi značilnostmi globalizacije - oz. nove, ekonomske in kulturne kolonizacije - svoje npravno skvarjene trgovske (in druge!) navade?³⁷

Medtem so na Argentino skozi leta pritiskali "nepriustranski" bančniki (Morgan, Standard & Poors) z višanjem tim. "rizika

37. Mar ni res, da so, npr., nemška podjetja oproščena davkov, ali jim jih zmanjšajo, češ da morajo plačevati podkupnine v "tretjesevnetih" skvarjenih državah? Vprašanje: kdo pa nadzoruje ta plačila? kako jih je mogoče dokazati? in če jih je mogoče dokazati, zakaj jih ne naznanijo? Tukaj pravimo: (umazanije) ni kriv samo prasec, ampak tisti, ki mu daje jesti...

dežele" (*riesgo país*), kjer vsakih 100 točk pomeni za 1 % višje obresti. Tako imamo že dolgo časa svetovni rekord: prišli smo nad 7300, zdaj pa smo okrog 6.100! Za nami je bila Nigerija z okrog 1700, že nekaj časa pa sta Urugvaj in Brazilija, čeprav sta dozdej še daleč od nas. Približal se nam je tudi Ekvador. Kam bo z vsem tem padla Južna Amerika, če pomislimo še na strahoten položaj v Kolumbiji, neznosen režim v Venezueli, padanje ravni v Paragvaju, Boliviji in celo Čilu, vedno slabše razmere v karibskih državah in tudi v Mehiki?

ARGENTINSKA "LJUDSKA" KULTURA

Nihče ne more tajiti, da imajo Argentinci **polno rekov**, ki izražajo argentinsko miselnost. Npr., "El vivo vive del zonzo, el zonzo de su trabajo" (Lisjak živi od tepca, ta pa od dela). Res je pa tudi, kot pravi filozof **Rozitchner**, da je Argentincem **polom razlog za bojevitost**. A hudo je to, da so se Argentinci (samo zdaj?) zaljubili v **polom** (fracaso) in propadanje: "Polom je naš dosežek, naša državna proizvodnja. To ima (seveda) korenine v zgodovini: npr., v tangu moški doseže klimaks, ko preveri, da ne more biti srečen... Toda to se ne dogaja samo v tangu, ampak tudi v stvarnem življenju (...) / (...) Tudi zrele dežele imajo težave. Dežele, ki jih občudujemo, imajo težave, a znajo graditi korak za korakom možne rešitve. Ne stavijo na vse ali na nič. To (...) tudi razodeva nezrelo držo..."

Kar verjetno bo za vedno najboljši opis argentinske družbe **Enriqua Santosa Discépolo tango "Cambalache"** (Barantalnica) iz leta 1935, ki ga nekateri imajo za "drugo argentinsko himno" (Benedetti 1997). Nekaj vrstic:

"Da svet je in je bil svinjarija, to že vem...(...)
a da je dvajseto stoletje razpon zla brez sramu,
tega nihče več ne taji...
Živimo v zmedi povaljani in z istim blatom
smo vsi onesnaženi./
Danes je vseeno, če si odkrit ali izdajalec...
neuk, modrec, radodelen ali prevarjalec...
vse je enako... nič ni boljše...
isto je biti osel kot velik profesor. /(...)

nemoralni so se izenačili z nami...(...)/(...)
 kot v nespoštljivi izložbi barantalnice
 se je zamešalo življenje...
 in ranjeno po sabli brez zakovic
 vidiš, kako naslonjeno na grelec joče sveto pismo.../ (...)
 kdor ne joče, ne sesa,
 in kdor ne krade, je nor...(...)
 ne misli več... postavi se ob stran...
 ker nikogar ne briga, če si se rodil pošten...
 saj je isto tisti, ki dela kot vol noč in dan...
 kot tisti, ki živi od drugih, ki ubija,
 ki zdravi, ali ki živi brez zakona."

ALI JE ARGENTINA KULTURNO MANJVREDNA?

Ali je res vsemu kriv kulturni dejavnik, to se pravi, argentinska (in zato delno katoliška, španska ali italijanska ali južno-ameriška) kultura?³⁸ Ali je vsemu kriva pokvarjenost oseb na vladi (s čimer je treba misliti na vse tri oblasti: izvršilno, zakonodajno in sodno) in družbe na sploh?

Prepričan sem, da ne!

Ni mogoče zagovarjati precej pogosto ponavljane krilatice oz. prenagle trditve, da ima vsaka država tako vlado, kakršno zasluži, ker je pogosto več gnilobe na vladi kakor med ljudstvom.³⁹ Toda kdo more priti do izvoljenega mesta v političnem sistemu, v katerem so zdaj po ustavi z leta 1994 stranke neizogibne, vsaka stranka pa naredi svojo "lista sábana" ("kot rjuha dolg", edini spisek kandidatov, na katerem ni dovoljena nobena

38. Ne bom izrecno navedel številnih del, objavljenih predvsem v ZDA in to celo v zadnjih letih, ki vztrajajo na tem, da je vzrok zaostalosti Južne Amerike njena kultura, ki da bi bila predvsem špansko-katoliška in indijanska dediščina, to se pravi, nekaj čisto drugega kakor tim. protestantska, predvsem kalvinistična etika - ki je verjetno eden izmed vzrokov kapitalizma. - Seveda ni mogoče tajiti nekaterih krutih stvarnosti. Npr., država zdaj daje poldrugemu milijonu družinskih glavarjev 150 pesov mesečno s pogojem, da nekeje delajo 4 ure na dan v korist družbe; toda samo 7% jih dela, vsi drugi samo prejemajo denar!

39. Ali so Slovenci zaslužili tako kruto kazen kakor 45-letno komunistično diktaturo, čeprav so jo navidezno (?) svobodno volili, potem ko se se komunisti pooblastili vlade z revolucijo?

sprememba)? Na te listine pridejo samo nekateri, saj manj kakor 2 odstotka državljanov deluje strankarsko. V tem pogledu je seveda krivda tudi na volilcih. A križi že od nekdanj zaupali v oblastnike – razen v demagoške ali karizmatične voditelje, to se pravi, kavdiže.⁴⁰

Druga stvar so vojaške vlade. Čeprav so od prve (gen. Uriburu leta 1930) do zadnje (1976-1983) prinesle državi malo napredka in veliko gorja, ni res, da bi bili vsi pripadniki tim. oboroženih sil roparji, morilci, hinavci ipd., saj so navadno prišli na oblast zato, ker je večina ljudi to zahtevala, misleč, da je v tem rešitev iz vsakokratne stiske. Z zadnjo vojaško diktaturo pa se je zaradi njenega popolnoma zgrešenega načina iztrebljanja nasprotnikov nehala tudi ta možnost. Po eni strani na srečo zaradi demokracije, po drugi na morebitno nesrečo, ako bi se zmerom močnejši skrajneži kdaj hoteli prilastiti oblast – kar bi, sodeč po kubanskem (in slovenskem) vzorcu seveda ne bilo za 4 leta.⁴¹ Nikakor ne bom trdil, da je vsega kriva neka mednarodna zarota proti Argentini, kar stalno kričita skrajna desnica in levica, da pa je nekaj resnice na tem, tega nobeden pri zdravi pameti

40. To zelo slabo razmerje med ljudstvom in politiki se je zadnje časo celo poslabšalo, če ne popolnoma okvarilo. Ljudje hočejo preobnovo državnih ustanov, nov način političnega delovanja itd. – politiki pa odlašajo z iskanjem rešitev, ali pa nočejo voliti že najdene načine za izboljšanje.

41. Iz različnih vzrokov, najbolj zaradi poklicnega delovanja ali bližine bivališč, smo vsi štirje bratje Ranti imeli priložnost seznaniti se osebno s skoraj večino civilnih in vojaških predsednikov države, pa tudi z drugimi politično, gospodarsko, kulturno, vzgojno in varnostno pomembnimi argentinskimi osebnostmi. Ni tukaj prostor za to, da bi pisal o tem. Daje mi pa priložnost, da krepko zatrdim to-le, večinoma so bili v osebem, družinskem in poklicnem življenju ter delovanju nadarjeni in visoko strokovni, predvsem pa "dobri" ljudje, kljub nekaterim zmotam v javnem delovanju in kljub kakim osebnim napakam, bodisi javno poznanim ali ne. Zato je težko razumeti sovraštvo in mržnjo, ki ju nekatera občila in pogosto napačno poučeni ljudje izražajo proti oboroženim silam že od leta 1983, in jim hočejo vedno znova soditi zaradi česarkoli, medtem ko zagovarjajo podtalce-morilce in jim posvečajo slavospeve. Še teže pa je razumeti tako razširjeno sovraštvo do skoraj vseh politikov, kljub temu, da je med njimi še danes veliko idealistov, čeprav z osebnimi napakami, predvsem pa z nesposobnostjo za mesta, ki jih zasedajo. V tem, se mi zdi, je njihova glavna krivda. Njihova in tudi ljudi, ki volijo take osebe!

ne more tajiti.⁴² Po Lanúsu (1986) Argentina že prav od oklica neodvisnosti "Združenih provinc v Južni Ameriki" (1816) trpi s strani ZDA vsakršno zapostavljanje, in to zaradi tega, ker so začetniki in kasnejši voditelji ZDA imeli namen "združiti" vse države vse Amerike!

RAZNI OPOREČNIKI

a) Med najbolj izrazitimi nasprotniki ustaljenega reda so bili že v začetku 20. stoletja ustanovitelji prvih pomembnejših delavskih sindikatov, med njimi največ **anarhistov**. Kasneje so njihova vodilna mesta zasedli **socialisti**, delno **komunisti**, po letu 1945 pa je – najprej tja do 1955, po letu 1958 pa skoraj ves čas do sedaj – skoraj vse odnesel **peronistični val**.

b) Šele v zadnjih letih vlad brez oblasti (de la Rúa, Duhalde) so se spet pojavili **trotskisti**, **marksisti** in njim **sorodne struje** (npr.: CCC: Corriente Clasista Combativa – bojovita razredna struja; Polo Obrero – delavski tečaj itd.) in so se zato delno uveljavili s svojimi revolucionarnimi in nezakonitimi metodami (pretrganje cestnega prometa in izsiljevanje cestnine, ropanje veletržnic, ropanje in požiganje vladnih poslopij, napadi na banke, "zasedanje" fakultet, tovarn ipd.) – medtem ko ne de la Rúova ne Duhaldejeva vlada nista povzeli nobenega koraka zaradi svoje notranje šibkosti, združene s kratkopametnostjo, in sta zagovarjali ali celo upravičevali tako ravnanje pod pretvezo spoštovanja svobode izražanja, četudi gre za protiustavna in protizakonita dejanja.⁴³

42. Kljub temu, da skoraj nihče ne mara Fidel Castra in njegovega režima, ki vlada na Kubi, kamor je dolga leta hodilo na sto tisoče Argentinecev na počitnice, skoraj vsi delno dajejo prav nekaterim njegovim trditvam o tem, kako s svojimi "prijatelji" in družabniki postopata ZDA in FMI.

43. To stalno opazljivo dejstvo se je nekako pretrgalo 27. junija, ko je policija dobila ukaz, naj ne dovoli zasedbe dohodov v glavno mesto. Menda so vse struje brezposelnih in levičarskih strank zvedele za to, čeprav nekateri (trotskisti, Partido Obrero) očitajo drugim (Corriente Clasista Combativa, revolucionarna KP), da jih niso obvestili. Res je pa, da komunisti z zahoda (San Justo) tokrat niso pretrgali dohoda v Buenos Aires. Zanimivo je, da na južnem dohodu (Most Pueyrredón) trotskisti in podobni levičarji, skupaj z "desničarsko katoliško" skupino voditelja Castella prvič po 40 tednih niso prišli z otroki, ampak oboroženi do zob. Kaže, kot da bi – kot po navadi – partija hotela očrtniti in odstraniti druge levičarje. Seveda pa so vladni

c) Kar človeka morda najbolj pretrese, je pogled na ljudi, ki so jim zasegli denarne vloge in ki vsak teden protestirajo. Žal zmerom na hujši in manj zakonit način. Sprva so ropotali z lonci ("kastrolami", to je, s "cacerolas", odtod "cacerolazos"), potem pa začeli razbijati okna in vrata bank, bankomate, vozila za prevoze denarja itd. Danes je nekaj pošastnega in estetsko odurnega sprehod po mikrocentru Buenos Airesa, kjer imajo skoraj vse banke okna in vrata zavarovana z opaži iz aluminija.

Toda to teh ljudi, tim. upnikov, ne odvrne od še nadaljnjega razbijanja. Čudno je gledati "prefinjene gospe iz severnih četrti mesta", (to se pravi, iz koncev, kjer so višje družbene plasti), kako se ponižujejo s takim početjem, pri katerim jim seveda pomaga naša majhna, a kričeča levica, kot da bi tudi oni imeli vloge v bankah.⁴⁴

Resnici na ljubo je treba povedati, da se ta razlika med sloji že leta zmanjšuje; ne na boljše, ampak na slabše. Prav je, da se marsikdo oblači malo bolj prosto (npr. ne vedno s samoveznico), toda sodim z marsikom, da so mnogi šli predaleč. Argentinec je bil poznan zaradi svoje želje po čim boljšem in, če le mogoče, elegantnem načinu oblačenja. Saj smo prva leta v Argentini videli, kako se je tovarniški delavec pred odhodom z dela skopal in preoblekel ter šel domov celo s kravato!⁴⁵

č) Pravzaprav je Argentinec po naravi oporečnik, samo da zdaj to kaže skoraj vedno in vsepovsod. Znak tega so predvsem že omenjeni zelo skvarjeni odnosi med ljudstvom in politiki. To oporečništvo se bo nedvomno nadaljevalo pod naslednjo

krogi to izrabili za reševanje notranjih sporov (Duhalde-Menem, Duhaldegov. Solá) in tako je prišlo, kot vse kaže, do umora dveh "nedolžnih" oporečnikov, ki so - seveda po njihovih izjavah - prosili samo nekaj živil za svoje družine...

44. Morda jih pa imajo, saj vemo, kako se je nehal (?) komunizem v Sloveniji: sicer boljše stanje ljudstva, a zelo visoka tvarna raven bivših partijskih voditeljev, navadno kot lastnikov bivših državnih podjetij.

45. Prijatelj iz ZDA, ki prihaja pogosto na počitnice v Argentino, kjer si je zaradi ekoloških prednosti kupil nekaj nepremičnin na jugu (on se ukvarja z borzo, njegova žena, Argentinka, je trojezični tolmač pri ZN) mi je že pred nekaj leti rekel: včasih sem lahko razločeval med gospami in pocestnicami; sedaj pa se vse, nekdanje tako elegantne Argentinke, oblačijo in celo vedejo enako, tako da ne veš, katera je gospa in katera "javna ženska"...

vlado, ki bo vsekakor prehodnega značaja. Kot so morala preteči leta, da je prišlo do neke sprave med civilnim prebivalstvom in oboroženimi silami (čeprav je še nekaj skrajnežev na obeh straneh), bo vzelo tudi precej časa, da bo prišlo doboljšanja odnosov do politikov. Navidezno je največ odvisno od politikov, kar pa ne bo držalo, ker se ljudstvo lahko na vsem lepem "vname" za nekoga, ki bo morda prav tako, ali še bolj demagoški, kot so bili drugi... Da se ljudstvo nikoli ne zmoti, je lepa laž, v katero še po ljudstvu (kolikor toliko) svobodno izvoljeni redko verjamejo.

ŽIVLJENJE IZ MRTVE PRETEKLOSTI

Velikokrat se poudarja zgodovinsko – in tudi značajno – pomembnost neke argentinske fiksne ideje (ali kar zafiksiranosti) v nekatera trupla. Ob njih prihaja do tega, kar je morda ena najbolj čudnih argentinskih značilnosti: **spor in razhajanje ob truplih**.

Pretekla so desetletja, preden so mogli iz Francije pripeljati **ostanke gen. San Martina**, ki je bil tam umrl v emigraciji po lastni volji, ker se ni hotel udeležiti bratomornega klanja, ki se je začelo skoraj takoj po oklicu neodvisnosti leta 1816 in je trajalo tja do začetka šestdesetih let istega stoletja

Šele pod prvo Menemovo vlado je bilo mogoče prepeljati iz Anglije v domovino **ostanke dolgoletnega predsednika argentinske federacije v prvi polovici 19. stoletja**, sicer nedvomno diktatorja, brig. **Manuela Rosasa**.

Dolga desetletja se je nekaj celo hujšega dogajalo s **truplom druge Peronove žene Evite**.⁴⁶

Poznano je tudi **oskrunjenje Peronovega trupla** v mavzoleju na pokopališču Chacarita (Čakarita), ko so mu odrezali obe roki. Doslej niso še našli ne zločincev ne rok.

46. Pred kratkim je pisatelj Tomás Eloy Martínez v *La Nación* objavil svoje pogovore z osebami, ki so prejele ukaz, da skrijejo Evitino truplo. Nato je isti dnevnik te članke ponatisnil v posebni prilogi.

Ni treba spominjati na tragično smrt skoraj 8.000 izginulih med vojaško diktaturo 1976-1983.⁴⁷

Morda bi mogli tukaj omeniti tudi pogosto oskrunjanje spomenikov na judovskih pokopališčih, čemur se je prav zadnji čas pridružilo še precejšnje razdrtje muslimanskega pokopališča v La Tabladi.

47. Večkrat slišimo govoriti o 30.000 pobitih oz. izginulih (desaparecidos). Čeprav komu ne bo všeč, moram zatrdati, da je ta številka popolnoma iz trte zvita in da zanjo ni nobenega dokaza. Znana komisija pod predsedstvom pisatelja Ernesta Sabata je po dolgih mesecih preiskovanj izdelala poročilo in izdala knjigo *Nunca más* (Nikdar več); poročilo omenja manj kakor 8.000 izginulih oseb (desaparecidos). Res je pa, da je celo mnogo od teh osem tisočev živih, in da prebivajo v Španiji, na Švedskem, v Mehiki, Braziliji in celo v Argentini. Sam poznam precej takih primerov, saj so med njimi ljudje, ki sem jim za časa diktature pomagal reševati življenje. Npr., osebni tajnik bivšega podpredsednika Carlosa (Čača) Álvareza (1999-2000), odvetnik H.S., s starši (oče je bil direktor pri arg. letalski družbi) in štirimi brati; razen H.S. vsi ostali živijo v Nemčiji. Leta 1974 se je hotel izmuzniti iz rok tedaj že levičarskih podtalcev, ker so zahtevali od njega, kot je bila njihova navada, da v znak zvestobe ubije kakega stražnika in prinese njegovo orožje. Ker tega po svoji vesti ni mogel storiti, se je hotel skriti. Ko se je leta 1984 vrnil (pod drugim imenom), je seveda postal heroj! Zato je tudi zadnja leta redno pošiljal svoje otroke (skupaj z Álvarezovimi iz prvega zakona) na počitnice na Kubo, da bi se tam naučili solidarnosti!

Žal nisem mogel preprečiti, da bi ne zasegli in ubili prijateljice Leonie Duquet, eno od dveh poznanih izginulih francoskih sester, s katero sva v letih 1957-8 skupaj delovala v Villa San Carlos v Hurlinghamu, potem pa predvsem v letih 1973-4, ko je ona živela in delovala kot katekistka in bolniška sestra v tedanji kapelici sv. Monike v Ramos Mejiji. Seveda sem se strinjal z njo, ko mi je zaupala, da mora zdraviti tudi ranjene podtalce, kar je bilo zanjo zahteva krščanske ljubezni.

Neke vrste podtalni boj - in odpor proti njemu - se je torej začel že prej, ne šele pod vojaško vlado, skoraj takoj potem, ko so tim. "montoneros" (trume, pa tudi gričarji ali hostarji) umorili bivšega začasnega predsednika (1955-1958) gen. Aramburuja. Ta katoliška nacionalistična desnica se je vedno bolj bližala peronizmu, ta pa je tedaj sprejel marksistično analizo dogodkov in njihov način odpora (metodo), čeprav so zase uporabljali izraz socialistični peronizem. Nekaj fantov iz katoliških nacionalističnih desničarskih skupin, ki so v letih 1960-2 postavljali peklenske stroje pred sinagoge, je potem padlo v zapore in s tem nekateri v dvojno agentstvo (državno-vohunsko in podtalno), nekateri pa v odkrito podtalno borbo. Za prvo imam primer iz mladinskega gibanja z zahoda Buenos Aires, kjer sem bil asistent: dva člana, Palacios in Sotelo, sta položila bombo pred sinagogo v tedanji ulici Cangallo, prišla v zapor in Sotelo je postal dvojni agent; Palacios je kasneje izginil, Sotelo pa še sedi v Entre Riosu zaradi drugih zadev; b) za drugo pa brate Abal Medina in Firmenich; te sem moral vreči iz našega gibanja, ker so bili vse preveč spolitizirani in preveč pod idejami nekdanje

To razhajanje ob truplih kaže, kot da bi Argentinci živeli v preteklosti, a ne iz izgovodine in v sedanosti ter za prihodnost. Po mojem je eden glavnih vzrokov za to, da Argentina ne napreduje, ta, da nima državljanske ali, če hočete po romansko, narodne zavesti. Zato škofje poudarjajo: **postanimo narod.**

POMANJKANJE NARODNE ZAVESTI IN SKUPNEGA CILJA

Upam, da ne trdim preveč, če zapišem, da Argentinci nimajo zgodovinskega čuta. Zato živijo samo za sedanost. Če je kdo, potem so Argentinci nedvomno zvesti načelu: *carpe diem!* So pač zaradi družbenega okolja silno samoljubni, sebični, skrajni individualisti in strastni iskalci trenutnega ugodja. Že gen. Perón je svojčas rekel nekaj, kar bi si kdo drug ne upal: da je obistje Argentinec njihov žep. Ne torej srce ali razum, kvečjemu pamet v slovenskem pomenu praktičnega uma, predvsem pa lastni žep.

Argentina nima nobenega resnega skupnega načrta za bodočnost; nima mita, ki bi jo navduševal. Lažniva Peronova

nacionalistične katoliške Guardia Restauradora Nacionalista (p. Meinvielle, nato duh. Carbone) in so sprva celo sodelovali z gen. Imazom, guvernerjem prov. Bs.As. in notranjim ministrom vlade gen. Onganía; eden od Abal Medinov in eden od Firmenichev sta potem padla, ko so jih dobili v skri-vališču v William Morris, medtem ko je drugi Abal Medina postal državni tajnik pod predsednikom Cámpora (1973), potem pa je šel v Mehiko, drugi Firmenich pa je morilec gen. Aramburuja in se je nekaj časa še hotel iti politika, zdaj pa se gre podjetnika (v inozemstvu), bržkone z denarjem (62 milijonov dolarjev), ki ga je dobil, ko je ugrabil enega od bratov Bornov (iz znanega velepodjetja Bunge & Born).

Boj se nato ni nadaljeval samo med peronisti in protiperonisti (na vladi), temveč med peronisti samimi ("pravovernimi" ali "zgodovinskimi", in socialističnimi), kar je dobilo svoj zelo krvav izraz na dan vrnitve Perona v množičnem pomoru na avtocesti na letališče Ezeiza (20.6.1973). To bratomorno klanje se je še povečalo, ker so po volilni zmagi levičarskega peronizma (11.3.1973) spustili iz ječ vse obsojene podtalce, doseglo pa je višek s skrajno desničarskim odporom trojne A (Argentinska antikomunistična akcija) López Rega (sept. 1973 do dec. 1974). V tem času je vojska po ukazu tedanje predsednice Isabel Martínez de Perón premagala podeželske podtalce IV. Internacionale v provinci Tucumán, nato pa njihovo mestno gveriljo, ko je ta hotela napasti in zasedati vojašnico v Monte Chingolo na jugu Velikega Buenos Airesa, kar se ji ni posrečilo, čeprav je pobila veliko mladoletnih novakov.

petletka se ne da primerjati z "vzorcem osemdesetih let" in tudi ne Menemova in delno de la Rúova politika prostotržnosti. Te zadnje pa tudi ni mogoče imenovati vzorec (model), kot nekateri hočejo, ker je bilo vse preveč storjenega brez glave in s tem, o čemer so Argentinci prepričani, da so mojstri, z improvizacijo.⁴⁸

Argentinci navadno strašno dolgo debatirajo o tem, kaj bi bilo treba narediti, a verjetno jim še več časa vzame debata o tem, kako nekaj narediti. Delajo načrte, enega za drugim, od katerih potem sem ter tja katerega res uresničijo, morda desetletja ali sto let kasneje, seveda za ceno, ki navadno presega 10 krat ali še več začetni proračun.

Ker poznajo to svojo napako, večkrat raje improvizirajo in kar pogosto nekaj naredijo. Dvomil bi pa o trditvi, da bi znali **mojstrsko** improvizirati. Seveda je marsikdo sposoben zasilno popraviti kakšno reč "s kleščami in nekaj žice", kot pravijo, toda gospodarstvo ali družba nista kak star Ford!

DVOJNOST V MIŠLJENJU, GOVORJENJU, RAVNANJU – IN V SPOMINU

Argentinska dvojnost, ki je pogosto neprestano skakanje iz ene skrajnosti v drugo, se kaže še na mnogotere druge načine in to na najrazličnejših področjih. Zanimivo je, na primer, dejstvo, da večina mirno pozabi, kar je svojčas srdito zagovarjala, in s prepričanjem trdi, da je mislila in delovala ravno obratno!

Ko se je začela malvinska vojna, 2. aprila 1982, so bili skoraj vsi Argentinci (do neke mere upravičeno) za to, da si spet

48. Priznati je treba, da je Perón za časa svojega zadnje predsedniške dobe narokoval polkovniku Damascu-ju kot svojo oporoko zamisel o novem vzorcu za Argentino. (S polkovnikom Damascu je z drugimi sodeloval tudi prijatelj, sedanji rektor Drž. tehnološke univerze, inž. H. Brotto, zaradi česar sem zvedel marsikaj o tistih redkih urah zavesti, ki jih je na dan imel v zadnjih mesecih Perón.) – Nekaj podobnega je v letih 1976-9 pripravljala gen. Díaz Bessone na Min. za blagostanje; v tamkajšnji jedilnici je umrlo na desetine uslužbencev v atentatu, izvedenem po "herojskih podtalcih, tako dobronamernih in čistih, nekrvavih rok". Nekaj minut prej sem odšel od tam, potem ko sem na ukaz interventorja na naši univerzi izročil osebno njegovo poročilo ministru Díaz Bessoneju.

pribore leta 1831 po Angležih zasedene otoke, iz katerih so tedaj Angleži izgnali vse Argentinec ob enem z guvernerjem Vernetom. Malo nas je bilo, ki smo si upali javno izraziti svoje pomisleke: ne zaradi vojaške diktature, ampak zaradi ljudskega navdušenja.⁴⁹ Toda po porazu 14. junija so vsi potrjeni hiteli zatrjevati, da so bili oni proti vojni in "zasedbi" otočja, o čemer bi si jaz nikdar ne upal govoriti.⁵⁰

Nekaj podobnega se je zgodilo s prevzemom oblasti po obo-roženih silah marca 1976, ko je vodja opozicije Balbín izjavil, da on ne vidi nobene rešitve. Na rektoratu Tehnološke sem se skoraj sprl celo z najnižjimi uslužbenci, ki so zahtevali, da vojska prevzame oblast. Ker vojska tega ni storila že ob upor-u šefa vojaškega letalstva decembra 1975, so jim očitali, da jim manjka "moških pritiklin". Celo argentinska KP je izdala manifest, v katerem radostno pozdravlja novo oblast, ki da bo rešila ljudstvo desničarskega nasilja! Mnogi so mi zamerili, ker leta 1978 nisem šel slaviti argentinskega nogometnega prvenstva. Toda potem so od leta 1983 dalje vsi na vsa usta kričali, kako da so trpeli pod vojaško oblastjo, in kako da so oni bili zmeraj proti!

To velja tudi za katerokoli demokratsko izvoljeno vlado. Kdor je leta 1983 volil Alfonsina, navadno tega noče priznati. Toda prav tisti, ki so ga volili in navadno niso volili za radikale, so najbolj zabavljali proti njegovi gospodarsko nesposobni vladi.⁵¹

49. Še sedaj sem prepričan o tem, kar sem tedaj tudi na fakultetah skušal razlo-žiti slušateljem, od katerih jih je bilo mnogo kmalu poklicanih v vojaško službo: da verjetno še nikoli prej Argentina ni prišla do take samozavesti in dostojanstvenosti kot država in narod, pa tudi ne do tako splošnega in globokega skupnega čutenja.

50. Trdil sem prej in potem, da je bila kljub zelo verjetnim hudim posledicam to lahko edinstvena priložnost, da Argentinci postanejo narod, da se nekako postavijo na zemljevid, da nehalo biti neka obstranska država na koncu ali na robu sveta... Poudarjal sem, da sicer kot članica ZN Argentina nima pravice, da bi si s silo pridobila nazaj, kar so ji bili vzeli; dodajal pa sem tudi, da so take zadeve vedno dovoljene velikim državam ali morda Izraelu (in zdaj Španiji otoček Peteršiljček!), ki o tem nikogar prej ne vprašajo in jih potem nihče ne kliče na zagovor, nikakor pa ne kakšni južnoameriški zakotni državci.

51. Argentinec se hitro navduši za koga, a tudi kmalu začuti, da ga je tisti človek razočaral. Zato od leta 1955 nobena demokratska vlada (do Menema) ni končala mandata. To je bil glavni razlog, zakaj so leta 1994 s spremembo ustave znižali predsedniško dobo od 6 let na 4, a z možnostjo ponovne izvolitve, kar prej ni bilo dovoljeno.

Marsikdo je leta 1995 volil **Menema**, čeprav ga leta 1989 ni; toda prav ti se najbolj pritožujejo nad njim, ker da jih je razočaral s korupcijo, s podrejenim sodstvom, z manipulacijo sindikatov in provincialnih političnih voditeljev, da ni zmanjšal notranjega in zunanjega dolga, ampak ga je podvojil, itd.⁵²

MONARHIČNI, ZA KAVDIŽE ALI REPUBLIKANSKI?

Velikokrat sem se že vprašal, ali so Argentinci res republikanci **po duhu**. Dozdaj še ne tvegam trditve, da so. Res je pa, da hočejo živeti čim bolj svobodno in navadno so jim malo mar zakoni, saj je poznan rek: "Hecha la ley, hecha la trampa" (Ko se naredi zakon, se naredi tudi ukana).⁵³

Zato je tako težko izvajati oblast v Argentini – če človek ni **zapeljiv** ali **karizmatičen**, kot sta znala biti Perón in tudi Menem. Ali pa mora biti skoraj **avtokratski**. Saj je tudi poznan rek, da so Argentinci "hijos de rigor" (sinovi strogosti) in da bolje izpolnjujejo zakone, kadar kdo nad njimi vihti bič!

52. Dolg je skočil na 142 milijard dolarjev zunanjega in 58 milijard notranjega, kar po stalnem padanju vrednosti pesa trenutno pomeni okrog 512 milijard pesov zunanjega dolga in okrog 208 pesov milijard notranjega. To se pravi: na vsakega Argentina pride 5.480 dolarjev (ali trenutno okrog 19.700 pesov dolga!) Medtem pa DKP pada že skoraj 50 mesecev, samo v letu 2002, od januarja do maja, 16,7 %! - Seveda pri vse tem mnogi pozabljajo na to, kar je bilo dobrega: 10 let stabilnosti, skoraj brez inflacije ali z deflacijo; izreden tehnološki napredek na različnih področjih; neprimerljivo izboljšanje komunikacijskih sredstev: telefonska mreža se je več kot podeseterila, nastalo je veliko zasebnih televizijskih kanalov, posplošil se je digitalni (ali celularni) telefon, prav tako računalnik, uporaba elektronske pošte ter Interneta; sicer s cestnino, a razširile in izboljšale so se ceste, železnice v zasebni upravi, ki jih je zdaj spet mogoče uporabljati - čeravno je res, da se je stanje zadnje mesece vidno poslabšalo, itd., itd.

53. Slušateljem na univerzi sem večkrat omenjal razliko med združenodržavskim in argentinskim (iberoameriškim) gledanjem na zakon. Za Anglosaksonca je zakon treba izpolniti, najsibo še tako zgrešen (smrtne obsodbe). Zato so ZDA doživele tako hud pretres, ko so za časa Vietnama in Watergata nekateri začeli dvomiti o zakonu kot takem, o čemer se je precej razpisala v tistem času revija *Time*. Za Argentina zakon kot tak ni važen, važno je to, kar zakon ukazuje ali prepoveduje. Prepričan sem, da je v tem pogledu Argentinec bolj krščanski. Kristus je dejal, da ni bil človek narejen za soboto, temveč sobota za človeka. Žal tudi Slovenci ne sodimo in ravnamo zmeraj pod tem vidikom.

Ker so taki, kot so, je razumljivo, da so že začetniki države, nekako očetje Argentine (tim. "próceres", kot San Martín in predvsem Belgrano), predlagali zamisel o monarhiji, seveda precej zaradi zgodovinske dobe. Zato je tudi razumljivo, da so dolga desetletja pred tim. državno organizacijo v šestdestih letih 19. stoletja v provincah vladali tim. **caudillos** (kaudižos, vodje, líderes). A tudi potem so v vsaki provinci prevladovali določene osebnosti in celo neke vrste dinastije.

To je bilo vidno v dobi prve in druge Peronove vlade (1946-1955), za časa Frondizija (1958-1962), pa tudi v obnovljeni republiki po letu 1983, to se pravi, dozdej.

To dejstvo včasih zavede določene osebe, ki si začno domišljati, da so "caudillos", kot, npr., gen. Galtieri za časa malvinske vojne. Še večkrat si pa ljudje umišljajo, da so našli takega vodjo. Ki pa hitro zraste in še hitreje pade. Pomislimo samo na Alfonsina, de la Rúa, Álvarez, go. Meijide, Rodríguez Saa in druge, zdaj pa na go. Carrió, trotskista Zamora itd.⁵⁴ Ta težnja po vodjih oz. biti vodja je bila eden izmed glavnih vzrokov za to, da argentinska zgodovina mora govoriti o dnevu treh guvernerjev (v provinci Buenos Aires), 20. junija 1820.

Vsekakor pa je Argentina dosegla v tem pogledu (dozdaj?) višek po prisiljenem odstopu de la Rúa (20.12.2001).⁵⁵ V enem mesecu smo imeli 5 predsednikov, ki so bili menda vsi v skladu z ustavo (legales), po mnenju večine pa ne zakoniti (legítimos).

54. Naj nam bo to všeč ali ne, nekaj drugega je Menemov primer. Na videz so bili vsi veseli, ko je mesece predsedel v zaporu. Večina do pred kratkem sploh ni marala več slišati o njem. Zdaj pa se približuje v namenih volitve go. Carrió in Zamora. In kar je še bolj pomembno: v zadnjem povpraševanju je 51 % ljudi izjavilo, da bo naslednji predsednik Menem!

55. Ker je podpredsednik Álvarez nekako pobegnil s svojega mesta že več kot leto prej, je bilo treba imenovati naslednika v skladu z zakonom. Tako je bil najprej za tri dni izvoljen za začasnega predsednika guverner province Misiones, Puerta, nato so izvolili guvernerja province San Luis, Rodríguez Saa, ki pa je trajal samo en teden, nato za en dan predsednika odposlanske zbornice Camana, potem pa do konca mandata de la Rúa (2003) dr. Eduarda Duhaldeja. Ta se je končno sam prepričal, da ne bo mogel obstati do konca mandata, decembra 2003, in je zato sklical volitve v marcu 2003, novi predsednik pa bi naj prevzel oblast 25. maja. (Ali pa morda še prej?)

PO DUHU DEMOKRATIČNI?

Kdo bi si upal trditi, da ne! Saj vsakršno znanstveno povpraševanje o tem zmerom prihaja do izredno pozitivnih ugotovitev. Sicer se vsi velikokrat pritožujejo čez demokracijo. Vendar večina misli tako, kot je svojčas zapisal Churchill: da je demokracija najslabši način vlade - z izjemo vseh drugih.

Renard (1999) piše, da sarkazem o tujem hinavstvu prinaša radost, o lastnem pa ogorčenje. Kljub temu pa o Argentincih in o demokraciji izraža svoje mnenje.⁵⁶ Tako kot car potrebuje cariste in monarhija monarhiste, vsak način vlade potrebuje večino, ki mu daje zaslonbo. Če bi Argentincem hoteli vsiliti demokracijo, bi to predpostavljalo, da so (po naravi) demokrati. A tako bi popolnoma prezrli njihov naravni način vlade. S tem bi jih skoraj užalili, ker bi pozabljali na dolga leta argentinskega umskega razvoja, rodovnega očiščevanja (genetične depuracije), okoljskovarnostne prilagoditve (ekološke adaptacije), izkustvene osvojitve (empirične asimilacije) okolja, kar jih je spremenilo v edinstvene planetne primerke. Če bi bili ptice, bi govorili o ptičevladju. Če bi ves dan žvečili gumi, bi imeli žvekovladje. Ker pa Argentinci so, kar so, Renard predlaga ime "čantokracija". Toda ne zahtevajte od njega, da bi povedal, kdo je čanta.⁵⁷

56. Ker je Argentinec, Renard piše tudi o samem sebi. Renard je psevdonim mojega znanca, univ. prof. inž. J. A. V.

57. Kdo je za Argentinec "chanta" (čanta)? Doslej v Argentini še nisem nikjer zasledil natančne opredelbe ali označbe. Sicer pa, kot tudi pravi Renard, ne potrebujemo opredelb, ampak opredeljujemo potrebe: noben Argentinec ne čuti potrebe, da bi mu kdo opredelil izraz čanta. Toda profesorja na univerzi v Augsburgu (Nemčija), G. Haentsch in R. Werner, izdajata slovarje jezikovnih svojstev južnoameriških držav, med njimi argentinskega (1993). V njem imata 2 opredelitvi izraza: 1. oseba, ki si lasti nekaj, česar dejansko nima, npr. kakšno sposobnost ali moč; 2. neodgovorna ali neformalna oseba; dopolnjujeta z izrazom "tirarse a chanta", ki pomeni, da se komu ne ljubi delati, ali delati manj kot je treba. Drugi izrazi za chanta so: chantapufi., chantún, farabute, čemur v Španiji delno odgovarja "fantasmón". Jaz bi dejal, da je čanta vsakdo, ki vse ve, a ne ve nič ali površno ali zmotno; ki vse zna, a ne zna nič, ali pa ima morda kak pojem, ki je navadno zmoten; ki se vsega loti in ničesar ne konča, ali pa kvečjemu strašno površno. To se pravi, da bi bil hkrati vseznal, napuhnjen (ali morda bolje: napihnen), gobezdav in brkljač.

Andrej Makek: "Dolga Rida" (1999) - akvarel.

Borges⁵⁸ je napisal marsikatero trditve, ki jih danes laže sprejemamo kot takrat, ko so bile napisane. Pravi, npr.: "Medtem ko je svet za Evropejca kozmos (red), v katerem vsakdo iz svoje notranjosti odgovarja mestu, ki ga opravlja, je za Argentinca svet kaos (nered)."

Zato je razumljivo, da se Argentinec ne čuti navezanega na državo, vsaj ne tako, kot večina Severnoamerikancev in Evropejcev. Morda je to treba pripisati okoliščinam, zaradi katerih so ponavadi v tej deželi vlade skrajno slabe, ali pa splošnemu dejstvu, da je država nepojmljiva odmišljenost (abstrakcija). **Država je neosebna, Argentinec pa more pojmovati samo osebne odnose.**

To bi bil po Borgesu razlog, zakaj za Argentinca ni zločin krasti državi! S tem Borges ni hotel izreči nobene npravne sodbe in še manj zagovarjati zločine. Hotel je samo označiti, kakšni so, in zakaj so Argentinci taki, kot so – ali jih drugi vidijo. Sami o sebi imajo namreč drugačno podobo.

Barone piše, kako da šele sedaj mnogi Argentinci priznavajo Borgesu, da je imel prav. Zakaj? Ker družba, ki ni sposobna dialoga v različnosti in ki ni zmožna skleniti premirja, medtem ko se potaplja, sploh ne bi bila družba, ampak samo skupek navidezno kulturnih plemen, ki pa stavljajo pleme pred celoto. Zato se vsakdo skuša reševati sam zase in mu ni mar, če spleza na bližnjega in ga s tem utopi, da se le sam reši. Ali pa se "plemena" (družbeni sloji) napadajo med seboj in vsakdo trga zase nekaj koscev tega, kar bi naj bilo skupno vsem.

ARGENTINSKA CIKLOTIMIČNOST

Dvojnost vključuje tudi padanje iz ene skrajnosti v drugo, ali protislovnost v mišljenju, govorjenju in delovanju, in se kaže še na druge načine.

Večkrat se spomnim, kar se je zgodilo leta 1950, ko so se začele v Argentini prve (začasne) televizijske oddaje. Od leta 1952 so te oddaje delovale po nekaj ur na dan. Toda vsakdo si ni mogel kupiti aparata. Ne, ker bi denarno ne zmogel, ampak

58. "Nuestro pobre individualismo", študija iz leta 1945.

ker jih niso uvažali, domača proizvodnja pa ni mogla zadostiti kupnim zahtevam. Sprejemnike so seveda dobili najprej tisti, ki so bili v "Gibanju", kot se radi imenujejo peronisti.⁵⁹ Toda kdo bi si mislil, da bo kljub pomanjkanju televizijskih aparatov na vsem lepem videl vsepovsod polno televizijskih anten? Argentinec se hoče kazati, delati videz (aparentar), kar mu je bolj pri srcu kakor biti zares.⁶⁰

Petdeset let kasneje kaže, kot da se je vse postavilo na glavo. Zdaj se nihče noče razkazovati, da ima kaj več kakor kdo drugi. Nasprotno! Vsi tožijo, kako da jim gre slabo in kar tekmujejo med seboj - v govorjenju seveda -, komu gre slabše. Prejšnja leta so moški na delu v ponedeljkih in petkih govorili o nogometu, druge dni pa neumnosti o ženskah in kar je še temu podobnega. Ženske so klepetela o soprogih, družini in drugih ženskah.⁶¹

59. Peronizem dejansko nikoli ni hotel biti stranka, kar je sprejemal le zaradi volilnega zakona, zdaj pa po letu 1994 tudi v skladu z novo ustavo, posledico dogovora Menem-Alfonsin, s čimer je Menem dosegel možnost ponovne izvolitve, Alfonsin pa navidezno manj predsedniški režim z novo funkcijo šefa vlade (ki dozdej ni pomenil bogve kaj), svet za imenovanje sodnikov (ki dozdej skoraj redno spi) itd. Medtem so seveda odpravili obveznost, da predsednik države mora biti katoličan (ali se je Menem zaradi tega še mlad "spreobrnil" h katolicizmu?) in še nekaj manj pomembnih zadev, sprejeli pa kot del ustave vse mednarodne pogodbe (npr. dogovor v San José, Costa Rica, o pravicah človeka), tako da danes po mnenju nekaterih argentinska ustava zajema lepo število zajetnih knjig...

60. Razumljivo je, da so se kot protinapad na toliko argentinskih šal na njihov račun tudi Španci izmislili kar nekaj šal na račun Argentinecev. Med temi je naslednja: "Kako Argentinec stori samomor? Tako, da spleza na svoj ego in se vrže z njega." (gl. Muleiro 1994)

61. Poročen Argentinec navadno ne govori dosti o razmerju s svojo ženo, medtem ko so vsaj nekoč Argentinec vse preveč. Še kot mlad profesor sem nehal zahajati v odmorih v profesorsko sobo v katoliškem zavodu, ker sem tam lahko vsak dan zvedel, kako jim je šlo prejšnjo noč z njihovim "soprogom". - Mimogrede: Argentinec navadno govori o svoji "gospe", Argentinec pa o "soprog"; nikoli ne govorijo o svojemu gospodu, ker je to zanje samo Gospod Bog. Zato danes tudi številni Argentinci govorijo o svoji ženi oz. bolj ženski (mujer), ker nočejo, da bi kdo mislil, da so pod oblastjo "gospe". Tako moškim kot ženskam je prišlo v navado, da govorijo o svojem paru ali dvojici (pareja), ker se jih precej sploh ne poroči. V notranjosti dežele je bilo tako že od nekdaj, ker je bilo navadno premalo duhovnikov. (Po cerkvenem pravu je dovoljena poroka brez duhovnika v primeru, da ga

Kadar niso vedeli, o čem bi naj govorili, so se največkrat spravili na vreme, ali pa na take splošnosti, da sploh ni bilo treba poznati sogovornika.⁶² Odtod na stotine "globokih ljudskih modroslovnih rekov", ki jim v takih primerih koristijo: še zmeraj je po dežju nehalo deževati (kadar gre komu slabo); kar ubija, je vlaga (tolaženje sebe ali drugega); treba je vleči (voz), da ne popustimo; nismo nič (pred krsto); ipd.

Zdaj je vse to začasno (?) nehalo: od jutra do večera, od ponedeljka do nedelje govorijo samo o tem, kako da smo na dnu, kako da je vsak sam na koncu... Kar seveda izražajo s poetično lepim izrazjem, ki je navadno govnoslovsko (eshatološko). Medtem seveda pošiljajo vse politike na pleten koš na vrh jambora, ki se mu po špansko reče "carajo" (karáho), kar seveda

dolgo ni naokrog.) Škof Francisco Solano, o katerem je v teku proces za beatifikacijo in je deloval med Indijanci na arg. severovzhodu, je celo svetoval mladim parom, naj gresta živeti skupaj, da se navadita drug na drugega (amanarse) in spoznata, če jima gre zares; in če bi bilo tako, jih bo naslednje leto, ko bo spet prišel, poročil.

Mladi se sedaj navadno ne poročajo, ker nočejo trajnih obveznosti. Mnogi, najsibodo stari ali mladi, pa tudi nimajo denarja, niti ne za najmanjše stroške, kaj šele za tradicionalno "cerkveno" poroko, o kateri so mislili, da je ni brez vsega "pompa".

Dokler se ni spremenil zakon, se mnogi vdovci ali vdove niso poročali civilno, ker bi s tem izgubili pokojnino (penzijo) po prejšnjem zakoncu. Zato se tudi niso mogli poročati cerkveno, razen na skrivaj v smrtni nevarnosti – če so imeli srečo, da so naleteli na duhovnika, ki je vedel, da to sme narediti in da zaradi tega ne bo šel za pet let v zapor, kot bi šel v navadnem primeru.

Omenim še drugo zadevo. Nepoučenost mnogih argentinskih duhovnikov se je po mojem zadnje čase znatno povečala. Večina duhovnikov ne ve, da obstoji možnost poroke z osebo druge vere ali celo za neverne (tudi če ta druga oseba za to ne bi vedela, da je le pripravljena na trajno sožitje) in da se to lahko zgodi kadarkoli in s tem "ozdravi" zakon "in radice" (v korenini, to se pravi, poveljavi od začetka) – in tako puščajo mnoge v dvomu in zagati vesti.

62. To je menda ena izmed "dobrih" argentinskih lastnosti: srečata se dva, ki menita, da se poznata, ali pa vsaj eden pozdravi, kot da bi drugega poznal. Če se spustita v pogovor, bosta lahko govorila četrť ure ali več, ne da bi vedela, kdo je pravzaprav "znani" sogovornik. Ko se razideta, navadno vsak zase premišljujeta, kdo neki je bil ta človek, s katerim se je srečal in tako vljudno pogovarjal, kot da bi bila stara znanca... Seveda se je pogovor vrtel okrog splošnosti in površnih vsakdanjosti, zadnje čase pa je stokanje in pritoževanje...

svojčas ni bil kdovekaj prijeten posel in ga je navadno moral opravljati kak mornariški vajenček...⁶³

Z drugo besedo, Argentinci so zdaj padli v nasprotno skrajnost. So pač ciklotimični. Ciklotimija je depresivna manija, katere značilnost je, da izmenično prehaja iz navdušenja v potrto (Farré Martí J.M.). Ciklotimična osebnost premalo ceni sama sebe, to držo pa včasih zamenja z neresno prevzetnostjo, z nerednostjo v količini in kakovosti delovnih dosežkov, predvsem pa sem ter tja s finančnimi ekstravagancami, kot: dolarizacija - devalvacija, namišljeno blagostanje - dojetje stvarnosti itd.

Zdaj so Argentinci v stanju kronične depresivnosti, medtem ko si bili prej kronični optimisti. Ta optimizem je bil navadno neutemeljen, pogosto pa so ga tudi napačno usmerjali. Zato so govorili - in semtertja še - o najbolj bogati deželi; da imajo najdaljšo in najširšo cesto na svetu; da imajo največ govedi; da je v vlažni pampi najplodovitejša zemlja; da imajo najlepše pokrajine; da so najbolj brihtno ljudstvo; da so najboljša mešanica različnih človeških plemen (da ne govorim o rasah, ker je ta celo po UNESCO samo ena); da so najboljši v nogometu in polu in še čem; da je dela za vsakogar, ki ga hoče imeti; da tu vse samo raste; da ni treba (dosti) delati zato, da človek lagodno in udobno živi... itd. itd.

ŽIVETI NA RAČUN DRŽAVE

Je že nekaj let, odkar so zadnji vmesni predlog "dosti" spustili. Zato že desetletja večina hoče živeti na račun države. To se pravi, od tistih nekaj norcev, ki plačujejo davke, in od tistih zunanjih cepcev, ki naj bi posojali denar... Sem ni treba prišteti samo milijone zdaj brezposelnih, od katerih je bilo prej mnogo po svoji volji brez dela (pravilno rečeno: so lenuharili,

63. Ta izraz je za Argentinca tudi neke vrste vzklik, oddih, olajšanje, delno kletev. Tako kot nekateri kar naprej vzklikajo "¡Dios!...¡Dios!", malo bolj sproščeni (po drugih: neolikani) pravijo "carajo". - Mimogrede: v slovenskem prevodu argentinske pesnitve Martín Fierro me moti, ker se taki izrazi prevajajo čisto drugače; npr., z "jojme, Jezus". To dokazuje, da je do neke mere res tisto o traduttore-traduttore, po drugi strani pa kaže na tedanje zaprtost in ozkost v zdovski skupnosti.

bili troti ali kaj podobnega), ampak tudi večino domačih in tujih podjetnikov vseh strok. Posebno pa državne nameščence, ki jih je v nekaterih provincah več kot polovica delovne sile, od katerih nekateri sicer delajo kake dve ali tri ure na dan od sedmih obveznih, drugi pa samo prihajajo po plače. Plače so nekdam dobivali konec meseca, največkrat tja okrog 29.⁶⁴ Ker pa - ne vem zakaj - ta dan po praznovanju morajo jesti "ñoquis" (pod krožnik morajo dati nekaj denarja), take uradnike imenujemo "ñoquis".⁶⁵

Kljub temu, da te "svaljke" strahotno preganjajo na volilnih propagandah, po javnih občilih itd., jih je še zmerom na kupe. Državni zbor (kongres) ima skoraj 10.000 nameščencev, kaj pa delajo in kje, tega seveda nihče ne ve. Kongresna knjižnica ima 1000 uslužbencev: kje so in kam se morejo vtakniti, ve samo Bog. Kongresna tiskarna pošilja drugam tiskanje zapisnikov, čeprav ima še zdaj okrog 500 uslužbencev, obenem pa še dvojno računovodstvo v osebno korist nekaterih. Vsak senator ali poslanec ima tudi do 50 svetovalcev, za kar razpolaga z 48.000 pesi na mesec, poleg drugih ugodnosti (10 letalskih voženj in 2000 litrov bencina zastonj; če jih ne porabi, mu dajo pa denar!). Še zdaj imajo včasih nekateri na izvoljenem mestu sedeči funkcionarji, tako kot nekateri sodniki in ministri, po več šoferjev, od katerih nekateri zaslužijo mesečno trikrat več kakor redni naslovni univerzitetni profesor z izključno posvetitvijo (dedikacijo) in najvišjo delovno dobo...

Toda to ni tako npravno slabo kakor nekatera druga, hujša dejstva. Bilo je vse preveč "podjetnikov", ki so desetletja imeli državo za molzno kravo. Prav ti so bili tisti, ki so najbolj zahtevali razvrednotenje denarja. To skušajo nadaljevati tudi sedaj številni "podjetniki", ki so kupili ali dobili v zakup državno lastnino, predvsem iz tim. tretjega proizvodnega področja (prvo poljedelstvo, drugo industrija, tretje "uslužnosti"). Argentinci pravijo, da so njihova podjetja revna, podjetniki pa bogati. Pod-

64. Zdam pa 15. ali 20. ali 25. ali 30. naslednjega meseca - če gre vse po sreči. Seveda večina ne dobiva pesov, ampak skoraj v vsaki provinci drugačne bonuse: patakone, kebrače, lekope, lekorje, bofeje, portenje itd. - okrog 15 različnih sort!

65. Iz moke in krompirja narejene majhne svaljke, ki jih zabelijo s surovim maslom, oblijejo s kako zamako in na debelo potresejo s sirom.

jetja gredo na kant, zdaj kar na debelo, a doslej skoraj še ni bilo slišati, da bi si kak argentinski podjetnik zaradi tega vzel življenje. Toda tega ne smemo prištevati neresničnemu dejstvu, da bi bilo v Argentini malo samomorov, ker jih je precej in zmeraj več.

DELO, DA, - A RAJŠI OD ZGORAJ IN ZASTONJ

Res krioži pravijo "A Dios rogando y con el mazo dando" (Prosit Boga, obenem pa udarjati s kladivom), vendar imajo rajši, da jim kaj pade od zgoraj, brez dela in zastonj.⁶⁶

V tem je kriož pač čuden človek, a nekako zvest svoji dvojnosti. Ima izredno samozavest in ponos, po drugi strani pa ga ni sram prejeti kaj zastonj. Zdaj smo prišli celo tako daleč, da naravnost zahtevajo od države hiše, obleke, hrane itd., čemur so precej krivi demagoški politiki, pa tudi "tretjesvetni" duhovniki, ki so ljudstvu desetletja trobili na ušesa, da ima pravico do vsega tega in so to hoteli utemeljevati celo s cerkvenim naukom.

Ko sem za Božič 1948, prvem v Argentini, videl strahotno dolge vrste ljudi, ki so ure in ure čakali na dve steklenici "sidre" in en "pan dulce", sem jim že tedaj očital, zakaj rajši ne gredo delat, saj je bilo takrat dela vsepovsod zadosti, in v eni uri bi vsakdo kot navaden težak zaslužil toliko, da bi si kupil lahko tri ali štiri *sidre* in dva ali tri *pan dulce*.⁶⁷

V tem gre pač za kulturno dediščino: dobiti nekaj zastonj imajo za neke vrste uspeh, dosežen s posebnim užitkom, večkrat pa tudi s potegavščino neumnega gringa ali vsiljivega politika, ki mu kaj podarita. Sčasoma se je ta razvada tako razbohotila,

66. Morda je to eden izmed razlogov, zakaj Argentinci toliko stavijo na vsakovrstnih "igrah", med katerimi je nekdanja loterija še najmanj pomembna.

67. *Sidra* je jabolčni sok z majhno stopnjo alkohola in nekoliko uplinjen. *Pan dulce* (sladek kruh) je podoben laškemu *panettone*, katerega pa je več vrst: milanski, ki ima samo rozine, genovski ali neapeljski, ki je poln "suhega sadja" (mandelji, orehi) pa s sladkorjem položenih kosov suhega sadja: hrušk, jabolk, breskev, marelic ipd.), in končno kavarniški oz. iz konfiterije, ki ima vsega preveč, navadno pa ni zadosti mehek, krhek in "gobast" (esponjoso), to se pravi, pregibljev. – Izraza *potica* navadno ne prevajamo, a zaradi izgovorjave pišemo "potitsa"; včasih se govori o "pan dulce esloveno".

da danes mnogi ne marajo delati in zahtevajo, da jim vlada stavi na razpolago, v posest in last, hiše z vso opremo, pa tudi obleke, hrano, "štipendije" za šolanje in kdo vse kaj še vse.

V tem, žal, kriož (in sploh sedanji Argentinec, ki se ima za krioža, čeprav je sin evropskih vseljencev), ni dosti drugačen od indijanskih rodov - kolikor jih je še ostalo, ki vsako leto zahtevajo veliko število raznovrstnega blaga (goveda, zrna, obleke itd.), pa tudi odškodine zaradi oškodovanja ozemlja (petrolejske črpalke) ipd. - toda navadno jim ne traja dolgo...

ARGENTINCI SO "NI"⁶⁸

To se pravi: ne da, ne ne; ne eno ne drugo; niti-niti. Vsekakor torej ni lahko biti Argentinec! Najprej zato, ker sploh ne vedo, kaj so; še manj pa, kaj hočejo biti, postati ali vsaj doseči.

Če to primerjamo z argentinskimi sosedi, vidimo, da Brazilija ohranja svojo imperialno dediščino in ekspanzivnost.

Urugvaj zna dobro nihati med dvema velikanima in živi na račun obeh, včasih bolj enega, včasih drugega. Hudo je le, kadar sta oba na slabem, kot sedaj.

Paragvaj je od nekdaj vedel, kaj hoče, čeprav mu zaradi tega sprva ni šlo bogve kaj dobro (vojna treh držav s Paragvajem), sedaj pa se kar prilagaja vedno novim okolnostim v zvezi s tihotapljenjem, od katerega pretežno živi.

Čile je pod vojaško diktaturo tako napredoval, da je sedaj v marsičem tekmeč z Argentino, in njihovo gospodarstvo je tako solidno, da mu problemi v sosednjih državah sorazmerno manj škodijo, medtem pa se stalno približuje Nafti (severnoameriškem prostemu trgu) in EZ.⁶⁹

68. Ko Argentinci o kom zatrdijo, da ne vedo, kaj je pravzaprav hotel reči (če je sploh kaj; ali če je sploh vedel, za kaj gre), pravijo, da je rekel: ni. Ravno tako pa o nekom, za katerega ne vedo, kaj misli (npr., h kateri stranki spada; ali kaj sodi o plačevanju dolga; ipd.) pravijo, da je: "ni". Torej: ne eno ne drugo. Toda pazimo: 'ni' za Argentinca ne pomeni nič.

69. Evropski zvezi. Uporabljam ta izraz, čeprav v RS imajo rajši EU, kar celo izgovarjajo Evropska unija. Menda ne po zgledu polomija, bedarija, ciganija, ali kaj podobnega. Gotovo ne po pravilnejšem zgledu "legio-legionis", slovensko: legija, ne legija. Ne vem, pod vplivom katerega evropskega jezika bi naj bil ta naglas na i: ne nemščine, ne italijanščine, ne francoščine, ne portugalščine, ne angleščine...

Tudi v tem je mnogo nasprotij. Argentinci včasih vzamejo zares tim. **Mercosur** (trgovsko zvezo med Argentino, Brazilijo, Urugvajem, Paragvajem in Bolivijo), dejansko pa zviška gledajo na vse. Predvsem imajo nek odklon do Brazilcev, ne samo zaradi nogometa, ampak zelo verjetno najprej zato, ker Brazilci znajo živeti, so zmerom dobre volje, naj še tako stradajo, medtem ko se bo Argentinec zmerom obnašal kot "slovesen osel" (*solemne burro*), zdaj pa še stalno stoka – razen kadar po kakem naključju (npr., zmaga na kaki nogometni tekmi) misli za nekaj dni, da je najboljši na svetu. K temu je bilo treba prišteti zadnje čase še to, da se je skoraj vsa argentinska industrija selila v Brazilijo, ali pa da Brazilci kupujejo argentinska podjetja.

Nekaj podobnega se dogaja s tako izrabljanim istovetenjem s celotno Južno Ameriko, predvsem iberoameriško (špansko-portugalsko govorečo); torej, kot da bi bili **Južnoamerikanci**. V to istovetenje vključujejo tudi predkolumbske kulture in indijansko pokolenje. Toda dejansko se Argentinci nikoli niso imeli zares za iste z drugimi Južnoamerikanci. Najprej, ker so večinoma bili vsaj do nekaj desetletij nazaj bolj svetle polti, čeravno se je to stanje zaradi pritoka iz notranjosti in okoliških držav precej spremenilo. Potem, ker sicer govorijo špansko, a z italijanskim prizvokom; ker hočejo biti kulturni kot Francozi, razumni kot Nemci, pametni kot Italijani, prebrisani kot Angleži, živeli pa bi radi, kot da bi bili v ZDA. Odklanja pa jih tudi nesporno dejstvo, da so vsi drugi Južnoamerikanci vsaj dozdale naplošno zaničevali Argentinece, češ da so prevzetni, domišljivi, napuhnjeni, gospodovalni ipd. Delno na to vpliva dejstvo, na katerega me je opozoril na nekem obisku v Urugvaju prijatelj (bratranec znanih Ortegov iz Nikaragve): naj bo v Argentini še tako težko stanje, zmerom bodo Argentinci na boljšem kakor katerikoli drugi Južni Amerikanci.

Še manj sorodne se čutijo z **Indijanci** ali **črnici**⁷⁰. **Črnicev** je veliko po drugih južnoameriških državah, ne pa v Argentini, ker jih je menda večina "želela" umreti v bojih za neodvisnost. (Kar se jih sedaj vidi, so navadno tujci.) Vendar je že tim.

70. Argentinci jim pravijo: *morenos*. Črne ali morda bolje črnuhe (*negros*) zaničljivo imenujejo vse tiste, ki niso enaki križem, ne telesno (po fizičnem tipu), ampak v značajnostnih državah.

Skupščina leta 1813 proglasila "svobodo trebuhov" (*libertad de vientres*, to se pravi, da se vsak rodi svoboden); res pa še desetletja ni bila odpravljena sužnost za že živeče.

Za Indijance obstoje že dolga desetletja pomembni zakoni, vendar se ne izvajajo vedno in povsod tako, kot bi se morali. Zato je razumljivo, da se pogosto sliši o kakih protestih, največkrat s strani Mapučev.⁷¹ Zmerom večja skupna zavest povezuje popolnoma različne rodove, tako da včasih nastopijo skupno in pod isto lepo pisano zastavo (čeprav jih pogosto vodijo, ali zavedejo, levo-ideološki skrajneži), kot, npr., ob praznovanju 400. obletnice odkritja Amerike, kjer je bilo govorjenja na pretek o 70 milijonih pobitih po nekaj sto Špancih in Portugalcih, pozablja pa na to, kako so se tedaj uničevali med seboj!

Vendar so se Indijanci takoj začeli mešati s Španci, seveda najprej po sili. Križi so bili pravzaprav sprva sinovi Špancev z Indijankami, ker so Španci pripeljali s seboj zelo malo žensk, za nasprotje od Angležev, ki so se naseljevali z družinami.

71. Res Argentinci na splošno hvalijo Mapuče, ker so svojčas glasovali za priključitev njihovega ozemlja Argentini in ne Čilu. (Treba je vedeti, da je bilo v letu razglasitve neodvisnosti Argentine, 1816, več kakor polovico sedanjega ozemlja v oblasti Aravkancev). Vendar pa Mapučiči niso avtohtoni prebivalci. Ob papeževem obisku v mesto Viedma (ki bi naj po zakonu iz dobe Alfonsina postalo glavno mesto Argentine), je tamkajšnji tedanji škof Hesayne, sedaj v pokoju, predstavil Janezu Pavlu II. majhno skupino Mapučev, katerim da so belci ukradli njihovo zemljo. Škof Hesayne, kot sem mu pisal, ali ni poznal zgodovine ali pa je pozabil, da so Mapučiči prišli iz Čile in iztrebili svoje aravkanske sobrate Peuelče; da so torej osvojevali in iztrebljali tako kot belci... – Razvoj indijanskih rodov je bil v zadnjih desetletjih zelo hiter. Najboljši primer imam z Mapučem Nikom, ki je oskrboval bratovo čkro ("chacra", majhna kmetija) v dolini reke Covunco (Slinasta voda) blizu Zapale v prov. Neuquén. Hotel je frizerski stol in ga je dobil. Hotel je krave in jih je dobil. Hotel je televizijski aparat in ga je dobil, a ker so določeno uro gledali serijo Dallas, so pozabili molsti krave, zaradi česar je kravam pošlo mleko. Hotel je zelenjadni vrt, potem pa ga niso obdelovali. Na sadni vrt češenj in orehov je spustil (seveda za denar) tuje konje, ki so uničili vse drevje. Od občine je z drugimi zahteval lastno hišo in jo je dobil na 40-letne obroke po približno 5 dolarjev na mesec. Ko je brat prodal kmetijo, je hotel zase vse krave, češ da se je on ukvarjal z njimi. Pripeljal si je ženo s severa, iz kolibe napol v zemlji napol pokrito s kožami; naučila se je molzti in delati sir, ki ga je tudi prodajala; nekega dne se je pritožil znanec bratu, ker mu je ceno sira zvišala, češ da se je zvišal dolar... To se pravi: v nekaj letih iz skoraj kamnene dobe v krut kapitalizem!

Tako da je imel prav Sabato, ko je zapisal, da Argentinci (večinoma) ne izhajajo od Indijancev, ampak da sestopajo z ladij.

ALI BI BIL TA "NI" OBOJE HKRATI (BIPOLARNOST)?

Rekel sem, da Argentinci skačejo iz ene skrajnosti v drugo. Npr., zdaj je večina zavrгла svetovljansko megakulturo in se vrnila k tim. kulturi "ponča"; to se pravi, v svojo ozko, zaprto, tradicionalno kulturo.⁷² V marsičem so šli še dlje nazaj v zgodovino. Obstoji na stotine klubov za izmenjavo (trueque), bodisi dobrin bodisi dela, kjer se vsaka stvar oceni z določeno količino svojevrstnih izmenjalnih bonusov, ki nadomeščajo denar. Zazdaj zadeva uspešno deluje, kljub temu pa se bojim, da bo kdo iznajdel nekaj, kar mu bo omogočilo, da bo vse izkoristil v lastno korist

Toda po mnenju katalanskega strokovnjaka za upravljanje kulture Toni Puig Picart-a, dejstvo, da so Argentinci sposobni takih skokov iz ene skrajnosti v drugo, pomeni, da imajo nek poseben dar, ki ga imenuje bipolarnost (dvotečajnost). Trdi, da Argentinci obe skrajnosti doživljajo z isto intenzivnostjo. Zato pa da jih stane vmesnost med obema skrajnostmi: ali delajo kot garači ("a lo bestia"), ali pa frfrajo pončo.

ZAKRINKAVANJE DEJANSKOSTI Z EVFEMIZMI

Argentinec nerad govori odkrito o zanj ali za njegove bližnje bolečih zadevah. Sicer ima navado, da se norčuje iz telesnih pomanjkljivosti bližnjega, zato je toliko oseb, ki imajo kak vzdevek.⁷³ Po drugi strani pa, če le mogoče, za osebe, dejstva in kraje uporablja izraze, ki nekako prikrivajo aliboljšujejo videz dejanskosti.

72. V *Zborniku* (str. 637) sem skušal popisati, kaj je »poncho« (izg.: pončo), ki je aravkanskega izvora. Po »Slovarju španskega jezika« je »neke vrste ogrinjalo za jahanje, ki nima rokavov, a visi na ramah in ovija telo ter pada prosto ob životu«.

73. Petiso, enano, flaco, lungo, gordo, pelado, rengu, pa tudi zanahoria, zapallo, sabiola itd., to se pravi: majhen, pritlikavec, suhec, dolgin, debeluh, plešec, ali pa korenje za rdečelasca, buča za debeloglavca ali praznoglavega, človek z veliko betico itd.

V Argentini nimamo slepcev, ampak ne-videče; nimamo gluhih, ampak hipoakustične osebe; nimamo delno ali popolnoma hromih, ampak za gibanje nezmožne oz. z zmanjšanim gibanjem. Tukaj sicer umirajo (mueren) živali, ne pa ljudje, ki odpovedo (fallecen). Mar del Plata mora biti Mardel ali Biser Atlantika. Stare so cunje, pravijo, ljudje pa so četrte starosti ali v letih. Debeluške so močne, suhci so vitki, plešasti imajo široko čelo itd.

Zdaj tudi nimamo več cunjarjev (cirujas) ali lepenkarjev (cartoneros), ampak po odloku buenosaireške avtonomne vlade obnovitelje (reciklatorje) okoljske varnosti!

NACIONALISTI, RASISTI, KSENOFOBI?

Večkrat se Argentincalem očita, da so skrajno nacionalistični in rasisti. Trdijo, da se je to najbolj izkazalo s tem, da je Argentina med zadnjo svetovno vojno prodajala hrano na obe strani; da je argentinska vlada vojno Nemčiji napovedala samo nekaj dni pred koncem bojev v Evropi; da jih je bilo mnogo za nacistično Nemčijo in da je veliko nacistov po vojni tukaj našlo zavetje. Predvsem pa, ker da sovražijo Jude in onemogočajo mirno sožitje z njimi.

a) Iz zgodovinskih razmer je lahko razumeti, da Argentinci nimajo dosti spoštovanja do ZDA in njene politike, čeravno jim zavidajo njihovo gospodarsko-socialno raven, o kateri so prepričani, da precej dolguje raznim načinom zatiranja in izkoriščanja.⁷⁴

Danes je tem zgodovinskim razlogom treba dostaviti še druge. Npr., znano je, da mnogi Severnoamerikanci živijo v pokoju od rente in da je kakovost njihovega življenja odvisna od višine

74. Za zgodovino odnosov med obema državama: Lanús A., *De Chapultepec al Beagle* in druge knjige oz. članke v Virih. Samo za časa Menema je zun. min. Guido di Tella govoril o novih, mesenih odnosih, in je prišlo do tesnega sodelovanja (3 argentinske ladje v tim. vojni v Zalivu) ter imenovanja Argentine za zunanjo članico NATA. Pod de la Rúom se je razmerje najprej spremenilo v "zrele odnošaje" s strani Argentine, s strani ZDA pa so v ravnanju spet stopili na uhojeno pot preziranja in občasno celo javne poskuse vtikanja v notranje zadeve. To razmerje se je še poslabšalo z Rodríguez Saajevo napovedjo o nemožnosti plačevanja dolgov in z Duhaldejem, ki je potreboval 5 mesecev in potovanje po Evropi, da je prišel do spoznanja o nujnosti dogovora s FMI.

obresti. Računajo, da jih je zdaj že skoraj 50 milijonov! Kdo pa plačuje višje obresti? Drugi narodi. Čim slabše so zapisani, tem višje obresti morajo plačevati, zaradi česar so seveda na boljšem upokoju v ZDA.

Še bolj moti neizpodbitno dejstvo, da se severnoameriški veleposlaniki stalno vtikajo v argentinsko notranjo politiko in zahtevajo prednosti za njihova podjetja; če bi to delal kdo drug, bi ga takoj razglasili za zatirjevalca, ki ne spoštuje suverenosti ipd. Dodajmo vsemu temu še nelojalno konkurenco s podporami, ki jih dajejo raznim strokam, predvsem poljedelstvu, s čimer jemljejo možnost tistim, ki tega ne delajo in ki proizvajajo mnogo bolj poceni (Avstralija, Nova Zelandija, Kanada in Argentina).

b) Toda ta nadvlada ZDA je postala bolj vidna v Argentini šele po letu 1945, ko se je pričel rušiti britanski imperij. Prej, vse od začetka neodvisnosti, je Argentina bila v ožjih stikih z Veliko Britanijo. Vendar tudi s to ni imela dobrih izkušenj. Angleži so imeli v svojih rokah izvoz slanega in potem zamrznega mesa, železnice in mnogo drugih podjetij, obenem pa so še oderuško posojali denar tej "nesposobni" Argentini – prav tja do leta 1941. Med vojno se je razmerje spremenilo: Britanci so se zadolžili Argentini za več kot 10 milijard tedanjih dolarjev (10.000 milijonov dolarjev po argentinsko). Ta dolg so plačali s prodajo zastarelih železnic in 16 prvih turbinskih letal, lovcev Gloster Meteor. Perón je seveda odkup železnic prikazal kot znak suverenosti... Po malvinski vojni, ki je zaostila protibritansko stališče večine Argentinec, zdaj počasi prihaja do bolj "civiliziranega" razmerja.⁷⁵

c) Judov in njihovih potomcev je v Argentini nad 350.000, to se pravi, da je za ZDA v Argentini največja njihova kolonija. Imajo svoje sinagoge, šole, univerze, semenišča, pokopališča, ustanove vseh vrst, tisk, člani njihove skupnosti pa imajo v svojih rokah večino najboljših argentinskih podjetij, so na najvišjih mestih v bankah, univerzah, občilih, politiki (vseh strank in na uradnih mestih), zdaj celo v oboroženih silah, svoj čas

75. Toda to velja za Argentino, ne pa za britanske Malvince. Ne med vojno ne po njej noben Argentinec ni ne fizično ne moralno napadel niti povzročil najmanjše tvarne škode angleškim naseljencem oz. njihovim potomcem. Medtem pa britanski Malvinci še zdaj vsaj uradno kažejo skoraj sovražno zadržanje do Argentine in celo do Argentinec, katerim milostno dovoljujejo obisk vojaškega pokopališča.

pa so bili med prvimi v raznih podtalnih skupinah ("revolucionarnega" marksizma vseh vrst, levega peronizma itd). Nihče ne sme ziniti besedice proti njim, ker gre takoj pred sodišče ali v zapor. Toda oni so, npr., s sodnijskim odlokom vdrli v katoliško knjigarno Huemul, zaplenili in požgali vse knjige znanega Huga Wasta.⁷⁶ Seveda to predvsem zato, ker je bil Wast katoliški pisatelj, saj medtem kjerkoli lahko kupite Hitlerjev *Mein Kampf* ali Marxove, Leninove, Stalinove, Trotskijeve, Maove spise... Vsakdo lahko kritizira in se norčuje iz Cerkve in papeža, a Bog ne daj, da bi kdo kaj rekel zoper Jude! Kje je torej v tem pogledu svoboda mišljenja, tiska in občil na sploh, ki je bila vsaj pod Menemom v Argentini povprečno večja kot kjerkoli drugod po svetu, zdaj pa se ni dosti zmanjšala?⁷⁷

Res je, da Argentinci imajo o Judih svoje mnenje. Na primer, ni jim všeč način, kako obračunavajo s Palestinci. Ne razumejo, kako da Judje govorijo o demokraciji in spoštovanju človekovih pravic, Izrael pa v ustavi dovoljuje mučenje. Presiti so stalnega judovskega ponavljanja, predvsem v televiziji, o tem, kako in koliko da so trpeli, od velepomora (holohavsta) do dveh atentatov v Argentini.⁷⁸ Argentincem preseda to, da Judje še danes hočejo zob za zob, kot da bi krščanstvo ne prineslo za ves svet novega gledanja, čutenja, ravnanja. Zato večina Argentinec, npr., ni bila za bombardiranje Srbije po NATU, niti Afganistana po ZDA, to pa zato, ker so pač miroljubni.⁷⁹

76. Pisec *Breskovega cveta* (Flor de durazno) in desetine drugih romanov, čeprav je samo roman 666 res protisionski, nikakor pa ne protijudovski!

77. Ta trditev se bo marsikomu zdela pretirana. Toda povabljam kogarkoli, da naj primerja televizijo in tisk v Argentini s katerokoli drugo državo v južni in severni Ameriki, pa tudi v nekdanji "zahodni" Evropi. (Izključujem seveda nekdanjo "vzhodno" Evropo, v katero, žal, moramo v tem primeru vključiti RS.)

78. Resnici na ljubo je treba povedati, da je ob atentatu na veleposlaništvo, (ki je bilo ob poslopju, kjer je danes veleposlaništvo RS), umrlo tudi več drugih, ne samo Judje, med njimi katoliški duhovnik, nekaj starčkov iz bližnjega in poškodovanega katoliškega zavetišča in nekaj otrok iz sosednjega, tudi poškodovanega katoliškega otroškega vrtca.

79. Sosedji pa trdijo, da so Argentinci strahopetni. Delno bo to res, predvsem v primeru s Čilci in Paragvajci, ki so se zmeraj zares borili - če treba, do konca - danes pa predvsem Čilci delajo zares to, kar mislijo, da jim je v korist. Paragvaj je v vojni z Brazilijo, Argentino in Urugvajem sredi 19. stoleja izgubil skoraj vse moške, tako da je vlada za hitro obnovo spodrastka "morala" dovoliti zakon z več ženami. Res je Argentina imela v malvinski vojni nekaj sto žrtev (največ s potopom križarke *Gral. Belgrano*), a veliko manj, kot jih vsako leto umre v prometnih nesrečah.

Kajpada včasih kdo razbije nekaj grobov na kakšnem judovskem pokopališču. Ali da kdo včasih zabavlja čez nje. Čez koga pa ne? A v primeri z drugimi državami je sožitje z Judi in s katerimikoli drugimi narodnostmi naravnost vzorno.

Res je pa to ravnanje nekako podobno odnosu, ki ga na splošno ima Argentinec do homoseksualcev ali lezbijank in kar je še takih nenaravnih drž. Do vsakega so korektni in v javnosti ne bodo nikoli rekli besedice proti njim, ker bi jim sicer očitali diskriminacijo, v ožjem in zaupnem okolju pa se izražajo tako, kot čutijo.

č) V zadnjih dveh desetletjih se je naselilo v Argentini veliko **Korejcev** in **Kitajcev**. Z denarjem, ki so ga prinesli s seboj, so začeli odpirati sprva majhne, potem pa vedno večje samopostrežnice. Ali pa so se vrgli v tekstilno industrijo oz. bolje konfekcijo.⁸⁰ V trgovinah njihova čistoča ni ravno na višku; zmeraj je tudi treba paziti, da človek ne kupi kaj zapadlega. Njihovih restavracij se Argentinec na splošno boji, ker je prepričan, da uporabljajo mačke in podgane... V njihovih delavnicah pa navadno izkoriščajo predvsem Bolivijce, ki zanje delajo skoraj kot sužnji.

Obenem so svet zase. V predelih, kjer so se naselili, so napisi v trgovinah samo korejski ali kitajski. Poleg tega imajo med sabo hudo mafijo, tako kot sedaj tudi nanovo prišli, precej bogati Rusi in kar je bolj bogatih Ukrajincev (večinoma niso). Razumljivo je torej, da na splošno niti Korejci niti Kitajci niso priljubljeni. Še posebno pa zato, ker sami pravijo, da je zanje Argentina samo prehodna točka do vstopa v ZDA

Drugače je z **Japonci**, ki so se že od nekdanj ukvarjali s čistilnicami oblek in perila ali z gojenjem cvetlic.

d) Vedno je bilo v Argentini veliko število **oseb iz sosednjih držav**. Vsi so mirno delali in z delom mogli napredovati.

80. Kot druge narodnosti (70.000 Paragvajcev, nad 100.000 Bolivijcev itd.), zdaj tudi Korejci odhajajo na debelo, tako kot so prišli na debelo in večina celo na črno. Alfonsinova vlada je dovolila vstop 30 tisočim Korejcem s pogojem, da vsakdo plača 30.000 dolarjev. Prišlo jih je nad sto tisoč in seveda je vsakdo plačal 30.000 dolarjev – a gotovo ne vsi državi. Po drugi strani pa so s tem spet potrdili odgovor na vprašanje, kako v Argentini priti do nekoliko denarja: s tem, da se ga prinese veliko.

Resda je bilo sem ter tja slišati kakšno zaničevalno besedo do "bolitas" (ali kožah), to se pravi Bolivijancev; ali do "gvaranijcev" ali "tererejcev" (terere je mrzli čaj mate, ki ga srkajo Paragvajci); ali do "čilotes" (Čilcev; Čiloti so bili eden izmed številnih aravkanskih rodov, pa tudi prebivalci otoka Čiloé); ali do "brasukas" (Brazilce). Na splošno pa nihče ne bi mogel trditi, da bi jih Argentinci zapostavljali. Res je, da je za tim. "čarúas" (Urugvajce) laže, ker je bil Urugvaj za Argentino do leta 1830 ena izmed argentinskih provinc. (Poleg tega Urugvaj, Čile in Argentino prištevajo v tim. večinsko "evropske" ali "belokožne dežele".)

Šele zadnja leta se je zaradi vedno večje brezposelnosti včasih slišala kakšna trša beseda o tem, da bi morali biti bolj zahtevni do vseljencev iz sosednjih držav, ali celo, da bi morali imeti prednost pri delu Argentinci. Ta zadnja zahteva je tako nespa-metna, da jo malokdo vzame zares. Kateri Argentinec bi bil pa pripravljen sprejeti težko delo na cestah, železnicah, raznih gradbah – za nizko plačo, ki jo dajejo tujcem, ki so pogosto brez osebnih izkaznic in nimajo odobrene pravice do stalnega bivanja v Argentini?

Padec vrednosti pesa je mnogim od teh tujih delavcev onemogočil, da bi še vnaprej kolikor toliko dostojno živeli v Argentini in pošiljali dolarje svojcem v rodnih deželah. Zato se mnogi vračajo, s tem pa nastaja vprašanje, kdo jih bo nadomestil? Po vsem videzu ne milijoni argentinskih brezposelnih, ki delajo zgago kričeč vsepovsod, da hočejo dela, večina jim pa ne verjame, da menijo zares. Že sem omenil, da jih od poldruega milijona, ki prejemajo mesečno 150 pesov in bi morali kje delati 25 ur na teden, dela samo 7%!⁸¹

81. Kako daleč sega ta mržnja do dela, obenem pa, kako lažnivi in zvijačni so nekateri, dokazujejo nekateri primeri priimkov na spiskih teh dobitnikov državne podpore. V provinci Katamarki je družinski glavar človek, ki se je po podatkih, ki bi naj jih dal, rodil leta 1900 (imel bi torej 102 leti), piše pa se Chupacabras (Čupakabras, sesalec krvi in obistij kozam). Gre za neke vrste legendarno bitje argentinske folklore, kateremu so zadnje leto pripisovali morjenje koz, ovc, krav in konj, šlo pa je dejansko za poginule živali, ki so jih oglodale rdečesmrčkaste poljske podgane.

ARGENTINSKA ŠIROKOST

Že preambula ustave iz leta 1853 postavlja:

"...z namenom, da se vzpostavi državna edinost, utrdi pravica, zagotovi notranji mir, preskrbi za skupno obrambo, se vzpodbuja splošno blagostanje in se zagotove dobrine svobode nam, našim potomcem in vsem ljudem na svetu, ki bi želeli prebivati na argentinski zemlji..."

Res se je zadnje čase tudi v Argentini pokazalo nekaj odpora proti vseljencem, predvsem iz sosednjih držav, to pa zato, ker primanjkuje dela in ker navadno ti priseljenci živijo tukaj nedokumentirani, kljub tolikim amnistijam in kljub temu, da jih dovoljenje za stalno bivanje v vedno ponavljajočih se amnistijskih rokih ne stane skoraj nič.

V tem pogledu mislim z mnogimi Argentinci, da je argentinska politika celo preširoka. V skladu z ustavno preambulo se lahko vsakdo naseli tukaj brez večjih težav.⁸²

82. Iz zadnjega časa prinašam tale primer. V središču mesta sta me pred dvema letoma ustavila zakonca v oblekah, ki so razodevale vzhodno-slovanski izvor. Hotela sta govoriti angleško, ker pa je on rekel, da je s Kosovega, sem ga vprašal, če je Albanec ali Srb; če je Srb, da lahko govori po srbsko. Izkazalo se je potem, da sta bila Srba iz Vojvodine, a si nista upala reči, da sta Srba, ker so jim tako svetovali. Češ da Argentincem ni všeč, kako Srbi pobijajo Kosovarje. En sin teh zakoncev je še ostal tam v jugoslovanski vojski, drugi se je pretihotapil v ZDA, onadva pa sta preko Bolgarije prišla v Montevideo, kamor ju je povabil možev brat s pisno obljubo, da jima bo nudil stanovanje in prehrano. Ko sta prišla v Urugvaj, nista mogla iz zapora v pristanišču in jima niti niso pustili, da bi videla sorodnika. Pač pa so jima na srbski rojstni list pritisnili ogromen pečat z napisom "Rechazado por falta de documentación" (zavržen zaradi pomanjkanja dokumentov). Naslednji dan so ju postavili na ladjo, ki prevaža ljudi tistih skoraj 200 km čez Reko Srebra iz Montevidea v Buenos Aires. Argentinska prefektura jima je rekla, da ne morejo biti brez dokumentov in ju je poslala na federalno policijo. Ta jima je izstavila začasno dovoljenje za bivanje, pod pogojem da v 30 dneh dvigneta argentinske osebne izkaznice. Edino, česar jima niso mogli dati, je bivališče in hrano. Zato sta beračila po cestah. Svetoval sem jima naj gresta na bližnjo škofijo in povprašata za Karitas. Čez nekaj časa sem se srečal z možem: zahvaljeval se mi je na dolgo in široko; povedal je, da imata že argentinske osebne izkaznice; na debelo je hvalil Argentino in Argentinece; vendar pa čakata na dovoljenje za vstop v Urugvaj in bivanje pri moževem bratu.

Andrej Makek: "Valle encantado" (2001) - akvarel.

NAŠE IZKUŠNJE⁸³

Ne bi si upal reči, da je Argentinec sovražen ali slabo razpoložen do drugih narodnosti. Predvsem zato, ker je po naravi vljuden in prijazen do tujcev.⁸⁴ To smo lahko sami poskusili, ko smo prišli v Argentino.

Čeprav radi oponašajo način govorjenja drugih narodov, v čemer so pravi mojstri, se nihče ni delal norca iz našega revnega besednega zaklada ali pa iz naše začetne španščine; nasprotno, skušali so nas razumeti in nas na lep način poučiti.⁸⁵

Prav zaradi tega, ker povprečni Argentinec ne mara tekmovati za kako mesto in ker je pogosto do svojega mesta prišel po kakšni zvezi, ne osporava tistega, ki si je določeno mesto zaslužil s počasnim napredovanjem ali po natečajih. Zato tudi tujec ne čuti, da bi bili do njega drugačni, ali bi delali kake razlike, potem ko so spoznali, da je sposoben in da ga določeno mesto ni "napihnilo", kot se dogaja s tolikimi domačini.

PAMPA IN ANDI...

Širina pampe in višina Andov imata nedvomno močen vpliv na značaj Argentinecev.

Ko govorim o Pampi, mislim na tim. vlažno in suho pampo. Upoštevati pa je treba tudi patagonsko planoto na jugu, na severu Čako, na zahodu obrečje širokega Paraná, predvsem pa tisoče km obale ob Atlantiku. Nedvomno je to ena izmed

83. O tem je že veliko napisanega in objavljenega.

84. Izjema so turisti, ker se jih nekako sovraži. Temu je vzrok dejstvo, da je več zunanega turizma v dobah, ko gre Argentincem slabo. Kar pomeni, da si morejo turisti privoščiti veliko več kakor Argentinci. Tak primer imamo ravno letos: desetine smučarskih središč, ki imajo polno zasedbo hotelov, a je veliko tujcev, ponekod več kakor polovica, ostali pa so argentinski bogataši, ki so svojčas redno potovali v ZDA, Evropo ali še kam dlje.

85. V taborišču so nas naučili izgovarjati po špansko, namesto po argentinsko-špansko. Ko smo prišli v Argentino, Argentincem ni šlo v glavo, kako da ti vseljenci izgovarjajo, npr., calle (za calle, cesta) nam. kaže, ali da uporabljajo španske izraze kot mantequilla (izg.: mantekilja, surovo maslo) nam. argentinskega manteca (izg.: manteka), šp. ali čilski izraz frijoles (izg.: friholes, fižol) nam. arg. porotos; itd.

pogojenosti argentinske osebnosti. Zato so po srcu in v vsem ravnanju široki.

Toda prav ta brezmejnost obzorja je že gavču navdihovala teženje po skoraj skrajni svobodi, žal na škodo življenja v občestvu in čuta za družbene potrebe. Življenje zase ga je primoralo tudi do skoraj popolnoma sebičnega iskanja reči, potrebnih za preživetje samega sebe in njegovih najbližjih. Zato tudi današnjega Argentinca nekako na dnu njegove osebnosti mnogokrat prevevajo te težnje. Odtod toliko sebičnosti. Odtod dejstvo, da jih nedvomno močno privlačujejo razne zemeljske dobrine, na katere so kar preveč navezani – na škodo vrednot, ki jih zagovarjajo.

Po drugi strani pa so nekako zaleteno idealistični, ker večkrat kaže, kot da njihove misli in dejanja letajo nekje v zraku, daleč od vsakdanje stvarnosti, tam nekje v kondorskih višinah. Zato so danes morda še bolj potrebne zanje besede, ki jim jih je izrekel španski filozof Ortega y Gasset že pred skoraj sedemdesetimi leti: "Argentinos, ¡a las cosas!" ("Argentinci, k rečem!", ali bolje: bódite stvarni!)

Haedo, 31. avgusta 2002

VIRI

1. Knjige

- Abadi José Eduardo, *No somos buena gente*, Sudamericana, Bs.As., 2000.
- Abadi José Eduardo, *Tocar fondo*, Sudamericana, Bs.As., 2002.
- Abós Álvaro, *La Columna Vertebral*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Aguinis Marcos, *Un país de novela – Viaje hacia la mentalidad de los argentinos*, Editorial Sudamericana, Bs.As., 1998.
- Aguinis Marcos, *El atroz encanto de ser argentinos*, Planeta, Bs.As., 2001.
- Amato Enrique L., *Buenos Aires: su evolución demográfica y religiosa*, NOJ, 1957, sept.-oct., 16.

- Amuchástegui María Laura, *Chistes Cordobeses*, Planeta, Bs.As., 1994.
- Andrews J., *Viaje de Buenos Aires a Potosí*, Hyspamérica, Bs. As., 1986.
- Arnaud V. Guillermo, "*Mercosur, Unión Europea, Nafta y los procesos de integración regional*".
- Auyero Javier, *La protesta*, Centro Cultural Rojas, Bs.As., 2002.
- Auza Néstor T., *Corrientes Sociales del Catolicismo Argentino*, Ed. Claretiana, Bs.As., 1984.
- Babini J. y varios, *La ciencia en la Argentina*, Perspectiva Histórica, CEAL, Bs.As., 1993.
- Baily Samuel L., *Movimiento Obrero, Nacionalismo y Política en la Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1987.
- Barba E.M - Irazusta J. - Real J.J. - Bosch B. - Bagú S. - Weinberg F., *Unitarios y Federales*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Barsky Osvaldo-Posada Marcelo-Barsky Andrés, *El pensamiento agrario argentino*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Benedetti Héctor Ángel, *Antología de Tangos*, MACLA, Bs.As. 1997.
- Biblioteca *Grandes Humoristas Argentinos*, Hyspamérica, Bs.As. 1988, 30 fscs.
- Blache Marta, *Narrativa folklórica - Introducción y selección de textos*, CEAL, Bs.As., 1994, 2 ts.
- Botana Natalio R., *La República Vacilante*, Taurus, Bs.As., 2002.
- Brackenridge H.M., *Viaje a América del Sur*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.
- Bunge Alejandro E., *Una Nueva Argentina*, Hyspamérica, Bs. As., 1986.
- Busaniche José Luis, *Estampas del Pasado*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.
- Canals Frau Salvador, *Las Poblaciones Indígenas de la Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Canal Feijoó Bernardo, *Constitución y Revolución*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.
- Caparrós Martín, *Qué país*, Planeta, Bs.As., 2002.

- Chiaramonte José Carlos, *Nacionalismo y Liberalismo Económico en Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986
- Ciccolella Pablo-Fernández Caso María V.-Laurelli Elsa-Rofman Alejandro, *Modelos de integración en América Latina. Desafíos y alternativas en la construcción de un nuevo territorio latinoamericano*, CEAL, Bs.As., 1993.
- Ciria Alberto, *Partidos y Poder en la Argentina Moderna*, (1930-1946). Hyspamérica, Bs.As., 1986 3ª.
- Clemenceau Georges, *Notas de Viaje por América del Sur*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Clementi Hebe, *El Radicalismo – Trayectoria Política*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- CONAPE (Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas), *Nunca Más*, EUDEBA, Bs.As., 1985 6ª.
- Dallera Osvaldo A., *Quién es "la gente"*, Centro Editor de América Latina (CEAL), Bs.As., 1994.
- Del Carril Bonifacio, *La Cuestión de las Malvinas*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Devoto Fernando J. (Estudio preliminar y compilación), *La historiografía Argentina en el siglo XX*, CEAL, Bs.As., 1994, 2 ts.
- De Riz Liliana, *Retorno y Derrumbe del Último Gobierno Peronista*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Di Pace María-Federovisky Jorge E-Mazzuchelli Sergio, *Medio ambiente urbano en la Argentina*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Di Tella Guido, *Perón-Perón 1973-1976*, Hyspamérica, Bs.As., 1986
- Dorfmann Adolfo, *Historia de la Industria Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Devoto Fernando J, *Movimientos migratorios: historiografía y problemas*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Eddy P. – Linklatter M. – Gillman P., Equipo Insight de The Sunday Times, *Una Cara de la Moneda*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.
- *El diario íntimo de un país – 100 años de vida cotidiana*, La Nación, Bs. As., sin fecha.
- Estrada Ezequiel Martínez, *Radiografía de la Pampa*, Hyspamérica, Bs.As., 1986

- Falcón Ricardo, *Los orígenes del movimiento obrero (1857-1999)*, Centro Editor de América Latina S.A, Bs.As., 1984.
- Ferrer Aldo, *El País Nuestro de Cada Día*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Frigerio Alejandro, *Nuevos movimientos religiosos y ciencias sociales*, CEAL, Bs.As., 1993, 2 ts.
- Galeano Eduardo, *Las venas abiertas de América Latina*, Siglo Veintuno Editores, Bs.As., 1983 23ª. corregida y aumentada
- García Juan Agustín, *La Ciudad Indiana*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Gentili Pablo, *Proyecto neoconservador y crisis educativa*, CEAL, Bs.As., 1994.
- Gillespie Alexander, *Buenos Aires y el Interior*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 dela.
- Gori Gastón, *Inmigración y colonización en la Argentina*, EUDEBA, Bs.As., 1983.
- Güiraldes Ricardo, *Don Segundo Sombra*, Edit. Losada, Bs.As., 1969, 19.ed.
- Haigh Samuel, *Bosquejos de Buenos Aires, Chile y Perú*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Haentsch G.-Werner S., *Diccionario de Modismos Argentinos*, Inst. C. Cuervo, Bogotá, 1993.
- Head F.B., *Las Pampas y los Andes*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Hernández José, *Martín Fierro*, Ediciones Albatros, Bs.As., 1955
- Hertz Noreena, *El poder en la sombra – Las grandes corporaciones y la usurpación de la democracia*, Planeta, Bs.As., 2002.
- Horowicz Alejandro, *Los Cuatro Peronismos*, Hyspamérica, Bs. As., 1986.
- *Humorismo argentino* (Selección y presentación Florencio Escardó), EUDEBA, Bs.As., 1964.
- Huret Jules, *De Buenos Aires al Gran Chaco*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Ingenieros José, *Evolución de las ideas argentinas*, Fondo de Cultura Económica, México-Buenos Aires, 1983.
- Ingenieros José, *Sociología Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Isaacson José, *La Argentina como pensamiento*, Ediciones Marymar, Bs.As. 1980.

- Izaguirre Inés, *Los desaparecidos: recuperación de una identidad expropiada*, CEAL, Bs.As., 1994.
- Jorge Eduardo F., *Industria y Concentración Económica*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- King J.A., *Veinticuatro años en la República Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- *La Argentina en el siglo XX*, La Nación, Bs.As., sin fecha.
- *La Nación que ríe – Una yecopilación impresionante*, La Nación, Bs.As., sin fecha.
- Lanata Jorge, *Argentinos*, Ediciones B, Bs.As. 2002.
- Lanús Juan Archibaldo, *De Chapultepec al Beagle*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.
- Lorandi Ana María-del Río Mercedes, *La etnohistoria - Etnogénesis y transformaciones sociales andinas*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Mafud Julio, *Psicología de la viveza criolla*, Listal, Bs.As.
- Mallea Eduardo, *Historia de una pasión argentina*, Sudamericana, Bs.As.
- Massuh Víctor, *La Argentina como sentimiento*, Editorial Sudamericana, Bs.As., 1983.
- Maturo Graciela, *Pensamiento Latinoamericano*, EUDEBA, Bs. As., 1983.
- Matsushita Hiroshi, *Movimiento Obrero Argentino, 1930-1945*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Mayo Carlos A, *La historia agraria del interior. Haciendas jesuíticas de Córdoba y Noroeste*, CEAL, Bs.As., 1994.
- Mellet Julien, *Viaje por el Interior de América Meridional*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Muleiro Pepe, *Los gallegos contraatacan – Chistes de argentinos*, Planeta, Bs.As., 1994.
- Mussa Michael, *Argentina y el FMI- Del triunfo a la tragedia*, Planeta, Bs.As., 2002.
- Oteiza Enrique – Vessuri Hebe M.C., *Estudios sociales de la ciencia y la tecnología en América Latina*, CEAL, Bs.As., 1993.
- Peña Milcíades, *Industrialización y Clases Sociales en la Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Peterson Harold F., *La Argentina y los Estados Unidos 1914-1960*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.

- Potash Robert A., *El Ejército y la Política en la Argentina*, Hyspamerica S.A., Bs.As., 1986, 2 ts.
- Pucciarelli Alfredo R., *El Capitalismo Agrario Pampeano, 1880-1930*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Puigrós Rodolfo, *Historia Crítica de los Partidos Políticos Argentinos*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 3 ts.
- Pérez Amuchástegui Antonio J., *Mentalidades argentinas 1860-1930*, EUDEBA, Bs.As., 1972 3ª.
- Posada Marcelo G., *Sociología rural argentina – Estudios en torno del campesinado*, CEAL, Bs.As., 1993.
- Quirós E. Guillermo-Saraví Gonzalo A., *La informalidad económica – Ensayos de Antropología Urbana*, CEAL, Bs.As., 1994.
- Radovich Juan C.-Balazote Alejandro O. (Introducción y selección de textos) *La problemática indígena – Estudios antropológicos sobre pueblos indígenas de la Argentina*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Ramos Jorge Abelardo, *Las Masas y las lanzas*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Rant Jože, *Pastoralni pogledi na poskus religijske sociologije slovenske emigracije v Argentini*; slovenski zapis;(Rant 1960 a).
- Rant José A., *Aspectos Pastorales sobre un Ensayo de la Emigración Eslovena en la República Argentina*; predloženo in odobreno besedilo (Rant 1960 b).
- Rant José, *La formación de la cultura occidental*, (Apuntes para Integración Cultural I), Fac.Reg. Avellaneda de la Univ. Tecnológica Nacional, 1984.
- Redfield, Foster, Chertudi y otros, *Introducción al folklore*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Roig Arturo A., *El pensamiento latinoamericano y su aventura*, CEAL, Bs.As., 1994, 2 ts.
- Romero José Luis, *El Caso Argentino y Otros Ensayos*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Romero José Luis, *El Desarrollo de la Ideas en la Sociedad Argentina del Siglo XX*, Fondo de Cultura Económica, México-Bs.As., 1969 4ª.
- Romero José Luis, *Latinoamérica: las ciudades y las ideas*, Siglo Veintiuno Editores, Bs.As., 1976.
- Rouquié Alain, *Poder Militar y Sociedad Política en la Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 2 ts.

- Ruibal Beatriz C., *Ideología del control social*, Buenos Aires 1880-1920, CEAL, Bs.As., 1993.
- Sabato Ernesto, *La Cultura en la Encrucijada Nacional*, Edit. Sudamericana, Bs.As, 1983.
- Sabato Ernesto, *La resistencia*, Edit. Planeta -Seix Barral, Bs.As., 2000.
- Sabsay Fernando, *Caudillo en la Argentina*, Ateneo, Bs.As., 2002.
- Sagastizabal Lenadro, *Diseñar una Nación*, Norma, Bs.As., 2002.
- Saldías Adolfo, *Buenos Aires y el Centenario*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 3 ts.
- Saldías Adolfo, *Historia de la Confederación Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 3 ts.
- Satas Hugo Raúl, *Una Política Exterior Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Schávelzon Daniel, *La arqueología urbana en la Argentina*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Selser Gregorio, *El País a Precio de Costo*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Sequia Ofelia (recopilación), *Argentina - Poética Gauchesca*, Ediciones de Docente, Bs.As., 1984.
- Solberg Carl E., *Petróleo y Nacionalismo en la Argentina*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Stiglitz Joseph, *El malestar de la gobalización*, Ed. Taurus, Madrid, 2002.
- Terán J.B., *La formación de la inteligencia argentina*, CINAIE, Bs.As., 1980.
- Terragno Rodolfo H., *La Argentina del Siglo XXI*, Ed. Sudamericana-Planeta, Bs.As., 1985.
- Ulanovsky Carlos, *Los argentinos por la boca mueren - Cómo usamos y abusamos de la lengua*, Planeta, Bs.As., 1993.
- Un inglés, *Cinco Años en Buenos Aires*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Varios, estudio preliminar y compilación Karasik Gabriela A., *Cultura e identidad en el Noreste Argentino*, CEAL, Bs.As., 1994.

- Varios, introducción y compilación por Frigerio Alejandro, *Ciencias sociales y religión en el Cono Sur*, CEAL, Bs.As., 1993.
- Varios, compilación de Hidalgo Cecilia-Tamagno Liliana, *Etnicidad e Identidad*, CEAL, Bs.As., 1992.
- Varios, compilación y estudio preliminar por Fradkin Raúl O., *La historia agraria del Río de la Plata colonial*, CEAL, Bs.As., 1993, 2 ts.
- Varios, *Argentina – Poesía Gauchesca*, Ediciones del Docente, Bs.As., 1984.
- Waldmann Peter, *El Peronismo (1943-1955)*, Hyspamérica, Bs.As., 86.
- Weinberg Félix, *Dos Utopías Argentinas de Principios del Siglo*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Zeballos Estanislao S., *La Conquista de Quince Mil Leguas*, Hyspamérica, Bs.As., 1986.
- Zinny Antonio, *Historia de los Gobernadores de las Provincias Argentinas*, Hyspamérica, Bs.As., 1986, 6 ts.

2. Razprave

Gre za razprave, objavljene v reviji *Notas de Pastoral Jocista* v letih 1957-1958, ki sem jih uporabljal pri prvi doktorski disertaciji.

- Gaynor Juan Santos, *Diagnóstico en lo político*, IV Semana de Estudios de los Asesores de la JOC, XII, 1958, novbre.-dicbre., 13-23.
- Gaynor Juan Santos, *La migración interna*, XI, 1957, jul.-ag., 4-10.
- González Antonio, *Diagnóstico en lo social*, JNP, XII, 1958, novbre.-dicbre., 111-136.
- Mandrioni Héctor, *Diagnóstico en lo cultural*, NPJ, XII, 1958, nov.-dic., 27-41.
- O'Farrell Justino, *Condicionamientos sociales de la clase trabajadora argentina*, NPJ, XI, 1957, marzo-abril, 5-16.

3. Članki v dnevnikih

- Arnaud, V. Guillermo, *El doble discurso del hemisferio norte*, dnevnik *La Nación* 6.7.2002, 1.15.

- Barone Orlando, *La Nación*, posebno 2000-2002.
- Botana Helvio, *La Nación*, posebno 1983-2002.
- Bradford DeLong J., *Estados Unidos necesita algunas lecciones*, *La Nación* 29.7.2002, 1.15.
- Grondona Mariano, *La Nación*, posebno 2000-2002.
- Libendinsky Juana, *Los escándalos políticos son un fenómeno omnipresente*, Razgovor s Juan B. Thompsonom, *La Nación* 7.7.2002, 7.3.
- idem, *“América Latina no es colonia formal, pero sí lo es en términos económicos”*, *La Nación*, 3.8.2002, 1.11. / Razgovor z Noam Chomskyjem.
- Morales Solá Joaquín, *La Nación*, posebno 1999-2002.
- Pfaff William, *Volver al capitalismo responsable*, *La Nación* 4.7.2002, 1.7.
- Sebrelli Juan José, *La Nación*, posebno 2000-2002.
- Urtizberea Raúl, *El elogio de la viveza*, *La Nación*, 19.8.2002, 1.17.

4. Izvlečki iz pisem in elektronskih pošt prijateljem in znancem.

...

SREČKO BARAGA

OB KNJIGI VLADIMIRJA VAUHNIKA
"NEVIDNA FRONTA"

predavanje pri SKA dne 15-10-1966

Na polju materialne in duhovne kulture, katero je ustvaril človeški duh, zavzema knjiga brez dvoma eno najvidnejših mest. Če jemljemo za merilo mnenje našega književnega esteta dr. Ivana Prijatelja, potem je književnost »kulturna naprava, ki lepo knjigo redno in stalno producira ter redno in stalno konsumira, ki agira in reagira, z eno besedo: je trajna in tesna zveza med pisateljem in čitateljem.« Temu načelu sledeč moramo oceniti vsako knjigo in ji določiti trajno mesto, ki ji po njeni notranji vrednosti pripada. Kritika, naj graja ali hvali, mora biti vedno konstruktivna. Odkrivati mora trajne vrednote knjige, ločiti bistveno od nebistvenega, resnico od namišljenosti, lepoto od neokusnosti, pokazati čitatelju pot, po kateri naj prodre na široko in globoko v miselni svet pisatelja, skratka predočiti čitatelju duševni lik pisatelja, ovrednotiti, kar je pisatelj povedal, in dopolniti, kar pisatelj ni povedal.

Knjiga je merilo in ogledalo kulturno ustvarjalne sile naroda. Brez kulturnega ustvarjanja ni naroda, zato tudi ni naroda brez knjige in ni knjige brez naroda. To pa še posebej velja za izseljence, ki hočejo ohraniti kulturno raven in tradicijo naroda, iz katerega so izšli in se nočejo pretvoriti v ljudsko gmoto, ki se slej ali prej utopi v okolju, v katerem živi. Vendar pa nas ne sme to samoobrambno optimistično načelo zavajati v zmoto, da bi na račun kvalitete pospeševali kvantiteto. Izseljenci se moramo veseliti vsake knjige, ki izide v našem jeziku v tujini, ker je to najboljši dokaz, da naš narodni genij še ni zamrl, ampak se vidno manifestira z ustvarjenjem kulturne skupnosti. Vendar pa ne moremo vsega, kar se natisne v našem jeziku, nekritično hvaliti in dajati knjigi drugačen pomen, kot ji ga je namenil pisatelj sam, ali ji dajati večjo vrednost kot ji jo priznava literarna zgodovina. Tudi kadar gre za oceno

izključno leposlovnih del, ne moremo svoje sodbe opirati samo na estetska načela, ampak smo prisiljeni včasih v večji, včasih v manjši meri osvetliti razvoj dogajanj in osebnost pisatelja. V našem primeru je pa to še posebno važno, ker je bolj važna dokumentarna kot leposlovna stran knjige.

I.

Vladimirja Vauhnika, bivšega jugoslovanskega generalštabnega polkovnika, sem poznal osebno in bil z njim v osebnih stikih prav kratko dobo, vendar dovolj, da sem si ustvaril kolikor toliko jasno sliko o njegovi osebnosti. Prvič sem slišal ime Vauhnik v šolskem letu 1928/29, ko sem bil vojak-dijak v šoli za rezervne oficirje v Sarajevu. Mislim, da je bil on načelnik štaba II.armije. V šoli je bilo z menoj precej Štajercev in ti so vedeli že takrat o njegovi sposobnosti, da mi je to ime ostalo v trajnem spominu. Ko sem se po odsluženju vojaščine vrnil v Beograd nadaljevat svoje študije, sem zopet večkrat slišal iz vrst tamkajšnjih Slovencev – nikdar Srbov – samo hvalo in občudovanje častnika Vauhnika. Povedati moram, da sem pozneje v raznih krajih svoje službe slišal v pogovorih imena raznih slovenskih častnikov, ki so jih Slovenci imeli za prave vojaške fenomene. Nikdar pa nisem tega slišal iz ust Hrvatov ali Srbov.

Malo pred začetkom druge svetovne vojne pa je v Sloveniji bolj kot Vauhnikovo zaslovelo ime generala Leona Rupnika, ker je bil šef utrjevanja naših mej. Med vojno pa se je spet močno šušljalo po Ljubljani o Vauhniku. Videl sem, da so nekateri ljudje dajali veliko važnost mnenju polkovnika Vauhnika. Zelo sem se čudil, ko mi je pomladi leta 1944 prof. D. rekel, da se vojna še ne bo tako hitro končala, češ da je Vauhnik rekel, da imajo Angleži v zraku pri spopadu z Nemci še vedno izgube 3:1. Ko so avgusta 1944 Nemci odkrili vohumsko skupino Joja Galca v Trstu in so potem vse zaprli, se je Vauhnikovo ime pozabilo. Vsaj jaz o njem nisem več slišal dokler nismo prišli v Argentino. Tu je spet njegovo ime med Slovenci vzbudilo pozornost. Nekateri so mu pripisovali mnogo večji pomen kot ga je imel. Njegovo ime se je omenjalo v zvezi z imenom Westen,

ki je bil industrijalec v Celju. Meni je bilo to razmerje zelo nejasno. Leta 1949 pa me je g. J. predstavil Westnu, da bi me vzel v službo. Ker je g. J. mislil, da je Westnu napravil s prodajo svojega avtomobila veliko uslugo in precej dobička, mu je vpričo mene rekel: »Gospod Westen, ničesar ne zahtevam zase, pač pa prosim, da vzamete gospoda doktorja v službo.«

Westen me je vljudno predal neki gospodični nemške narodnosti, ki si je zapisala vse podatke in on me je obložil z velikimi obljubami, da me bo zaposlil v bodočem industrijskem podjetju. Ker pri tem prvem stiku nisem dobil povoljnega vtisa o solidni organizaciji bodoče tovarne, se za to pozneje nisem več zanimal. Seveda to ne bi imelo posebne važnosti, če ne bi bil ves dogodek povedal prijatelju, sedanjemu članu Narodnega odbora, ki mi je ob tej priliki rekel: »Saj smo mi dali o Westnu dobro mnenje, zato bo pa on nastavlil vse naše ljudi.« Takrat se nisem takoj domislil, da bi ga vprašal, kdo so tisti »mi« in komu so dali dobro mnenje. Ali argentinski vladi, katere menda to ni moglo zanimati, angleški ali ameriški še manj. Jugoslovanski vladi v Beogradu? To bi bil višek naivnosti. Ostane samo še namišljena bodoča jugoslovanska vlada, mogoče so poročali njej. Na ta dogodek sem pozabil, čeprav se je pogosto omenjalo med Slovenci Vauhnikovo ime.

Ob koncu februarja 1951 me je T.K. opozoril, da je v Buenos Airesu pri Westnu še veliko zidarskega pogodbenega dela na razpolago. Ker je bil T.K. prijatelj in velik oboževalec Vauhnik, me je njemu priporočil. Šele tedaj sem zvedel vso resnico iz pripovedovanja Vauhnik samega. Pokojni generalštabni polkovnik Vladimir Vauhnik ni bil nastavljen kot uradnik, kakor piše dr. Frido Pogačnik, ampak je bil formalno čuvaj poslopja, ki se še danes nahaja v ulici Saraza 502, obdano še s tremi ulicami: Senillosa, Zaňartú in Doblás. Tu je bila nekoč steklarna podjetja Rigoleau. Zidovi poslopja in obkrožni zid so bili v surovem stanju, toda v poslopju je bilo na razpolago 240 HP električne energije, ki je takrat ni bilo mogoče dobiti na novo niti za zlato brez posebnega priporočila. Zaradi te električne energije je Westen najel to poslopje za bodočo parno pekarno. Toda mož, ki ni bil stari celjski Westen, ampak njegov nečak, je bil neizkušen in naiven. Osnoval je družbo in vzel

za družabnika nekega bivšega predsednika avtomobilskega kluba. Ta mož, ki je bil faktotum podjetja – in ne Vauhnik – naj bi imel važne zveze z vlado in naj bi tudi zagotovil naročila pri bodoči pekarni za vojaštvo. Toda poslopje je bilo treba še prezidati in pripraviti za pekarno. Po pogodbi pa si je pravico prezidave pridržal lastnik stavbe Franklin z dodatnim imenom Santillan. Vsa stavbena dela je vodil Vauhnik, Franklinu pa ing. Kaplan, s katerim sem tudi jaz sklenil pogodbo za izvršitev nekih sanitarnih del. Ker sem kmalu uvidel, da je nastalo tisoč ovir in da delo ne bo napredovalo, sem prav po Vauhnikovem nasvetu po dovrstitvi prevzetega dela podjetje zapustil. Vauhnik mi je pripovedoval, zakaj dela niso napredovala, kakor je bilo dogovorjeno. Lastnik Franklin je hotel prisiliti Westna, da bi ga sprejel kot družabnika. Ker ta ni pristal, so se dela tako zavlačevala, da bi podjetje že pred začetkom propadlo, če bi stari Westen ne priložil še 300.000 pesov. Pa tudi to ni pomagalo. Pekarna, ki jo je vodil neki dunajski inženir, zopet osebni prijatelj starega Westna, je ob koncu marca 1951 res napravila prvo poskusno peko - Vauhnik je tudi meni dal pokusiti prve solnike -, toda obrat se ni mogel razviti, ker so bili nasprotniki bodočega podjetja tudi lastniki že obstoječih podobnih obratov. Vauhnik je bil zaradi tega zelo potr. Bil je nekak zaupnik starega Westna, s katerim ga je družilo staro prijateljstvo. Toda bil je le čuvaj in ni imel nobene izvršne moči. Stari Westen je bil že pred vojno naložil nekaj denarja v Italiji, nekaj v Angliji. S tem denarjem je hotel osnovati v Buenos Airesu parno pekarno. Poleg drugih težav mu je v Buenos Airesu umrl nečak in podjetje ni napredovalo. Danes je stavba last SEGBE.

Kolikor sem mogel presoditi v tem kratkem času, sem dobil vtis, da se Vauhnik ni znašel v težkih razmerah in da je bil tudi nekoliko naiven, če ne celo izigran. Šele tedaj sem razumel, kaj je pomenila tista izjava člana Narodnega odbora »mi smo dali dobro mnenje«. Nekateri vodilni člani slovenskega društva so menili, da bodo v novem podjetju namestili vse prijatelje. Ta zarota se je osnovala že v Italiji, saj nekateri so šli že prvi dan z ladje Santa Cruz v službo k Westnu v neko drugo, manjše podjetje, ki pa je kmalu nehalo delovati. Pekarna pa naj bi

bila rezervirana izključno za namestitev tistih, ki jih je izbral odbor Slovenskega društva. Nekega dne je Vauhnik nemirno čakal obisk predsednika, ni pa povedal, katerega. Čez nekaj časa sem videl, da se je na dvorišču prikazal Miloš Stare, kateremu je Vauhnik razkazal vse prostore. Dobil sem vtis, da so nekateri Slovenci z Vauhnikom vred delali račune brez krčmarja. Vauhnik ni imel pri celi stvari prav nobene odločilne besede, kajti denarne posle je vodil argentinski družabnik, stavbena dela zaupnik lastnika inž.Kaplan, obrat pekarnice pa nek dunajski inženir. Vauhnik je to lahko le opazoval in o tem poročal staremu Westnu, - če mu je sploh kaj poročal. Toda Vauhnik je naredil čuden vtis na vsakogar, ker je bil skromno oblečen, ni silil v ospredje, stanoval je kar v drugi sobi čuvajnice, kjer je bil tudi gradbeni material, postelja je bila več kot skromna. Tako tukaj ne moreš vzbujati občudovanja, ceni se le zunanji videz.

Pozneje sem zvedel, da se je dal operirati na kili, toda zaradi premočne anestezije je dobil Parkinsonovo bolezen, tresenje roke. To ga je spravilo v tak obup, da je vzel precejšnjo mero uspavalnih sredstev in si obenem prerezal žile na roki, zaradi česar je kmalu nato umrl. Nedavno sem si ponovno ogledal tiste prostore in sem našel samo še dva človeka, ki sta bila priči njegove tragedije in se ga še spominjata, da je bil »hombre muy sabio y capaz« (zelo moder in zmožen človek).

Ta tragedija slovenskega intelektualca zelo obremenjuje vso slovensko emigrantsko skupnost, zlasti pa tiste, ki so se šteli za njegove velike prijatelje in za tiste, ki so pričakovali od njega koristi, pa se ga v nesreči niso spomnili.

Nikakor pa si ne morem razložiti dejstva, da je Vauhnik, ki je imel za seboj pestro in burno življenje, pokazal tako malo praktičnega smisla v tukajšnjih razmerah. Vsaj dve osebi, ki sta bili z njim v prijateljskih stikih, sta mi povedali, da jima je Vauhnik pokazal vrečico zlatnikov, katere si je najbrže prihranil za stara leta. Skoraj nerazumljivo in neodpustljivo je, da ni znal tega denarja tako obrniti, da bi svoj gospodarski položaj utrdil ali vsaj izboljšal. Še bolj mučen vtis pa vzbuja dejstvo, da se je ta denar bogvekje in kako popolnoma izgubil.

To se mi je zdelo nujno in potrebno povedati, da tako dopolnim Vauhnikove življenjske podatke. V tej zvezi pa se mi zdi mnogo

važnejše to, kar sedaj prvič sporočam slovenski skupnosti, ker je to važna zgodovinska ugotovitev.

Nekega dne med marcem in aprilom 1951 sem se pri nadziranju dela čez poldne zamudil tako, da nisem imel več časa iti domov na kosilo. Tedaj me je povabil Vauhnik, naj grem z njim jest v bližnjo gostilno, kjer se je stalno hranil. Šla sva kakšnih pet kvader v stransko ulico. Po končanem obedu sva pila prav malo vina in nato kavo. Ker je postal zgovoren, sem ga v nekem trenutku vprašal: »Gospod polkovnik, če ne boste užaljeni, bi vas rad nekaj vprašal«. On mi takoj odgovori. »No, no, le kar vprašajte !« »Mnogi govore, zlasti gospod T.K. pravi, da ste vi osebni prijatelj južnoameriškega državnika (ime- noval sem nekega) in da bi lahko dobili kakšno državno službo, če bi hoteli. Zakaj tega ne izkoristite in bi nam Slovencem lahko mnogo pomagali?« »Ni res! Jaz tega gospoda poznam kakor vsakega drugega atašeja, ampak evropski atašeji se z južnoameriškimimi nismo prijateljsko družili, ker se je dogajalo, da je bil kdo danes ataše, drugi dan pa je bil obtožen, da je zapleten v kakšno korupcijo ali celo v goljufijo.« »Če dovolite, še eno vprašanje.« »Le kar, kar!« »Čital sem v Hrvatski reviji ali nekje drugje, kjer polkovnik Babič dokazuje, kako ste vi mogli iz raznih podatkov točno izračunati, kdaj bo napadena Jugoslavija, a vašega poročila v Beogradu niso vzeli resno. Kako ste vi pogodili, kdaj bo Hitler napadel Jugoslavijo?« »Göring mi je povedal. Takrat smo en večer malo krokali in ko smo bili že precej razpoloženi, je prišel k meni Göring, me objel in rekel: »Ti, pripravi se, šestega bomo napadli.« To sem takoj sporočil v Beograd, tam pa...« Zamahnil je z roko in končal. Iz tega sledi, da sem bil jaz menda edini srečnež, kateremu je Vauhnik zaupal resnični vir. V knjigi tega vira ni zapisal, vidi pa se, da je pravi vir zamolčal, ker pravi, da je prvega aprila okrog 18. ure neznana moška oseba sporočila njegovemu majorju po telefonu, kdaj bo Jugoslavija napadena. Vendar na strani 239 piše, da je osebno domneval, kdo bi mogel biti, toda o tem ni črhnul nikomur niti najmanjše opazke. Sicer pa sam potrjuje moje sporočilo, ker pravi dalje: »Danes lahko potrdim, da sem takrat takoj šel na delo in ko sem še

na dveh drugih mestih dobil to vest potrjeno, sem nemudoma obvestil Beograd. (Kako se je to zgodilo, bodo čitatelji brali v drugi knjigi.)« Iz opombe jasno sledi, da je bil eden od obeh virov Göring. Iz opombe pa ni jasno, ali je imel Vauhnik v drugi knjigi namen odkriti oba omenjena vira ali samo način, kako je novico sporočil v Beograd.

II.

Po teh kratkih pripombah o Vauhniku kot človeku se približajmo Vauhniku pisatelju, ocenimo knjigo in razvrstimo obravnavano snov. Takoj bomo naleteli na težave, ker ne vemo, kako uvrstiti knjigo Nevidna fronta. Kakšne književne vrste je ta knjiga?

Na prvi pogled vidimo, da ni roman, ne povest in ne novela, ker nima zgradbe romana, nima leposlovne izraznosti in ne obravnava leposlovne snovi. Za razpravo je premalo znanstvena, netočna in polna odmikov. Življenjepisi ni, ker ne podaja razvoja ne svojega ne drugega življenja. Spomini ali memoari pa tudi niso, ker ne govori samo o razmerah in dogodkih, ki jih je sam doživel, in ne samo o osebah, s katerimi je prišel v osebne stike. Poleg tega ima še to napako, da pisatelj stalno modruje, poučuje in prepričuje s tem, da podpira trditev s tujim mnenjem ali pa z lastnim utemeljevanjem in skoraj redno pretirava oziroma ponavlja isto stvar, tako da vzbuja sum, da sam ne verjame, kar trdi. Spomini se odlikujejo po neposrednosti doživljanja in intimnosti pripovedovanja. Vauhnik s svojim vsestranskim poseganjem na razna področja in dobe ter s ponavljanjem svojih tez čitatelja raztrese ali ga celo spravi v dvom, tako da ne ve, ali čita spomine ali strateški oziroma taktični učbenik vohunstva. Čitatelja spominov zanimajo predvsem dejstva, dogodki. Kaj se je zgodilo in kako se je zgodilo, ne pa modrovanje, kaj pravi ta ali oni teoretik o tej stvari.

Ker knjiga ne odgovarja strogo zakonitostim nobene literarne zvrsti, bi jo jaz imenoval neke vrste reportažo o zgodovinsko socialnih, političnih in vojnih dogodkih s posebnim ozirom na vohunsko spretnost.

Zdaj nam je prav na kratko spregovoriti nekoliko besed o slovnični strani knjige. Ne zato, ker bi morda ne bilo kaj ugovarjati knjigi – v knjigi je veliko slovničnih napak – ampak zato, ker je pisatelj ni sam pripravil za tisk v tej obliki, v kakršni je izšla. Zato je težko določiti, kdo je zakrivil to ali ono napako. Sam Vauhnik pravi na strani 18, da je takoj po vojni po spominu opisal nekaj dogodkov iz svojega delovanja v Berlinu. Tako more bralec dobiti sliko o preži na Hitlerjeve vojne načrte. To bi pomenilo, da je takoj zapisal samo nekatere dogodke iz prvega dela knjige. Tam se zahvaljuje svobodoljubni Švici, ker je takoj po končani vojni lahko v miru in brez strahu napravil kratke zapiske o naši obveščevalni službi, katere središče je bila Ljubljana. Tako je zmešnjava popolna, zlasti če upoštevamo, kar piše na strani 10 dr. Pogačnik » da je pustil v Švici svoje zapiske o medvojnem delovanju v Ljubljani. Glavno njegovo delo *Lurking Hitler's Warplans* je prišlo v roke osebi (a ne pove, kateri), ki ga dolgo ni dala iz rok.« Čudno: pri Vauhniku je vse izginilo!

Ker nam izdajatelji niso prav nič pojasnili, kakšen in kateri je pravi Vauhnikov rokopis – ali je tak, kot ga podaja knjiga, ali je kaj skrajšanega ali spremenjenega – se bom oprijel verzije, da je Vauhnik spisal spomine v nemškem jeziku, da je to prevedel v zelo pomanjkljivo slovenščino njegov brat advokat, da je neka oseba ponujala Vauhnikov rokopis v prodajo Ameriki in tudi drugod (pa ne povedo, kateri rokopis), da je ta strašni rokopis pripravljalo za tisk več oseb v Buenos Airesu, med njimi prof. Geržinič. V knjigi kar mrgoli pravopisnih, stavkoslovnih in slogovnih napak, vendar ne vemo, koga dolžiti krivde. Največ krivde pade pač na založništvo, ki ni dovolj skrbno pripravilo besedilo za tisk oziroma ni poiskalo in dalo dovolj časa strokovnjakom, da bi besedilo temeljito predelali in slovnično popravili. Če hočemo torej imeti pravično in kolikor mogoče popolno sodbo o knjigi, si moramo ogledati vsaj nekaj napak, ker vseh zaradi pomanjkanja časa ni mogoče tukaj predelati.

Qui bene distinguit, bene docet, pravi latinski pregovor.

(Sledi vrsta popravkov, ki niso pomembni za to študijo). Takih in podobnih nepravilnosti je v knjigi polno. Samo pazljivega

čitatelja, ki dobro pozna jezik, te napake ne bodo zapeljale v zмотo, sicer pa vsakega. Kar se tiče slovnice, je treba knjigo pazljivo popraviti. Brez tega je ni mogoče prištevati med trajne in dobre izdaje. S tem nočem nikogar obtoževati, ampak čutim dolžnost, da opozorim na napake. Če tega ne bi storil, bi zagrešil isto napako kot izdajatelj, namreč površnost.

III.

Zdaj preidemo na snov. Knjiga je razdeljena na dva dela. Ni pa jasno, če jo je že Vauhnik tako razdelil. Meja med obema naj bi bil poraz Jugoslavije. Toda vsaj v prvih treh poglavjih drugega dela piše Vauhnik o dogodkih, ki so se dogajali še pred zasedbo Jugoslavije. Torej bi spadali v prvi del knjige. Ker pa je natančni prehod iz prvega dela v drugega zabrisan, ni jasno, kaj je vodilo Vauhnika, da je knjigo tako razdelil. Ali pa so izdajatelji napravili kaj po svoje, kajti v drugi del so vrinjeni: prvo poglavje, obljubljeni že v koledarju Svobodne Slovenije, dodatek k 4. poglavju in na koncu knjige Schellenbergovo mnenje o Vauhniku. Zaradi tega knjiga trpi na osnovni enotnosti in odvrča čitatelja od osrednje točke, ki ga privlači, to je od fabuliranja o vohunstvu. Prvi del knjige obsega poleg treh kratkih predgovorov 17 poglavij. Pripovedovanje se začne z letom 1938, ko je bil Vauhnik že jugoslovanski vojni ataše v Berlinu. Prvi del je torej posvečen dogodkom, ki so se odigrali v Nemčiji do dovršenih priprav za napad na Sovjetsko zvezo.

Vauhnik, ki se nikjer ne drži strogo časovnih zaporednosti dogodkov in tudi ne enotnosti obravnavanega predmeta, ampak vedno posega nazaj in naprej in podkreplja svoje zaključke s teorijami iz vojaških ved, postavlja čitatelja po prvih dveh poglavjih pred izvršeno dejstvo: načrten napad na Poljsko. Pri tem pa ne pokaže čitatelju vzrokov takega zgodovinskega razvoja in popolnoma zanemarja časovno zapovrstnost dogodkov.

Iz Vauhnikove razlage bi sledilo, da se je izvršil do napada na Poljsko ves preobrat svetovne politike v korist Hitlerja zaradi nemške vojne premoči, ki naj bi bila posledica nove nemške doktrine. S tem naslovom je napisal tudi obširno študijo za

jugoslovanski generalni štab, potem ko je natančno proučil novo nemško vojaško umetnost. Pozablja, da je bila nemška vojaška premoč samo posledica vseh dogodkov, ki so sledili januarju 1933. Zdi se mi nujno, da ta razvoj nekoliko osvežimo in osvetlimo z dejstvi:

1. Hitler je imel v parlamentu samo relativno večino in je prišel na oblast na priporočilo Hindenburgovega sina in s podporo pruskega Herenkluba in politikov s von Papenom na čelu.
2. Ne more se zanikati, da je Hitler posebej revanžno politiko ogromne večine Nemcev in užival njeno javno ali tiho odobravanje.
3. Vse akcije, ki so bile naperjene proti mirovni pogodbi, je Hitler izvedel vedno takrat, kadar je vladal med francoskim in angleškim generalnim štabom nesporazum, t.j. vojaška obveznost, zasedba Porenja, odpoved plačila vojne škode itd.
4. Pri oboroževanju so mu pomagali tudi od zunaj, kajti večina delnic Kruppa je bila v rokah francoskih kapitalistov. Brez Kruppovih tovarn bi se Nemčija težko oborožila. Oboroževanje so podpirali tudi Angleži, ker so bili prepričani, da je vse naperjeno proti Rusiji.
5. Zasedba Avstrije in Češkoslovaške države je bila samo posledica tega mednarodnega mešetarjenja. Žrtvi tega mešetarjenja sta bili tudi Abesinija in Španija.

Vse to se je torej dogodilo pred stanjem, kakršnega prikazuje Vauhnik v prvem, tretjem in šestnajstem poglavju, ko je izbruhnila kriza s Poljsko. Tu pričinja Vauhnik že s tistim mističnim opisovanjem dogajanj, kot češ da je on edini, če ne pa vsaj prvi izvedel, kaj Hitler snuje in kdaj bo udaril. Tu pa se Vauhnikovo pripovedovnje ne ujema popolnoma z resnico.

Gonja proti Poljski se je začela že meseca marca in zunanji svet je vedel za Hitlerjeva poželenja. Toda nihče ni verjel, najmanj pa Anglija, da bo Hitler tvegala svetovno vojno. Mi nismo mogli razumeti takrat in še danes ne doumemo, zakaj je Anglija tako skoraj sramotno popuščala Nemčiji.

Razumemo pa, če čitamo knjigo angleškega poslanika v Beogradu in pozneje v Nemčiji, ki na 15. strani svoje knjige (v španskem prevodu) pravi: »Una Alemania, prospera, satisfecha y feliz constituye un interes britanico vital.« Ta diplomat, ki je povzročil Jugoslaviji več škode kot koristi, je bil resnični prijatelj Nemcev, ker pravi ravnotam: »Ljubim in občudujem Nemce, med njimi se počutim kot doma in jih čutim manj tuje, kot skoraj vse ostale narode.«

Ameriški poslanik v Berlinu je na strani 430 svojih Odkritij zapisal dne 23. junija 1938 ves program angleške politike do Nemčije, katerega mu je zaupal Henderson. Tam pravi, »da Hitlerjeva Nemčija zasleduje isto politiko kot Bismarkova: združiti vse Nemce. Drugič: Nemčija mora obvladati vse podonavsko balkansko področje, kar pomeni, da mora obvladati Evropo. Tretjič: Angleški imperij mora skupaj z Ameriko obvladati morje. Četrtrič: Anglija in Nemčija se morata politično in gospodarsko tesno povezati in nadzirati ves svet. Petič: Francija zavzema položaj drugega reda in postranskega pomena, zato ne zasluži nobene pomoči ne podpore. In končno: Franco bo obvladal Španijo.«

Podoben program je dne 30. junija 1939 ponovil lord Halifax po neki pojedini, rekoč, da je Anglija pripravljena mirnim potom razpravljati vnovič problem kolonij, surovin, carinskih mej, življenjskega prostora in vsako drugo zadevo, ki se tiče vseh evropskih državljanov. Za vse te ponudbe je bil Hitler gluhi in je že davno prej sklenil razdeliti Poljsko in osvojiti Ukrajino.

Dogodki, ki so privedli poljsko krizo do vrhunca, katerih pa Vauhnik sploh ne omenja, so tekli po temle časovnem redu: Napetost je nastopila po 15. marcu. 4. avgusta, ko je šel angleški parlament na počitnice, je senat v Danzigu sporočil štirim poljskim carinskim nadzornikom, da v bodoče ne bodo smeli več vršiti svoje funkcije. Na to je po naročilu svoje vlade generalni poljski komisar svobodnega mesta sporočil senatu, da bo poljska vlada reagirala »na najbolj silovit način«, če bodo inšpektorji ovirani pri delu. To priložnost je izkoristila nemška vlada, ki je preko državnega sekretarja dne 9. avgusta sporočila poljskemu odpravniku poslov, da bo vsak bodoči podobni

ultimum povzročil zaostritev nemško-poljskih odnosov. Poljska vlada je 10. avgusta zavrnila Nemčiji pravico vtikavanja v sporne posle med Poljsko in svobodnim mestom Danzig in bo tako bodoče vtikavanje smatrala za napad. Prav to besedo je Hitler čakal. 11. avgusta je priletel k njemu z avionom dr. Burckhardt, visoki komisar zveze narodov za Danzig. Hitler je z odločitvijo še okleval, ker še ni imel poljskega odgovora. Zdaj se je pa vmešal Musolini, ki se je razburil že zaradi junijskega Göbbelsovega govora. Ustrašil se je vojne, zato je poslal grofa Ciana na sestanek z Ribbentropom v Salzburg, kjer sta se na njegovem gradu sestala 11. avgusta. 12. avgusta je Ciano obiskal še Hitlerja, ki pa je odklonil Musolinijevo posredovanje. 17. avgusta je Göbbels začel časopisno gonjo proti Poljski.

Angleški poslanik Henderson, ki je bil o vsem obveščen, je 18. avgusta brzojavil lordu Halifaxu, da je prišel do zaključka, da če je mir potreben, se ne sme dopustiti, da tako stanje traja dalje in da edino takojšnje posredovanje lahko prepreči vojno. Zaradi tega je Chamberlain poslal prvo pismo Hitlerju 22. avgusta in Hitler je odgovoril 23. in 25. avgusta. Chamberlain je 28. avgusta definitivno odgovoril Hitlerju, ki je že 31. avgusta sporočil Hendersonu pogoje za poljsko vlado. Vsa ta pisma so izbruh vojne zavlekla, kajti kakor piše Henderson in tudi Vauhnik, bi morale sovražnosti izbruhniti 25. ali 26. avgusta. Vauhnik ne ve, zakaj je Hitler napad odložil. Henderson pa misli, da je Hitler morda začel oklevati zaradi Chamberlainovih pisem, v katerih je jasno povedal, da bo Anglija svoje obveze do Poljske izpolnila. Ali pa morda iz propagandnih razlogov, da bi pokazal nemškemu narodu in vsemu svetu, da je on vsa miroljubna sredstva izčrpal in so ga nasprotniki prisilili k rešitvi z orožjem. V tem času pa se je dogodil v zgodovini diplomacije najbolj nesmiselni dogodek. Dne 25. avgusta sta sklenili Rusija in Nemčija medsebojno pogodbo. Hitler je s tem hotel preprečiti pogajanja med angleško in francosko vojaško misijo in Rusijo, - ki so se začela 11. avgusta. Pogodba z Rusijo ni zadovoljevala nemškega naroda, Italijane je pa celo spravila v slabo voljo. Hitler je udaril sam sebe po zobeh, ker je vsako leto na dan 20. aprila pljuval na Rusijo, s katero da ni mogoče nobeno sodelovanje.

Ves ta čas gonje proti Poljski je Hitler prikrito mobiliziral vse vojaške sile, ker je že junija napovedal za 27. avgust 25. obletnico Hindenburgove zmage pri Tannenburgu leta 1914. Tako je nakopičil ogromno vojaštva v Vzhodno Prusijo in razglasil, da bo zaplula tudi nemška vojna ladja v Danzig – zaradi proslave. 26. avgusta pa je nenadoma proslavo odpovedal, ko je imel že vse pripravljeno za napad. Za tako blazno početje Hitler ni imel nobenih objektivnih razlogov in ne vzrokov. Poslužil se je laži, češ da so Poljaki pobili na stotine Nemcev. Izmisлил si je tudi povod za vojno napoved, češ da Poljaki niso poslali v Berlin svojega pooblaščenca do 30. avgusta 1939, kakor je Hitler naročil Hendersonu 29. avgusta. Zdi se, da je Hitlerja prevzela domišljavost in nečimrnost, da pokaže vojaške uspehe vsemu svetu. Saj je tudi grofu Cianu trdil 12. avgusta, da »velika vojska se mora izpeljati, ko sta on in Duce še mlada.« Ciano pravi, da ga je ta izjava prepričala. Ne smemo pa pozabiti, kar pravi Henderson, da so zločinsko vplivali na Hitlerja vojni hujskači: Ribbentrop, Himmler, Göbbels. Vauhnik posebno označuje Himmlerja.

Zdelo se mi je potrebno, da sem kolikor mogoče kratko nanizal vse dramatične dogodke, ki so se odigrali pred izbruhom vojne zato, ker Vauhnik tega ni povedal in zapelje čitatelja v zmoto, kot da je Hitler vse na skrivaj pripravil in da je samo on zvedel za tajne priprave, ker pravi na strani 26: »Če bi diplomati, ki jih je Hitler tolikokrat potegnil za nos, poleti 1939 pravilno ocenili nemško vojaško silo in napravili temu primerne sklepe, bi ne bilo potrebno tavati v temi in ugibati, kaj plete Hitler.« Če bi ne poznali Vauhnikove osebnosti, bi to izjavo označili za domišljavost. Ker pa vemo, da je bil sicer samozavesten, nikakor pa ne domišljav, moramo misliti, da Vauhnik mednarodne politične situacije ni pravilno ocenil in ni prodrl v zakulisje tedanje mednarodne diplomacije.

Na strani 203 svoje knjige piše Henderson, da je septembra 1938, ko je svetovna javnost zahtevala, da se mora diktatorju že v začetku odgovoriti z besedo »NE«, zapisal tole: »Če bi hoteli oceniti Hitlerjevo ravnanje kot nevarno igrakanje, bi se vsaj morali pripraviti na posledice. Ali sta bili Francija in Anglija pripravljene na vojno?«

In na strani 303 pravi : »Kakršenkoli bi že bil končni izid vojne, niti Francija niti Velika Britanija nista bili zmožni takoj uspešno pomagati Poljski, če bi ta bila napadena od nadmočnega nemškega letalstva in od tehnično odlično pripravljene vojske.«

Večina Angležev se je tega dejstva dobro zavedala in vendar je Chamberlein 31. marca 1939 izjavil v parlamentu :« ...da se je vlada Njegovega Veličanstva zavezala za medsebojno poimoč Poljski v kakeršnemkoli napadu, ki bi ogrožal neodvstnost te dežele«.

Angleži niso nikdar v zgodovini dajali praznih izjav ali obljub. In če so kljub svoji materialni podrejenosti imeli toliko moralne moči, da so javno povedali, da bodo šli v vojno, se niso motili oni, ampak se je motil Hitler – kakor je pokazala zgodovina -, ker ni upošteval, da je močnejša idejna in moralna sila naroda kot pa surova fizična moč diktature. Precenjeval je svojo vojaško silo in svojo Blitzkrieg-teorijo, ker ni uspel prepričati, da so se zapadne sile pravočasno oborožile in končno zmagale.

Vauhnik pravi na strani 26, da je že aprila javil v Beograd, da bo Poljska napadena in da se bo upirala kvečjemu štiri tedne. Zaradi tega so baje v Beogradu sklenili, da ga bodo zamenjali, ker ga je najbrž Hitlerjeva vojaška moč upijanila. Kakšna bo usoda Poljske, je vedel tudi Henderson, toda Francija in Anglija, - obe še neoboroženi – takrat nista mogli učinkovito pomagati. Rešila bi jo takrat edino Rusija, a ona ji je skočila v hrbet.

Kar je Vauhnik popolnoma zanemarljivo, je bilo dejstvo, da je nemška politika uspela v mnogih državah omrtviti obrambo svojih nasprotnikov, tako na Poljskem kakor na Slovaškem, kakor tudi v Franciji in v Jugoslaviji. Mnogi tukajšnji Poljaki pravijo, da bi se Poljska branila dosti dalj časa, če bi bila na čelu demokratična vlada in če bi bil živ Pilsudski. Tako je pisal takrat tudi dopisnik beograjske Politike V. Dedijer. Ne smemo pozabiti, da so Poljaki v češki krizi pomagali diplomatsko Nemcem. Slovani smo bili po nemški politični taktiki popolnoma razdvojeni.

Ker Vauhnik v vseh naslednjih Hitlerjevih akcijah dela iste napake, kot ob napadu na Poljsko, jih ne bomo podrobno obravnavali, ker ne pove nič novega in zanimivega. V četrtem

poglavju govori o Rusko-finski vojni. Danes je vsemu svetu jasno, da so Rusi v tej vojni s svojo taktiko potegnili Hitlerja za nos. Strokovnjaki so tudi tokrat to vedeli, ne samo Vauhnik. V petem in šestem poglavju pripoveduje, kako je on edini vedel, da bo Hitler napadel Norveško in ne Balkan, kakor je hotela nemška propaganda varati ves svet s tem, da je poslala pičlo armado na Slovaško. Vauhnik nekako obtožuje Angleže, češ da niso preprečili zasedbo Norveške. Sam pa priznava, da je za napad zvedel tudi holandski vojni ataše, major Sas. Vauhnik pravi, da je štiri dni pred napadom poslal zavit telegram, ki ga v Beogradu niso pravilno razumeli in ne izkoristili. Obvestili so namreč o tem Angleže. In ker je Hitler Norveško gladko zasedel, je mnenja, da tudi Sasovo sporočilo ni prišlo pravočasno Angležem v roke. Meni, da je zavezniška obveščevalna služba popolnoma odpovedala. To je zelo naivna sodba. Kaj pa naj bi Angleži storili v štirih dneh, da bi preprečili Hitlerju zasedbo Norveške? Saj takrat niso imeli takrat dovolj vojaštva in ne streliva. Vauhnik ne omenja Ludendorfovega mnenja, čeprav ga je moral poznati, ki pravi, da je Nemčija leta 1914 samo zato zgubila vojno, ker ni pravočasno zasedla Norveške. Angleži so torej že zaradi Luderdorfovega naziranja prav lahko razumeli, da bo Hitler to izkoristil.

V sedmem in osmem poglavju opisuje poraz Francije. Danes je popolnoma jasno, da so bili Francozi poraženi zaradi političnega in moralnega razkroja, ki so ga povzročile vlade ljudske fronte. Na strani 80 pravilno navaja mnenje svojega vojaškega učitelja, ki je rekel: »V Maginotove linije smo Francozi vložili vse svoje tehnično znanje in zmogljivost. Toda te betonske mase potrebujejo duše in duha in to jim morejo dati samo naše čete. Šele v tako oživiljeno Maginotovo linijo bomo lahko imeli popolno zaupanje.« Zdi se, kakor da Vauhnik dvomi v to, ker pravi, da bo morala šele zgodovina dokazati, če je bil to vzrok francoskega poraza. V tem poglavju tudi opisuje, kako strokovnjaško je dognal, da bodo Nemci nadaljevali z osvajanjem Francije in ne bodo poskušali invazije v Anglijo. To svojo ugotovitev je iznajdljivo sporočil v Beograd, češ da bodo obvestili Angleže, pa v Beogradu tega niso izkoristili.

V devetem poglavju govori o nameravani invaziji v Anglijo, katere pa faktično Nemci nikdar niso izvedli. Angleži so to prikazovali svetovnemu mnenju kot neuspeh Hitlerjevih poskusov z invazijo.

Deseto in enajsto poglavje posveča bojem v Afriki. Tu zopet poudarja, kako je on javil v Beograd, da Nemci odhajajo v Afriko, njegov kolega v Italiji pa ni nikjer zasledil nemških transportov v Italiji, zato Vauhnikovega sporočila v Beogradu zopet niso upoštevali niti izkoristili, kakor sploh nobenega.

V dvanajstem poglavju je izvohal, da Nemci pripravljajo armado 240 divizij, iz česar je sklepal, da se pripravljajo na veliko-potezne akcije. Proti komu?

Trinajsto poglavje posveča zarotnikom v Nemčiji. Ti so sicer obstajali že od začetka Hitlerjeve oblasti, ampak maloštevilni. Tu bi moral Vauhnik točno povedati, kdo mu je pomagal, pa vedno namiguje in ničesar ne pove. Imena označuje z začetno črko, če je sploh prava. Ko opisuje, kdo so bili opozicionarji, pa ne pove, da je bilo pravzaprav vsako zarotništvo brez smisla. Prvič zato, ker so tudi zarotniki hoteli, da bi nemška vojska zmagala, tudi če ubijejo Hitlerja in uničijo stranko, drugič pa zato, ker niso ne Angleži ne Amerikanci pokazali nobenega zanimanja za razvoj zarotništva in jim tudi niso nudili nobene podpore.

Po odločitvi v Casablanci je bila usoda Nemčije zapečatenjena, ker je predvsem Roosevelt zahteval brezpogojno kapitulacijo. To je bila po mojem mnenju ena najbolj neumnih potez Roosevelta, pa tudi Churchilla, kajti vojna se je tako samo podaljšala in se je število brezsmiselnih človeških žrtev povečalo. Noben odpor ne uspe, če nima podpore od zunaj. Inspiracija za brez-pogojno kapitulacijo je prišla brez dvoma od nekega dela kapitalistov.

V štirinajstem poglavju pripoveduje, da sta bili od Nemcev zasedeni Romunija in Bolgarija zato, ker so Rusi začeli izvajati stari carski imperializem s tem, da so zasedli baltske države in Besarabijo in že škilili na Balkan.

V petnajstem poglavju pripoveduje, kako so Nemci slabo dobavljali sosedom orožje. Med temi je bila tudi Jugoslavija, ki da je dobivala manj vredno in nepopolno orožje.

V šestnajstem poglavju govori o nacistični stranki, o voditeljih in o Hitlerjevih sodelavcih. V vrsti vladajočih strankinih slojev ni niti ene osebnosti, ki bi jo bilo vredno omeniti. Ista politična nemorala kot jo imajo vse diktature.

V zadnjem poglavju prvega dela pa pripoveduje, kako je prišel do načrta za Hitlerjev napad na Sovjetsko zvezo. Tu je važno dejstvo, da je Vauhnik obvestil Beograd, da se je premik čet proti Rusiji že začel, zato se bo Jugoslavija oddahnila. Pripoveduje, kako je obvestil vse tiste ljudi, za katere je mislil, da bodo to sporočili svojim vladam. S posebnim telegramom je obvestil generalni štab v Beogradu in še posebej prvega adjutanta dvora.

Kot se je izkazalo, so bili vsi njegovi naporii zaman. Vauhnik poudarja, da je imela Jugoslavija takrat velike možnosti, da bi ušla iz pasti popolnoma nepoškodovana, samo če bi počakala, da bi se Nemci zapletli v sovražnost s Sovjetsko zvezo. V tem ima Vauhnik prav.

S tem poglavjem se konča prvi del knjige. Prvi del pravzaprav ne spada v okvir knjige, ker nima nobene zveze z glavnim dejanjem, ki se razvija v drugem delu. To, kar pripoveduje v prvem delu, je bilo izključno njegovo osebno delo in se razlikuje od tistega, ki ga je vršil pozneje. Poleg tega to niso pravi spomini, ampak je zelo okrajšan pregled splošnih političnih in vojaških razmer v tedanji Nemčiji s posebnim ozirom na države, katerih usoda je bila odvisna od političnih in vojaških faktorjev, katere je Vauhnik imel priložnost opazovati. Toda njegove sodbe so često pomanjkljive in presplošne. Delo, ki ga je vršil, je bilo njegovo legalno strokovno delo in tem dejanjem manjka privlačnosti, da bi jih lahko imenoval vohunska odkritja, kar čitatelja najbolj zanima. Prehajam sedaj na drugi del, ki naj bi vseboval tisto, kar čitatelj pričakuje od pisatelja, namreč velika vohunska odkritja.

V.

Prvo poglavje drugega dela je bilo tiskano že v Koledarju Svobodne Slovenije in so ga prireditelji neharmonično vrnili v knjigo.

V podrobnosti se torej ne bom spuščal, pač pa je treba povedati, da je Vauhnik popolnoma odobral politiko kneza Pavla. Kakor poroča sam Vauhnik, ga je tudi redno obveščal v važnih političnih in vojaških zadevah in odločitvah Hitlerjeve Nemčije. Knez Pavle je bil brez dvoma pri večini srbskih politikov in vojaških osebnosti brez razloga osovražen. Najbolj daleč je šel dr. Stojadinovič, ki mu brez zadostnih dokazov podtika nasilno odstranjenje kralja Petra II., češ da se je pod vplivom svoje ambiciozne žene hotel sam polastiti krone. Slovenci moramo verjeti dr. Kreku in dr. Mačku, ki sta to trditev ovrgla. Slovenci smo imeli mnogo razlogov, da smo politiko kneza Pavla odobravali, saj sta jo odobravalata tudi dr. Korošec in dr. Maček. S tem odpade za Slovence vsako opravičevanje nasilne odstranitve kneza Pavla kot dejanje, ki bi se naj izvršilo v narodnem in državnem interesu. Z nasilno in nezakonito odstranitvijo kneza Pavla je tesno povezano tisto nepremišljeno dejanje, ki ga kratko imenujemo puč. Če je v človeški zgodovini mogoče označiti kakšno dejanje kot absurdno, potem smemo imenovati puč 27. marca 1941 višek človeške neumnosti, če mu hočemo prihraniti oznako »zloba, zločin«. Ker sem o tem že lansko leto obširno govoril in za tisk še dopolnil, bom na kratko omenil samo to, kar Vauhnik ne omenja.

1. Iz besedila pakta med Jugoslavijo in osjo je razvidno, da sta bili suverenost Jugoslavije in narodna čast popolnoma zagotovljeni. Podpis pakta ni bil samo modro državniško dejanje kneza Pavla in tedanje vlade, ampak neizogibna posledica mednarodne politike in vidnega neravnovesja vojaških sil na frontah. Torej je bil neizprosna nujnost časa.
2. Vauhnik pravi, da niti 10 % jugoslovanskih generalov ni odobravalo puča. Mogoče, čeprav tega z ničemer niso dokazali, sicer pa: »qui tacet, consentire videtur«, kot je rekel Cesar. Toda puč ni bil samo vojaška avantura, ampak pravi komplot vojaških in političnih oseb, kar dokazuje Meštrovič na straneh 301 in 302 v svojih spominih, kjer opisuje posredovanje Savice Kosanoviča, enega vodilnih članov Pribičičeve stranke, ki je izjavil: »Mi smo se odлучili, da se ne damo, pa makar palo sto tisuča Srba.« Tu ni povedano, kaj pomeni »Mi smo odлучili«, ampak lahko zaklju-

čujemo iz dejstva, da so Kosanoviča poslali k Meštroviciu oficirji. Puč tudi ni bil izvršen iz varnostnih in zunanje političnih razlogov, kar bi dokazovala izjava dr. Topaloviča, ki jo navaja Milan A.Fotič v svoji knjigi na strani 66, kjer pravi: »Obaranje diktature 27.-29. marta 1941 bio je naš unutrašnji politički događaj.« In dalje pravi: »Da nas nije Hitler napao, nikome ni na pamet ne bi palo, da ulazimo u rat.«

Puč je bil naperjen predvsem proti Hrvaški banovini, še bolj pa proti morebitnemu političnemu procesu, ki bi se moral nujno nadaljevati v smeri decentralizacije.

3. Pučisti se niso zavedali vojne nevarnosti. Vauhnik piše na strani 195, da se je general Mirkovič hvalil, »da je prijatelj Göringa, ki mu je ob obisku v Jugoslaviji podaril kot matičarju in kolegu lepo fotografijo«. Dr.Stojadinovič piše na strani 507 svoje knjige, da je Vauhnik obvestil predsednika vlade generala Simoviča »na dva dana ranije, da če Nemačka objaviti rat Jugoslaviji 6.aprila 1941, ali u Beogradu to nisu ozbiljno shvatili. Tog dana Simovič venčavao je svoju čerku.« Dve lepi stvari: fotografija in ohcet. To je bila naša varnost. Naivnost Simoviča in njegovih sodrugov kaže dejstvo, da so še v soboto zvečer iskali pomoč Musolinijeve vlade, da posreduje pri Hitlerju. Odločilno sejo vlade pa je preložil na nedeljo popoldne, ko je bilo že pol Beograda porušenega in je ležalo po ulicah na tisoče mrtvih.
4. Čudno, da Vauhnik, ki prikazuje stvari vedno kot da je bil na tekočem, ne omenja, da so eksistirali nekakšni načrti za slučaj napada z nemške strani. Milan A.Fotič na strani 117 piše, da je en načrt predlagal Draža Mihajlovič, drugega general Milan Nedič in tretjega general Simovič, katerega so osvojili pučisti, t.j. da se vojna z Nemci sprejme ali da se jo samo maskira, torej hlina. Ne vem, koga so hoteli pučisti »sa maskiranjem rata« varati: ali jugoslovanske narode ali Angleže, ker Hitler ni šel na takšne limance.
5. Tajnost napada sem že prej omenil in mislim, da je dokončna in točna, kajti ni bilo nobenega razloga, da bi mi

Vauhnik lagal. Sicer pa sam pravi, da se je šel informirat še na dva kraja. Jasno je, da on, ki je bil zelo vesten v svojem delu, ne bi mogel sporočiti te vesti samo na podlagi enega telefonskega sporočila neznane osebe in ne njemu sporočene, ampak drugi osebi.

Pri vsej Vauhnikovi požrtvovalnosti in iznajdljivosti njegove genialne obveščevalne službe niso v Beogradu vzeli niti enega sporočila resno in še manj izkoristili. Trezen človek mora res vzkliskniti: »Ne mečite biserov svinjam!«

Popolnoma se strinjam z Vauhnikom, da puč ni bil samo nepremišljeno in neodgovorno dejanje morda slabo informiranih elementov, ampak naravnost zločin nad državo in njenim prebivalstvom. Niti za en dan in ne za eno uro se zato niso zavlekle nemške priprave za vojno proti Rusiji. Nasprotno. Dobrodošel je bil vojni plen, saj so nacisti Jugoslavijo temeljito izropali.

V petem poglavju drugega dela opisuje svoje doživljanje v gestapovskih ječah in rešitev iz ječe. V ječo je prišel pravzaprav po krivdi generalštaba in vlade, ker niso znali zavarovati tajnosti njegovih poročil. V ječi se šele začelja zgodba, ki bi se naj vlekla skozi njegovo celotno vohunsko delovanje in naj bi bila privlačna sila za bralce. Take zgodbe pa morajo vedno vsebovati: grozotnost, tveganje, nevarnost, drznost, pustolovščino itd. Vse to pa je bolj nakazano kot izvedeno. Gestapovska ječa je še danes za vsakega človeka, ki je živel v vzdušju tega policijskega sistema, pojem groze. Vauhnik pa se je rešil brez vsakih dramatičnih dejanj. Pravzaprav ni jasno, zakaj so ga izpustili. Po njegovem pripovedovanju se je rešil s spretnim zagovarjanjem in prisotnostjo duha. Toda gestapovci so se ravnali po pravilu: »sic voleo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas«. Zato so se redki rešili. Tista zgodba s papirčkom v ječi in s papirčkom na stanovanju je precej mistična, čeprav je bila možna. Nisem se mogel znebiti vtisa, da je to nekdo uprizoril po naročilu. Dejstvo je, da je bil Vauhnik potem, ko mu niso mogli ničesar dokazati, Gestapu in vladi v breme in so mislili, da se ga je najlaže znebiti brez zločina. Obenem so si morda obetali

še kakšno korist. Čudno je samo to, da sta se tajno navodilo na papirčkih in Schellenbergova odločitev ujemali. Tako je Vauhnik prišel srečno na Hrvaško. Za njegov prihod na Hrvaško ni do danes nikjer nič dokumentiranega objavljeno. Navezani smo samo na njegovo sporočilo na strani 240, katero je našel v nabožni knjigi. V nemškem jeziku je bilo napisano: Pojdite na Slovaško ali na Hrvaško in do nadaljnega tam čakajte navodila. Listek z isto vsebino je našel tudi v stanovanju. Iz vsega, kar se je pozneje zgodilo, sklepamo, da je bilo to navodilo podtaknjeno na pobudo gospoda A.A., kakor ga imenuje Vauhnik v svoji knjigi. Vauhnik je to navodilo vzel resno in je čakal v Zagrebu nadaljnih navodil. O tem, kar piše Vauhnik o razmerah na Hrvaškem, ni treba govoriti, ker je danes itak vse znano. Za nas je važno, da kritično premotrimo le nekatera dejstva. Na vsak način pomanjkljivo opisuje svoj uradni položaj v Zagrebu in odvzem vojaškega čina po begunski vladi. Izbira njegovih bodočih sodelavcev, med katerimi je imela Milena Thaler, vdova Tomič glavno vlogo, je bila bolj sorodniško priložnostna kot načrtno profesionalno izvedena.

Pojav g. A.A., katerega je on čakal v Zagrebu, je sicer dovolj skrivnostno uprizorjen, toda za osebnost Vauhnikovega kova premalo previden ali celo otroško naiven. Svojo odločitev za sodelovanje z A.A. Vauhnik utemeljuje samo z dvema zelo slabo podprtima stvarnima razlogoma. Na str.259 pravi: »Ko mi je zopet imenoval ime, pod katerim se je kril, mi je zazvenelo v ušesih, kakor da sem ga že nekdaj slišal. In res sem se spomnil, da mi je svojčas mož moje sestrične Melite povedal, da je njegov sodelavec in da je v mirnih časih prinašal dragocene koristi zaveznikom. Vse to sva si med razgovorom pojasnila, moji dvomi so izginili in bil sem uverjen, da sem prišel v stik s pravo osebo.« Samo nekaj minut prej pa, ko je stopil v sobo, pravi: »...in se prestrašim, ko zagledam pred seboj visokoraščene gospoda z energičnim obrazom«. Potem pa takoj začne z njim intimne razgovore o vohunskem delovanju, ki je vedno vezano s smrtno nevarnostjo. Pri branju tega odstavka mi je nehote prišla na misel zadnja kitica Stritarjeve pesmi:

*Molče ozre se ona name,
molče ozrem se jaz na njo,
oko z očesom se ujame
in z usti usta se ujemo.*

In zdaj se kaže nova nelogičnost njegovega postopanja, ko pravi: »Tako se je začelo moje sodelovanje s tajinstvenim A.A...«. Če je že sklenil z njim zvezo na življenje in smrt, zakaj je pa vsaj en dan pozneje, če ne še več, šel v generalštab in si ogledal tudi v protivohunskem oddelku generalnega štaba, koga imajo na seznamu kot obveščevalca zaveznikov in v svojo veliko tolažbo in gotovost našel, da je A.A. prvi med prvimi. Iz tega sledi, da je na tihem le malo dvomil. Nisem novinec v takih poslih in vem, da če bi slučajno ta tajinstveni A.A. ne bil pravi, bi bilo vse prepozno ugotavljati. Vauhnikova glava bi šla...

Ta odstavek, kakor še mnogi drugi, kaže, kako mehka in naivna duša je bil Vauhnik, ali pa so se stvari odvijale drugače kot jih opisuje. Pa tudi sicer je bilo to Vauhnikovo vohunsko delo že v samem začetku postavljeno na trhle noge. V Zagrebu je na hitro izbral, kakor pravi, svoje sodelavce: »V ta krog je bila v prvi vrsti pritegnjena sestrična Melita, ki je komaj čakala, da začne delovati«. In prav njena pritegnjenost je bila usodna za zagrebško skupino in za Vauhnikovo vohunsko delo sploh. Načelno moram pripomniti, da iz njegovega opisovanja hrvaških in srbskih odnosov, ki je zelo splošno, izhaja jugoslovanska linija. Tiste, ki so se upirali hrvaškemu oblastem, imenuje upornike, ne pove pa, da misli pod to besedo srbski živelj. Kaj so pa potem bili partizani, ki so bili tudi uporniki? Teh pa ne omenja posebej. Omenja le eksponente tretje internacionale. V tej točki se ni hotel točno opredeliti. Ena največjih pomanjkljivosti »Nevidne fronte« je, da je zelo revna na točnih datumih. Čitatelj nikdar ne ve, kdaj se je kaj zgodilo in koliko časa je trajalo. Čudno je, da je zapisal, da se je odpravil na pot v Ljubljano 21. novembra, ne pove pa, da je bilo to leta 1941.

VI.

Tako smo se približali središnji točki knjige, to je k jedru Vauhnikove špijonažne zgodbe, ki je sicer svojo snov črpala iz vohunskih gnezd skoraj cele srednje Evrope, toda njeno utelešenje in dograditev se je izvrševala vedno v Ljubljani. Na strani 209 in 210 pravi: »Morda ni bilo samo naključje, da je bila izbrana tudi Ljubljana za eno glavnih središč zahodnih sil za primer vojne proti Nemčiji in to že več let pred začetkom druge svetovne vojne«. In dalje pravi: »Danes že smemo izdati, da je ljubljansko središče bilo eden največjih vozlov v obveščevalni mreži zahodnih zaveznikov v vsej Srednji Evropi.«

Tu je treba Vauhnika odločno popraviti. On ne navaja nobenega dokaza za prvo trditev. On sam pa sploh ni bil v mreži, ker je bil aktivni častnik, pa ne za špijonažo. To svojo trditev opira najbrž na pripovedovanje A.A.

Za to drugo trditev, da je bilo ljubljansko središče eden največjih vozlov, bi bilo nujno dobiti dokaze tudi od zunaj. Iz Vauhnikovega pripovedovanja sploh ne vemo, v katero obveščevalno mrežo je bila vključena Ljubljana, ker se mi zdi, da tega tudi sam ni vedel, kakor se bo pozneje pokazalo. Mislim, da se mu takrat, ko je pisal te spomine, ni bilo treba nikogar bati, še manj pa sramovati, saj je delal za zaveznike. Rad bi vedel, kateremu angleškemu ali ameriškemu oficirju je izročal svoja sporočila on ali pa oseba iz njegove mreže. Ta stran njegovega vohunskega dela je zelo nejasna. Za časa okupacije in nekaj časa še v begunstvu smo Slovenci živeli pod psihološkim pritiskom dveh terorjev prav zaradi vohunskega delirija. Z ene strani so ti grozili levičarski terenci, z druge pa eksponenti F.S.S. Nikdar nisi vedel, kdo je bil res vohun in kdo je bil lažnik.

Ko sem bil prvi predsednik begunskega odbora, so prišli v Udinah štirje mladiči iz moje skupine, da moram kot predsednik izročiti nekega našega begunca F.S.S., ker da je skrit gestapovec, oni pa so člani F.S.S. Kaj se je potem zgodilo, ne vem, toda eden teh mladeničev, ki je bil moj dijak, je nosil pozneje kot zaupnik F.S.S. pošto iz Forlija v Trst. Nekega dne

ga je prav F.S.S. zaprla, čeprav je nastopal kot njen zaupnik in njegove slave je bilo konec.

Dalje pripoveduje, da je bil v Ljubljani »podzemski prostor, ki je bil opremljen z najmodernejšimi pripomočki obveščevalne službe« in da so redki Ljubljančani vedeli zanj. To je stvar zdravega in trdnega presojanja. Čudno pa se mi zdi, da ne pove, kje je bil skrit ta center in kakšen je bil.

Zdaj moramo malo posvetiti v to vohunsko vzorno delavnico. Delo ljubljanskega obveščevalnega centra ni bilo pravo vohunjenje, ampak zbiranje raznih tehničnih podatkov vojaškega in političnega značaja, registriranje povelj in zbiranje ljudskih govoric in novic. Ves ta material se je, kakor sam pripoveduje, tehnično in kritično predelal in že izdelan poslal naprej. Materijala v grobem stanju niso pošiljali. Ne ve se, ali je sam izdelal končno sporočilo, ali mu je kdo pomagal. Ne pove, komu so pošiljali vesti niti po kateri poti. Vse je zelo nejasno. Vse, kar ve ali hoče povedati, je, da je tista stara ženica prinašala vest, da je tista učiteljica v kuhinji gestapovcev prisluškovala, kaj je ta ali oni železničar sporočil, kako je ta ali oni trgovec potoval, kako je tajnica vohunila v pisarni itd. Čitatelj po čitanju ostane v dvomih in nejasnosti. Neizpodbitno pa drži, da sta bila le dva glavna zbiralna centra, ki sta dostavljala material Ljubljani: eden je bil v Zagrebu, drugi v Trstu. Ko sta padla ta dva centra, je bilo vohunstva konec.

Kolikor sem po svojih skromnih močeh in slučajnih priložnostih mogel dognati in kar so mi naprošene osebe pismeno sporočile, je bilo ozadje te tragično zaključene vohunske avanture takole:

Iz pismenega sporočila nekega sodelavca, ki je imel oznako M.39 razberem, da je bil A.A. Ante Antič, pred vojno uradnik carinarnice v Mariboru in je že takrat vohunil za zaveznike. Nimam pa sporočila, ali je bil on direktno povezan z Angleži ali je bil podrejen kakšnemu Jugoslovanu. Antič je za vohunstvo pridobil že pred vojno Jožeta Golca z vzdevkom Jojo, ki je bil reporter Slovenca v Mariboru. Ko je prišel Golec v Ljubljano, so ga poslali v Trst kot poročevalca

Slovenca. Iz dveh sporočil ne morem dognati, ali je bil Golec poslan v Trst s tihim pristankom Slovenčeve uprave, da organizira vohunsko središče v Trstu, ali je to vršil na svojo roko po naročilu Antiča. Dejstvo pa je, da Golec ves čas, ko je bil v Trstu, ni poslal niti ene novice ali reportaže Slovincu, čeprav je za to delo dobival redno plačo. To bi dokazovalo, da je Slovenčeva uprava tolerirala njegovo vohunjenje. Golec je zbral okoli sebe veliko sodelavcev, ker je bilo v tej zvezi aretiranih čez 20 oseb in gotovo niso bile odkrite vse.

Ne smemo pozabiti, da se Vauhnikovo in A.A.-jevo delo v Ljubljani bistveno loči na dve razdobji: pod italijansko in pod nemško okupacijo 1943. Že iz Vauhnikovega pripovedovanja sledi, da je obveščevalna služba pod Italijani mnogo bolj funkcionirala kot pod nemško okupacijo. Je bila bolj bogata in manj nevarna, ker so bila posredovanja z denarjem vedno uspešna, prav tako nabava dokumentov. Skratka Vauhnikove centrale ni zadela nobena večja nesreča, razen preiskav in zasledovanj, aretacij itd. Jasno, takrat je bila begunska vlada uradna predstavnik Jugoslavije in priznana od zaveznikov. Tako je bila tudi vohunska mreža upoštevana kot zavezniška vohunska mreža. Po padcu Italije in po priznanju Šubašičeve filokomunistične vlade in po priznanju partizanov kot bojujoče se stranke so se pa stvari popolnoma spremenile. Mihajlovič in vse, kar je bilo v zvezi z njim, je bilo prepuščeno samo sebi in tudi Vauhnikova mreža, ki je dobila v partizanih prav takega nasprotnika kot v Nemcih. Zato je bila leta 1944 ta Vauhnikova mreža popolnoma uničena. Ni izključeno, da so imeli celo Angleži svoje prste vmes, da se znebe nadležnega gosta, kajti oni so imeli uradno zvezo s partizansko obveščevalno službo. Sicer so morali vedeti, da so partizani v tem oziru zelo neiskreni zavezniki in, da jih vlečejo za nos, a Angleži nočejo nikdar javni priznati, da se motijo. Vauhnik o vsem tem molči, dvomim pa, da se tega ne bi zavedal, saj je moral to uvideti, kako je bil sprejet od zaveznikov in kaj so mu nudili za povračilo.

Prvi smrtni udarec je dobila Vauhnikova in A.A.-jeva obveščevalna centrala v Ljubljani z odkritjem vohunske obvešč-

čevalne službe v Zagrebu aprila 1944, ki so jo nemške in hrvaške oblasti odkrile posrednim potom. Ker ta tragični dogodek Vauhnik še precej izčrpno opisuje, ga ne bom ponavljal. Za tiste, ki ga pa niso čitali, moram prav na kratko pokazati vzročno zvezo z Ljubljano in s posledicami. Vauhnik piše o Meliti Thaler vdovi Tomič, zelo spoštljivo, ker je prvič njegova sorodnica, in drugič, ker je vršila svojo vlogo nadvse požrtvovalno in častno in umrla kot prava junakinja. Toda njena smrt in smrt še petih drugih oseb je v živem nasprotju z osnovnimi pojmi človeške logike. Pri tej ženski je brez dvoma slavilo zmago čustvo nad razumom. Melita, lepa mlada vdova, je imela zaročenca mladega zdravnika, ki ji je verjetno delal kakšne usluge pri obveščevalni službi, ona pa je njemu iz nerazumljivih razlogov odkrila mrežo vseh svojih sodelavcev. Ko so slučajno našli pri nekem umirajočem partizanu v hribih spisek vseh Melitinih sodelavcev, je ta pred smrtjo povedal, da mu ga je dal mlad zdravnik, Melitin zaročenec, z nalogo, da ga izroči partizanskemu poveljstvu. Zdravnik je bil tudi levičar, a vsekakor slab značaj, ker je izkoristil ženska čustva za svoje egoistične politične koristi. Tragična zmeta nastopi šele sedaj. Ko ji je Vauhnik zapovedal, da se takoj skrije, ona odgovarja: »Recite B.B.Z., da svoje vloge še nisem doigrala. Rešiti moram zdravnika za vsako ceno. Prej se bo Zagreb pogreznil z vsemi svojimi mogotci, predno se meni kaj zgodi.«

No, Zagreb se do danes še ni pogreznil, ona pa že davno. Kakšna zmeta! Ona ni poznala slabosti človeške narave. Za take tragične dogodke imamo lahko mnogo sočutja, nikdar pa ne opravičila. Ženski element in sentimentalnost sta v zadnji državljanski vojni usodno vplivala na nekatere dogodke. Da boste to bolj razumeli, vam bom na kratko in jasno povedal drugi žalostni dogodek, ki ga je tudi zakrivila sentimentalnost.

V noči med 23. in 24. novembrom 1944 so partizani napadli domobransko posadko v Grahovem. Ta posadka se je prvotno naselila v hiši g. Krajca, ki je bila na začetku vasi in nekoliko zvišenem prostoru. Iz nerazumljivih razlogov pa se je posadka preselila v hišo, kjer je imel moj pokojni brat trgovino in gostilno. Hiša je bila strateško popolnoma neprimerna, nizka in sredi vasi. Zaradi nevzdržne situacije je dobila posadka nalog, da

se umakne. 23. novembra popoldne je bilo vse pripravljeno za umik. A v trgovini mojega brata je bila lepa mlada prodajalka Pavla Hribernik, ki je postala zaročenka poveljnika Franceta Kremžarja. Jasno, jok, prošnje, žalostne oči in ljubezen so odločile, da se je posadka vrnila nazaj v hišo. Konec je znan, ponoči napad, ogenj in 24 mrtvih in zažganih domobrancev in civilistov. Takih napak partizani niso delali.

Jojo je v Trstu stanoval pri družini Šibenik, ker je poznal hčerko, poročeno in ločeno že v Mariboru. Ona mu je kot zaročenka pomagala pri njegovem delu. Najbrže je imel Jojo obveščevalno centralo kar na stanovanju, ker M39 pravi, da je nosil vesti na stanovanje. Vauhnik piše o zagrebški in tržaški skupini zelo pohvalno, toda popolnoma nekritično in celo napačno. Čudim se, kako je mogel toliko let pozneje še zagrešiti take napake, ko je vendar imel dolžnost in priložnost, da bi vse podatke še enkrat pazljivo in odgovorno proučil.

Na vprašanje, ali so bile vse osebe primerne za tako nevarno in konspirativno delo, mi je M39 odgovoril: »Ne, ker so bile vse obremenjene s slovenskim izvirnim grehom: naivnostjo in vero v Anglijo.«

Kakor piše Vauhnik, je pobegnil v Švico 24. junija 1944 in tedaj je postala tržaška postojanka centrala namesto Ljubljane. Čeprav sem se pisno obrnil na pet oseb v Ameriko in Evropo, ne morem iz odgovorov točno ugotoviti, kako so Nemci odkrili to mrežo. Ne smemo pa pozabiti, kar Vauhnik sploh ne našteva, da je njegova obveščevalna mreža imela tele sovražnike: Nemce, naciste, Italijane vseh vrst, del Hrvatov, izdajalce v lastnih vrstah in partizane. Ni mogoče določiti, kateri od teh elementov je bil najbolj nevaren. Brez dvoma vsi. Zato se tudi ne more dognati, kateri od teh elementov je dejansko odkril Golčevo mrežo. Po vsem tem, kar nam je do sedaj znano, bi lahko rekli, da zagrebška katastrofa ni neposredno povzročila tržaške. Sicer pa se v labirintu slovenskega vohunstva ni lahko znajti, vsak drugi Slovenec se je delal, kot da ima zveze z inozemstvom ali pa da vsaj pripada neki skupini, ki ima zveze z inozemstvom.

Vauhnikova linija ni imela slovenskega značaja, ker je dobival novice od Nemcev, Italijanov, Hrvatov in Srbov in glavni

zvezni član, ki je sporočal vesti v Švico, je bil v Milanu Italijan. Nad Vauhnikom je bil Srb Ante Antič, ki se je posluževal vseh mogočih edinic, tudi vaških straž, domobrancev, Mihajlovičevih pristašev in vseh drugih.

Mihajlovič je imel svoje zveze baje preko radiooddajnih postaj. Partizani so imeli svoje vojaške in politične linije, ki so bile mednarodno povezane tudi z Italijani in Nemci.

SLS je držala zvezo preko Vatikana, kjer se je nahajal odpravnik poslov jugoslovanskega poslaništva. Liberalna stranka in narodni odbor sta se držala Mihajlovičevih obveščevalcev. Tu je v resnici veljalo špansko reklo: No son todos que estan y no estan todos que son.

Tako se je zgodilo, da je na Štajerskem vodil neko narodno odporiško gibanje neki Zmagoslav, to je Melaher, ki so ga slovenski klerikalni politiki dobro poznali. Melaher je poslal k inženirju Sodji, ki je bil tajnik Slovenčeve uprave, nekega človeka z imenom Fritz, pisal pa se je Vernik in kakor mi poroča R.Smersu, častnik Wehrmachta. Prinesel je prvo pošto, predvsem antikomunističnega značaja. S tem je bil vzpostavljen prvi stik. Čeprav mi sporoča inž. Sodja: »Jaz Fritzu nisem nikdar zaupal in sem ga porabil, da je Melaherju nesel predvsem antikomunistični material in pa taka poročila, ki niso mogla veliko škodovati, tudi če bi jih Nemci dobili. Sicer pa sem bil presenečen, ko se je ta mož nekega dne (menda avgusta 1944) pojavil zopet v moji pisarni in povedal, da prihaja iz Trsta in da ga pošilja Tone Duhovnik (tudi po poklicu duhovnik) k meni, da mu dam poročila. Kakšna? Nato je dejal, da posebno, če imamo kakšna zunanja navodila.« Ker je inž. Sodja zanikal, da bi imel kakšne zveze z inozemstvom, je on vztrajal, rekoč: Ja, pa Duhovnik me je le k vam poslal. Tedaj sem vedel zagotovo, v kaki družbi je. Drugega dne je prišel Duhovnik v Ljubljano. Opozoril sem ga na vse in ga prosil, naj opozori tudi Golca. Toda nikoli mi ni bilo jasno, kako je sploh prišel v stik z njimi.

V tem grmu torej tiči zajec. Skrivnost, kako je prišel Fritz, brez dvoma nemški vohun, do imena Duhovnik. Duhovnik je

nosil politično pošto v Rim in Nemci so ga zelo kontrolirali, kakor mi poroča M39, in baje so fotografirali eno škofovo pismo. Verjetno je mimogrede vohunil tudi za Golca. Preko Duhovnika so prišli Nemci do patra Cortese, Hrvata po rodu, ki je bil važen vozal v Golčevi mreži. Nemci so patra zaprli in ga strahovito mučili, da je verjetno izdal Golca in s tem vse. O vsem tem Vauhnik ne ve nič povedati, samo pravi: »Kakor smo dognali, je bilo po sredi izdajstvo, kakršnih smo to nesrečno vojno več doživeli. Rodil ga je fanatizem, ki je nosil Kajnovo znamenje«. Po njegovem mnenju je vse izdal nekdo iste narodne krvi, ne pove pa, ali iz partizanskih vrst ali iz naših lastnih.

Druga Vauhnikova zmota je, da je Jojo vse svoje prijatelje in sodelavce takoj obvestil in jim ukazal, da morajo zapustiti Trst. Kakšna netočnost! Zakaj pa je bilo aretiranih čez 20 oseb. Sodelavec M39 mi piše, da je bil aretiranih točno 10 dni za Golcem, zato, ker so našli pri Golcu njegovo sliko. Za protišpijonažo ni bilo preskrbljeno. Nemci so drugega za drugim zaprli, ker jih ni nihče obvestil. Duhovnika in Pogačarja so Nemci zaprli v Navari, ko sta nameravala pobegniti čez mejo. Duhovnika so v nemškem taborišču sežgali.

Druga Vauhnikova netočnost je, da popoldne, ko je bil Golec pripravljen, da pobegne, pride Gestapo s patroljo SS in ga aretira. Izmišljeno vse! Golca so Nemci čakali in aretirali v Trstu na bloku, ko je selil radiooddajno postajo v Benetke, kar je povedal M39 v ječi. Aretirana je bila tudi 4-članska družina, pri kateri je stanoval. Gestapo je vse štiri takoj zverinsko pobil. Ni res! Aretirana sta bila oče in mati Šibenik, čeprav nista imela prav nobene zveze z vohunstvom, le da sta dala stanovanje hčerki, s katero je živel Golec. Tudi ona je bila aretirana. Otroka pa so Nemci izročili v nek samostan in se je po vojni našel. Kdaj sta bila ubita oče in mati, še nisem mogel ugotoviti. Hčerka pa je bila vsaj do srede oktobra še živa v ječi, ker je dajala znake M39 in mu povedala, da iz vsega ne bo nič, ker je ona dala gestapovcu 6000 švicarskih frankov, ki jih je imela zašite v torbici. Kakšna naivnost! Kako je mogla kaj takega verjeti? Torej je bila ubita pozneje. Golec je bil še živ 18. novembra, ko sta se sestala v Celovcu dr. Meštrovič in Jojo s še nekaterimi

sodelavci. Takrat je Jojo tudi povedal M39, da se je v Ljubljani vedno bal in je mislil, da je bilo izdano vse v Ljubljani. Povedal mu je tudi špijonažno šifro, pod katero naj se po vojni javi Angležem. 29. novembra je bilo pet pripornikov odpeljanih v Buchenwald in ne v Dachau, kakor površno piše Vauhnik. Zato tudi ni res, da je bila 4-članska Šibenikova družina zverinsko pobita, ker med temi interniranci je bil tudi sin, Jože Šibenik, ki ni imel nobene zveze z vohunstvom, ampak se je pečal s prodajanjem mark, po vojni pa se je živ vrnil v Trst in se meni predstavil in prosil za službo. Ker mi je vse to pripovedoval, sem imel za narodno dolžnost, da sem ga takoj predlagal za učitelja, mislim telovadbe. Ta pa je bil kakor vsi uslužbenci iz ZVU zaslišan pri FSS in s pismom 20.oktobra 1947 odklonjen. Kakšno službo je imel potem, ne vem. Zdaj sem mu pisal v Trst, pa sem dobil odgovor, da se je pred tremi leti smrtno ponesrečil. Takšna je torej resnica.

Kakšna je bila smrt Golca in kdaj, nisem mogel točno ugotoviti. Toda iz Amerike mi piše sodelavec: »Golec zasliševanja ni zdržal in je obširno pripovedoval Nemcem o svoji aktivnosti upajoč, da ga bodo Angleži zamenjali za kakega drugega Nemca, ki so jih imeli veliko v svojih rokah. Njegovo upanje je na žalost splavalo po vodi. Jaz sem bil soočen z Golcem. Z Golcem se je neko noč v ljubljanski ječi pogovarjal dr.X, ki živi v Argentini in kateremu je Golec vse to povedal. Zaradi delikatnega položaja pa tega gospoda nisem hotel zaslišati. Že to poročilo pa dokazuje, da je bil Golec zelo naiven, kot njegova gospodinja Tinka Šibenik in še mnogi drugi, če je upal, da ga bodo Angleži zamenjali. Precenjeval je pomen svojega obveščevalnega dela v sklopu mednarodne politike. Iz teh poročil sledi, da se je zasliševanje Golca obrnilo povsem v drugo smer, o čemer Vauhnik sploh nič ne ve, namreč da je bil prepeljan v ljubljanske ječe in so ga soočevali s priporniki, ki niso bili v Vauhnikovi mreži. Nemci so hoteli razkriti politično mrežo s pomočjo Golca in so imeli namen udariti po politikih. Poročevalcu iz severne Amerike so predložili natančen prepis nekih madžarskih predlogov iz Budimpešte, katere bi naj bil on poslal dr. Kreku v inozemstvo. Hoteli so vedeti, kakšno politično stališče zavzema škof. Dejali so: »Škof in vi vsi, ki ste z njim, ste

Nemcem mnogo hujši sovražniki kot komunisti.« Posledica raziskovanja nemške policije je bila od julija 1944 aretacija raznih nacionalistov. Tu so jim pomagali predvsem komunisti in pa izdajalci iz lastnih vrst. Iz Severne Amerike mi piše: »Zdi se mi, da bi Nemci planili po nas brez Fritza, ker je bilo na žalost okrog nas še vedno dovolj ljudi, ki so igrali na nemško in če je bilo treba tudi na komunistično karto.«

In še nekaj so Nemci zasledovali, česar Vauhnik niti ne omenja, ker ne ve ali pa noče vedeti.

Sodelavec iz Severne Amerike mi sporoča, da je zadnji važni material za zaveznike odnesel v Trst dr. Martelanc. To je bil predvsem dokazilni material, ki naj dokončno razčisti domobranksko vprašanje. Del tega materiala so zavezniki dobili v roke, kakor mi je po vojni povedal dr. Kuhar, in ga smatrali za pozitivnega in upoštevanja vrednega. Nemci so hoteli vedeti, če imajo tudi domobranci zvezo z Angleži in Amerikanci, da bi potem udarili po njih. Na str.413 piše Vauhnik: »Ostanek sodelavcev je bil odpeljan v Dachau, kjer so vsi naši smrt.« Ne v Dachau, ampak v Buchenwald in so se vsi vrnili domov. Čudno, da Vauhnik ni videl, da trije žive v Argentini, dva v Franciji, dva v Italiji, nekaj v Severni Ameriki itd.

Rekel sem že, da je bila A.A. in Vauhnikova špijonaža neslovenska. Na strani 391 pravi: »Posvetovali smo se z našim zaupnikom v Milanu, dalmatinskim Srbom, ki je vršil svojo funkcijo obveščevalca pod krinko italijanskega tekstilnega trgovca z italijansko firmo in z italijanskim imenom.« Iz tega še ni jasno, ali je bil ta dalmatinski Srb tisti glavni obveščevalec, kateremu so Vaunik, A.A. in Golec dostavljali vesti. Kajti M39 mi je povedal, da ga je enkrat poslal Golec v Milan k temu glavnemu obveščevalcu z materialom, toda ta ga je sprejel s pozdravom stisnjene pesti in je bil Italijan. Golec je šel dvakrat k njemu in je tudi pozdravil s stisnjeno in dvignjeno pestjo. V čigavi službi je torej bil ta glavni zaupnik v Milanu? In na vprašanje M39: »Kaj so hoteli Nemci pri zaslišanju najbolj vedeti?«, mi piše, če poznam Golca, A.A., Vauhnika in gen. Lebedeva. Ko se je M39 vrnil iz ujetništva, se je predstavil Angležem s šifro, ki mu jo je zadnji dan zaupal Golec, pa so mu rekli, naj počaka, da bodo to sporočili v Caserto. Čez

14 dni je prišel odgovor: Vas ne potrebujemo več. Ko se je pozneje pričkal z angleškimi oficirji o tej zadevi, so mu odgovorili: Vi ste špijonirali za Ruse. Vsekakor moram javno pogrjati Vauhnik, ki tako vneto in navdušeno hvali svoje in svojih sodelavcev delo v vohunstvu v korist Angležev, da se ni za to zadevo bolj zanimal in zaslišal svoje sodelavce, da bi to tezo Angležev dostojno zavrnil in opral čast sodelavcev, ki so delali iz golega idealizma, brez nagrade in prepričani, da delajo za zaveznike in ne za Ruse. Zdi se, da Vauhnik te možnosti sploh ne suponira. Dejstvo pa je, da Angleži po vojni niso hoteli nobenega iz te skupine priznati ali nuditi kakšne podpore za napore in trpljenje. Ko sem bil v Trstu, so prihajali k meni ljudje iz Afrike, Italije, Nemčije in so zahtevali službo, sklicujoč se na svoje vohunsko delo za zaveznike. Naš urad ni bil merodajen za priznanje takih zaslug, kljub temu sem nastavlil vsakogar, ki je imel učiteljsko ali profesorsko kvalifikacijo. Čutil sem se, da jih pristojni uradi niso prav nič upoštevali in kakor sem že prej navedel, je bil Jože Šibenik, kateremu so zaradi Golčeve, A.A.jeve in Vauhnikove špijonaže ubili starše in sestro, njega pa poslali v internacijo, odklonjen kot učitelj po PSS. Takih in podobnih slučajev je bilo več.

Nekateri so se mi predstavili celo z uradnimi dokumenti angleških vojaških oblasti, z izjavami raznih oficirjev ali s potrdili raznih komitejev »de liberazione«. Nekateri so bili naravnost užaljeni, ker sem jim ponudil samo službo. Učitelj Čuk je sploh ni hotel sprejeti.

Še danes sem zaradi tega zelo skeptičen o vrednosti ne samo Vauhnikove, ampak sploh vsake špijonaže v korist zaveznikov. Ljudje niso mogli razumeti, da mi begunci sploh nismo nikakšni zavezniki. Pravi uradno priznani zavezniki so bili partizani, osvobodilni odbori, ki so z menoj bili boj na življenje in smrt v Trstu. To so ob vsaki priliki poudarjali in zahtevali našo odstranitev. Tu niso prav nič pomagale kakšne vohunske zasluge. Ne verjamem, da je Vauhnik dobro premislil, preden je zapisal na strani 165: »...da sem s peščico sodelavcev mogel prispevati k pravični zavezniški stvari...« Da se bomo prav razumeli, je treba poudariti, da bi smel izraz »zavezniški« uporabljati samo do septembra 1943, potem pa se je zavezništvo prekinilo s priz-

nanjem Titove vlade. Po tem datumu je bil on in mi vsi samo balast. Izraz »k pravični stvari« je zelo relativen. Kar je za nekoga pravično, je za drugega krivično. Usoda nas beguncev dokazuje, da je ta pravična zavezniška stvar nekatere nagradila z vsemi zemeljskimi dobrinami, druge pa s krono mučeništva. Ker sem hotel biti vsestransko na jasnem, sem se obrnil tudi na profesorja moralke dr. Kukovico, ki mi piše, da se Cerkev o vohunstvu ni nikdar izrekla. Pač pa je treba vohunstvo presojsati po načelih naravnega prava in po načelih mednarodnega prava.

Po naravnem pravu vohuniti v škodo lastni državi je zločin in pregrešek proti 4. božji zapovedi. Vohuniti v prid lastne države je načelno dovoljeno, torej etično delo. Ne smeš se pa pri tem posluževati nemoralnih sredstev (laži, ljubezenskih odnosov...) Na ta način bi morali vsako posamezno vohunsko dejanje Vauhnikove skupine posebej obravnavati in ugotoviti, ali je bilo tudi nemoralno delo po sredi. Načelno pride tu v poštev delovanje Melite in Golca.

Mednarodno pravo pa določa, da če vohuni uradni predstavnik države, je za njegovo dejanje odgovorna država, ne on. Če pa vohuni posamezen državljan, je sam odgovoren za svoje dejanje in ga oškodovana država sme kaznovati po svojih zakonih. Za tisto, kar je Vauhnik naredil v Berlinu kot ataše, ga Nemci niso smeli kaznovati. Po letu 1941 pa je delal kazniva dejanja in so imeli vso pravico, da ga kaznujejo po svojih zakonih.

Kljub načelom naravnega in določilom mednarodnega prava pa se je nahajal Vauhnik s svojimi sodelavci in sploh mi, ki smo živeli pod zasedbo sovražnika, v pravno zelo kočljivem položaju, ker nismo imeli lastne države. Predstavništvo te države sta si lastila dva: londonska vlada po načelih naravnne kontinuitete, v hribih pa partizani po načelih dejanskega stanja. Dvema gospodarjema ni mogoče služiti. Kako vršiti vohunsko službo v škodo zasedbene oblasti, da ne prideš v konflikt s prerogativami begunske vlade in partizanske oblasti? To vprašanje pravno še ni rešeno v okviru mednarodnega prava. Naj bo tako ali drugače, do druge svetovne vojne to vprašanje ni bilo tako pereče, ker sta se nujnost in važnost pete kolone in tako imenovane ilegale pojavili šele v drugi svetovni vojni. Prav

po zaslugi Angležev in Amerikancev je ilegala, t.j. uporništvo nekako priznano, ker je bilo njim v prid. Churchill je izjavil, da se bodo Angleži tudi s hudičem zvezali, da potolčejo Hitlerja. Vprašanje pa je, kako bodo postopali Angleži, kadar uporništvo zasedenih državljanov ne bo njim v prid. Skoraj na dlani je, da bo v bodoče delovanje ilegale koristilo avtoritarnim režimom, ki itak ne spoštujejo mednarodnih dogovorov.

S tem smo se dotaknili in odgovorili, v čigavo korist je Vauhnik vohunil. Slovencem oziroma izključno Slovencem v korist ne. V njegovi mreži je itak sodelovalo tudi mnogo Neslovencev. Njegovo sklicevanje na zaveznike se mi zdi slabo utemeljeno, enostransko, dokler se ne odkrijejo usodni dokumenti, ki bodo dokazali, da so Antičev, Vauhnikovo in Golčevo delovanje Angleži in Amerikanci smatrali za svoje. Dokler tega ni, ga moramo oceniti v smislu njegove izjave ob smrti Melite na strani 385 v njegovi knjigi:

»Tik ob križu je nepoznana roka položila trnjev venec, sredi katerega je bila pritrjena jugoslovanska zlata medalja za hrabrost.«

To bi pomenilo, da je hotel Vauhnik takrat, ko je pisal to knjigo, ostati jugoslovanski generalštabni polkovnik. Ena najbolj žalostnih praznin v novejši zgodovini slovenskega naroda je prepad, ki je ločil slovenske oficirje v jugoslovanski armadi od merodajnih vodilnih slovenskih politikov. Čeprav so se morda ta ali oni med seboj poznali ali celo pozdravili, to ne more zabrisati dejstva, da med slovenskimi politiki in slovenskimi oficirji v avstrijski in tudi v jugoslovanski armadi ni bilo nikdar primerne sodelovanja. Tudi Vauhnik ni bil izjema. Dokler Slovenci nimajo narodne vojske in narodnih oficirjev, ne smejo upati na samostojno državno življenje. Prav gotovo pa je, da Vauhnik s svojo vohunsko oziroma obveščevalno službo ni šel v to smer.

Zdi se mi pa zelo važno, da je treba ne samo Nevidno fronto, ampak vsako knjigo, ki izide v tujini v slovenskem jeziku, pre-sojati s stališča splošne slovenske problematike. To velja še posebno za Vauhnikovo knjigo, ker je nastajala v času, ko je

visel narodni obstoj Slovencev na nitki, ko nas je zgodovinski razvoj postavil pred neizprosno izbiro: ali- ali. Takrat si je tudi Vuhnik izbral svojo alternativo, za katero se je nadvse častno in požrtvovalno boril, a žal ne uspešno v smeri cilja, ki si ga je zastavil, kar mora zagrenjeno ugotoviti na strani 415: »Eno je gotovo. Da zmaga ni prinesla miru, da ga tudi še živeče generacije ne bodo doživele. Najbistrejši strateg ne zmore dati prognoze, kakšna bo bodočnost, ki jo sam osebno gledam črno.«

Ali ne vidite v tem osebne tragike človeka, ki je za dosego cilja toliko let nihal med življenjem in smrtjo, na koncu pa mora to ugotoviti? Ves trud je bil zaman.

Zavedajoč se nevarnosti tendenčne psihoze slovenske emigrantske skupnosti že vnaprej odklanjam vsako napačno razlago kakšne skrupulozne duše, češ da je s tem, da odkrivam spodrsaljaje, netočnosti, zmote in druge slabosti Vauhnikovega književnega dela, prizadeta tudi njegova osebnost, katerega moralne vrline in intelektualne sposobnosti, njegova osebna in profesionalna etika so izven vsake diskusije.

Še mnogo problemov in vprašanj bi morali odgovoriti, a na kratkem predavanju ni mogoče, ne da bi pri tem izrabljaj vašo potrpežljivost. Pustim jih za drugo priložnost. Moram pa na kratko spregovoriti o knjigi. Do sedaj nismo brali o njej nobene izčrpane kritike, zato visi njena književna vrednost v zraku. Predvsem knjiga ni to, kar je napovedovanje naznanjalo. Zaman pričakuješ v knjigi opis kakšnih velikih epopejskih dejanj, ki jih je zajela tudi svetovna literatura. Pravzaprav ne pove niti enega konkretnega primera, kaj so odkrili in kakšne posledice je imelo to odkritje. Vse je samo teorija in dociranje, razne podrobnosti brez velikih prijemov. Od vseh, ki sem jih vprašal, sem zvedel samo od M39, da je odkril v severni Italiji nemško Nachschutzlinijo, to je oskrbovalno pot nemške armade. In to je vse!

Slovenci smo zelo revni! Revni na vojaški literaturi. V knjižni obliki vojaških spominov imamo samo Andrejkove Slovenske fante v Bosni, vse druge knjige in knjižice so pa statistično dokumentarnega značaja. Imamo več posameznih spisov, objav-

ljenih v revijah o posameznih dogodkih v času prve svetovne vojne o uporih v Judenburgu. Pivkov opis poskusa upora na italijanski fronti in tu in tam posamezna poročila bolj avanturistične narave. Po drugi svetovni vojni nastaja obširna vojna literatura po vseh državah. Doma se ogromno piše, a kar sem do sedaj bral, ima pečat politične tendence. Čas bo moral mnogo navlake odpihniti, da bo prišel do zdravega jedra. Žal se v begunstvu izživljamo v posameznostih, iz katerih vidno klijejo osebna zagrenjenost in politična razdvojenost. Z Vauhnikovo knjigo so izdajatelji verjetno hoteli zamašiti vrzel, ki je bila zelo opazna v emigrantski literaturi. To se jim ni popolnoma posrečilo.

Predvsem jih je treba grajati, ker niso knjige skrbno pripravili. Danes je živih še mnogo sodelavcev Vauhnik in Golca, ki bi mogli dati dragocene podatke, ki bi knjigi samo koristili. Jaz sem se v tem kratkem času obrnil na pet sodelavcev in sem dobil od njih važna pojasnila. Prireditelji pa imajo dolžnost, da pretipajo vsak vir, ki je danes še na razpolago. In tega niso storili. Zdi se mi, da je bil ves poudarek na komercialnosti in senzacionalnosti knjige, na škodo umetniške vrednosti in dokumentalnosti. V taki obliki ne bo služila tema osnovnima zahtevama. Da bi dobila knjiga trajno in častno mesto v slovenski literaturi, bi jo bilo treba ponovno izdati in temeljito preurediti. Snov razdeliti na več delov po njeni organski in harmonični enotnosti, slovnično temeljito popraviti, vsebino skrajšati vsaj na polovico, da bi pridobila na zanimivosti in stilistični ubranosti. In kar je najvažnejše, opremiti jo z obširnim znanstvenim in izčrpnim komentarjem. V takšni obliki kot je, bo površnemu čitatelju morda izpolnila čas, a ga bo zaradi neštetihi netočnosti zapeljala v zmoto. Bojim se, da bo pazljiv in zahteven čitatelj, ki bi si morda od knjige mnogo obetal, po končanem branju prisiljen vprašati – prav tako kot me je pred leti neka lepa mlada gospa, ki si je od od zakona obetala sveta nebesa, po je prvih medenih tednih potožila: »Kaj, samo to je zakon?«

S tem sem hotel zaključiti svoje predavanje, pa je višja sila posegla vmes. Mnogo je bilo dejanj v mojem življenju, ki jim nisem nikdar mogel odkriti vzroka in ne srečnega zaključka.

Vedno sem mislil, da je tu posegla neka višja sila. Prav tako mi je ta sila, kateri ne vem izvora, v zadnjem trenutku potisnila v roke orožje, ki me sili, da prvič javno izrekam tele pomisleke:

1. Vprašujem se, zakaj slovenski narodni zastopniki, ki so sodelovali v begunski jugoslovanski vladi, niso našli načina, da bi ugotovili, kakšne vesti je pošiljala Antič-Vauhnikova špijonaža v inozemstvo in komu jih je dostavljala.
2. Vprašujem se, kako to, da vse slovenske politične osebnosti, ki so se borile za zaupanje Slovencev, niso skušale preiskati, kakšne vesti je pošiljala Antič-Vauhnikova mreža z zasedenega ozemlja in zelo benevolentno sodelovala pri tem.
3. Vprašujem se, kako to, da se ni Vauhnik vkljub svoji vestnosti temeljito prepričal, komu bo služilo njegovo in njegovih sodelavcev delo. In da ni po vojni po možnosti vse sodelavce zaslišal, da bi zvedel čisto resnico.
4. Vprašujem se, kako, da niso izdajatelji pred izidom knjige ugotovili, ali odgovarjajo v knjigi opisana dejstva resnici, in poiskali še žive priče, ki bi lahko marsikaj pojasnile.

Zahvaljujem se božji previdnosti, da me je utrdila v prepričanju, ki me je že leta mučilo, da smo si krivi narodne nesreče sami in mi za te domneve proži neizpodbitna dokazila.

Kako naj imenujem Vauhnikovo trditev, ki jo na strani 420 sporoča nam vsem o Ante Antiču, ko pravi »Kakor fantom se je prikazal, kakor fantom je izginil.« Ali je vedoma ali nehote lagal? Ker Ante Antič ni zginil kakor fantom, ampak se je prelevil v Ante Gr. in še živi udobno v Argentini. In Vauhnik je v začetku nekaj časa stanoval pri njem. Ta Antič je takoj po vojni prišel v Italijo in je hotel domov, a kljub zaslugam ni dobil za to dovoljenja. Iz Benetk se je zatekel v Asiago in od tam s pomočjo hrvaških znancev v Argentino. Jeseni leta 1945 je bil v severni Italiji večkrat gost neke ugledne slovenske hiše, kjer je zaradi angleške in partizanske nehvaležnosti izjavil: »Četnici, ustaše i domobranci bili mi svi jedna banda. Slovenački domobranci su bili partijska vojska stranke slovenačkih klerikalaca, za koju su so borili uz Njemce protiv interesa

zaveznika. I to sam ja uopštio u London. Ja sam tražio put za Velebita u London, ja sam otvorio sa mojim izveštajima Velebitu vrata u Londonu. Ja sam tražio dva puta podmornicu za Velebita. Ja sam za njih radio a sad mi ne daju da se vratim u Jugoslaviju.«

Ali ni res nekaj gnilega v deželi Danski?

Spoštovane gospe in gospodje, zdaj, ko ste slišali moje zgodovinske besede, je vaša dolžnost, da ugotovite, če je vse to resnično, potem pa sodite in obsodite!

Najlepša hvala!

JURE VOMBERGAR

PRIIMKI SLOVENCEV

Namenoma sem naslovil razpravo 'priimki Slovencev', ne pa 'slovenski priimki', kajti mnogi Slovenci nosimo priimke, ki niso slovenski ali so poslovenjeni neslovenski. Govoril bom o enih in drugih.

Menim, da je tema zanimiva (predvsem) za nas, ki živimo v svetu, kjer je večina ljudi drugačnega izvora in so naši priimki skoraj vsak dan, bi rekel, 'kamen spotike'. So pač drugačni, kot je večina poznanih; večkrat so za Neslovence neizgovorljivi in jim povzročajo neke vrste nelagodnost. Meni pa se tudi večkrat zgodi, da ko povem svoj priimek, ne da bi bil česa kriv ali imel kako zaslugo, doživim nepričakovano sovražnost ali pa simpatijo s strani sogovornika.

Ko sem bil na univerzi študent in po končanem študiju profesor-asistent, sem doživljal med kolegi in učenci različne anekdote v zvezi s priimkom, ki so bile zame precej travmatične. Čutil sem, da so me levičarski kolegi sovražili zaradi priimka, profesorji pa večkrat (lahko bi rekel velikokrat) diskriminirali, čeprav sem mnogokrat povedal, da sem Slovenec in pa kako se izgovarja moj priimek.

Samo en primer: neki moj učenec (v času moje 7-letne profesure na fakulteti) je na lepem začel v svojih nalogah pisati moje ime »*arg. Jorge Marcos¹ Bergar*«. Ko sem znova povedal, kako se pravilno piše moj priimek, mi je, očitvidno že pripravljen na mojo opombo, z neko ihto, ki je nisem pričakoval, s povzdignjenim glasom ugovarjal, češ da argentinska ustava ne pripoznava plemiških naslovov...

1. Mimogrede, čeprav ni to tema naslova, moje ime »Jurij Marko« je ob mojem prihodu v Argentino prevajalka Hočevar pravilno prevedla v kasteljanščino kot »Jorge Marcos«, na željo mojega očeta, da se ime prevede, česar pa mnogi rojaki, oz. njihovi starši, ob svojem času niso storili. In tako so mnogi z imeni Alojzij, Jernej, Jurij, Matija, Marija in Marica ostali v Argentini za vedno Alohsih, Herneh, Hurih, Matiha, Mariha in Marika.

Ko sem bil pred 20 leti v Kanadi, mi je neki rojak, ki je bil v državni službi, mimogrede omenil: »Oh, ko bi jaz imel tvoj priimek, bi mi bilo moje delovanje zelo olajšano«. No, meni zaradi priimka ni bilo nikoli nič olajšano, prej obratno; kot rečeno, marsikatero bridko sem moral požreti.

To naj bi bil nekak uvod v obravnavanje priimkov Slovencev in posledic, ki izhajajo iz njihovega 'nošenja'. Uporabim to besedo, ker priimka si sami nismo izbrali, kot si nismo izbrali staršev, kraja in datuma rojstva, spola, barve kože, oči in las, vrste krvi...

Z gornjim uvodom osebnih doživetij nošenja priimka sem hotel povedati, da priimek na nek način zaznamuje človeka, njegovega 'nositelja', in da velja latinski rek '*nomen est omen*', skrivnostno znamenje, ki človeka spremlja od rojstva do smrti, kot neločljivi del osebnosti. Priimki so med najstarejšimi pričami posamezne družine, rodovine in s tem tudi jezika in naroda. Za posameznega nosilca priimka izvira iz vsega tega ne samo preteklost rodu, temveč večinoma tudi ponos, poganjajo pa tudi osebne, rodovne in narodne korenine².

Literature o tematiki priimkov je kar nekaj, vendar ne o tem, kar bi mene najbolj zanimalo in to je: kdo je priimke podeljeval in ob kakšni priložnosti, kakšen kriterij je uporabljal pri izbiri oziroma podeljevanju, ali so obstajala za to kaka uradna navodila in podobno. Pač pa je precej literature o tem, kaj priimki pomenijo. V reviji *Slovenija* (v angleškem jeziku) Janez Keber že več let objavlja v nadaljevanjih članek *The Origin of Slovene Surnames*, kjer razlaga pomen slovenskih priimkov, njihovo razširjenost, krajevni izvor, gostoto po krajih, različne izpeljanke, itd. Danes je to zelo lahko ugotoviti, ker se podatki popisa prebivalstva morejo računalniško obdelati. Janez Keber pove, da so v Sloveniji zabeležili čez 65.000 različnih priimkov in pa še to: 27.000 priimkov je takih, da jih ima en sam Slovenec, 4.500 priimkov imata dve osebi, 3.300 priimkov tri osebe, 3.400 štiri osebe, 2.200 pet oseb. Če bodo ti umrli brez potomstva, bo izginilo skoro dve tretjini slovenskih priimkov. Za primerjavo lahko navedem, da imajo Nemci in Francozi, eni kot drugi, okrog 150.000 priimkov, kar pomeni, da imamo Slovenci sorazmerno s številom prebivalstva, 12-krat več priimkov kot Francozi in 17-krat več kot Nemci. Če bi jih imeli v istem povprečju kot

Nemci, bi imeli le 3800 priimkov. Kakšno bogastvo imamo Slovenci v priimkih, oziroma smo na tem, da ga izgubimo! Vendar, bolj kot priimki, bi nas moralo skrbeti dejstvo, da skupaj s priimki, podeljenimi v srednjem veku, izginjajo tudi nosilci priimkov, ki predstavljajo dve tretjini biološkega in genetskega bogastva slovenskega naroda! To je naravnost grozljivo in tega se, zgleđa, nihče ne zaveda ali se dela, kot da se to njega ne tiče. Navaja se števila oseb neprizadeto, kot bi šlo za kako filatelično ali numizmatično zbirko. Slutim, da se noben *Greenpeace* in nobeno ekološko gibanje ne bo zavzelo za ohranitev zgodovinskega slovenskega naroda. Morda bo pojarmal kateri od slovenskih škofov. A zgleđa, da so vsi merodajni in odgovorni, zavestno ali ne, sprejeli prizadevnost katoliškega pesnika in politika Edvarda Kocbeka, da se spremeni narodni značaj Slovencev, kot je izraženo v programu *Osvobodilne fronte*. Najlažje in najhitreje pa se spremeni narodni značaj, če se spremeni genetska kvaliteta naroda. To se končno in dokončno izpolnjuje v naših časih. Glede upada števila priimkov pa bo morda kdo ugotovil dejstvo, da se Slovenci, ob vstopu v EU, pač bližamo frekvenčnosti priimkov Nemcev ali Francozov. Saj smo Evropejci, mar ne?

Ob popisu prebivalstva Republike Slovenije leta 1991 so ugotovili število najbolj razširjenih slovenskih priimkov. Naj navedem prvih 16 (števila so zaokrožena):

Novak (11.600 oseb, kar predstavlja 0,6% prebivalstva. Kaj pomeni beseda? 1) naseljenec na neobdelani, neizkrčeni, zlasti hribovski zemlji; 2) moški, določen za vojaško službo, 3) novinec, 4) začetnik); *Horvat* (10.000), *Krajnc* (6.000), *Kovačič* (6.000), *Zupančič* (5.000), *Kovač* (5.000), *Potočnik* (5.000), *Mlakar* (4.000), *Vidmar* (4.000), *Kos* (4.000), *Golob* (4.000), *Božič* (3.500), *Turk* (3.500), *Kralj* (3.500), *Bizjak* (3.500), *Korošec* (3.500). [Primerjaj s: (Hrvat 2000), (Kranjc 1900, Kranjec 1000), (Zupan 3.500)].

Največ priimkov Slovencev je po *izvoru* osebe, po tem, odkod je prišla prva oseba, ki je prejela imenovani priimek: *Novak*, *Horvat*, *Krajnc*, *Turk*, *Bizjak* (=Hrvat), *Korošec*. Na drugem mestu je *poklic* osebe: *Kovačič*, *Zupančič*, *Kovač*. Na tretjem mestu *kraj*, kjer je prvi nosilec priimka živel: *Potočnik*, *Mlakar*, *Vidmar* (=naseljenec na cerkvenem posestvu ali upravitelj na njem); potem pridejo imena živali, na prvem mestu *ptiči*: *Kos* in *Golob*. To, kot rečeno, velja za Republiko Slovenijo.

Za Slovence v Argentini ta razpredelba seveda ne velja. Nima mo objavljenega nobenega seznama Slovencev v Argentini³. Kar imamo, je telefonski imenik SKZ Sloge, po katerem največ osebnih telefonov (ne trgovskih!) pripada priimku Osterc (21), nato priimkom Bajda in Urbančič (18), nato Selan, Oblak in Rant (12), potem Bajuk, Dimnik in Hirschegger (11). Po mojih računih naj bi bila najbolj razširjena priimka Urbančič, katerih je samo iz sanhuške veje (San Justo je okraj v bližini Buenos Airesa) z vsemi družinskimi člani 198 oseb, 185 živih in od teh kakih 90 z uradno uporabo priimka Urbančič, in priimek Bajda v Mendozí.

Ljudje so vedno imeli neko poimenovanje, pojav priimkov pa je pravzaprav novejši. Tozadevna literatura pove, da se prvi priimki pojavijo v Italiji v 9. stoletju, prvi slovenski pa v 14. stoletju. Definicija pojma, bi bila nekako tale: »priimek je dedno uradno poimenovanje, ki kaže na pripadnost določeni družini. Izraz 'priimek' pove, da stoji pri imenu. Z obema se ljudje razpoznavamo ali identificiramo. Ime in priimek skupaj se danes uradno imenuje osebno ime.«

Za razpoznavanje in razlikovanje posameznikov po osebnih imenih je nekoč zadostovalo eno ime. Le pripadniki višjih slojev so prvotno imeli več imen. Splošno naraščanje prebivalstva, zlasti v trgih in mestih, je povzročilo, da preprosta poimenovanja niso več zadostovala za zanesljivo razpoznavanje poedincev po imenih. Zato so si pomagali z dodatnimi imeni – priimki. Kot rečeno, najprej so jih začeli uporabljati višji in premožnejši sloji, potem meščani. Najkasneje so se uveljavili v kmečkem okolju in pri ljudeh brez posestva.

Predno so priimki nastali, so obstajala hišna imena (nomen vulgo). Tako se v rojstni hiši moje matere roj. Benkovič v Kamniku, reče *pr'Toman*, čeprav je priimek Benkovič izpričan na hiši kmalu po letu 1600. Vendar še danes sosede imenujejo prebivalce hiše in one, ki od tam izvirajo, z imenom *Tomanovi*. Na slovenskem ozemlju so bili priimki v 14. stoletju še dokaj redki, zelo so se razširili v 15., splošno pa v 16. stoletju. Večina

3. Naj omenim, da že več let zbiram podatke o družinah Slovencev v Argentini in jih imam do sedaj zbranih blizu 4800, samskih (ki so prišli v Argentino brez staršev in se niso poročili) pa blizu 3000, kar predstavlja skupno več kot 20.000 oseb slovenskega porekla.

je nastala torej v času protestantizma, turških vpadov in kmečkih uporov. V času Primoža Trubarja priimki na Slovenskem še niso bili ustaljeni. Obvezni in pravno določeni pa so priimki postali v naših krajih s patentom (slovesnim uradnim odlokom) cesarja Jožefa II., leta 1780.

Proces nastajanja priimkov se more precej natančno zasledovati po urbarjih in po matičnih knjigah, ki so se začele pojavljati po Tridentinskem cerkvenem zboru (1545-1563); prav tako so pomembni zapisi župnikov, imenovani 'status animarum' (stanje duš). Moremo ugotoviti, da so priimki velikokrat menjali svojo obliko, ker so jih (najbrž grajski pisarji in župniki) sprva zapisovali po latinskih in nemških pravopisnih navadah, tako da marsikateri današnji slovenski priimek še nosi te sledove.

Eden od pomembnih seznamov slovenskih priimkov so nekdanji koledarji Mohorjeve družbe, ki so objavljali imenik svojih 'udov' ne le živečih v Sloveniji, ampak po vsem svetu, tudi naseljencev v Argentini. Čeprav segajo le 4-5 rodov v našo preteklost, so vendar dragocen vir za preučevanje naših priimkov, njihove razvrstitve, pogostnosti, tvorbe, idr; zajemajo namreč vse slovenske fane po škofijah skozi desetletja, tako da se v njih z naraščanjem in spreminjanjem članstva prej ali slej pojavi večina slovenskih priimkov. In ker gre v teh seznamih večinoma za kmečko plast prebivalstva, ki je bila takrat še razmeroma nemobilna, se pri dobrem poznavanju krajevnih okoliščin še marsikje odkrije ali vsaj nakaže naravni jezikovni laboratorij z neposredno motivacijo za nastanek tega ali onega priimka⁴.

Priimki, ki so nekoč nastali, se dedujejo po očetu oziroma materi, kadar je otrok nezakonski. Ko člani družine izumrjejo, priimek izgine⁵. Novi priimki ne nastajajo, razen kdaj sodnijsko; v raznih okoliščinah se spreminjajo (ob emigraciji v tuje okolje ali ob preganjanju narodnih manjšin), vedno več pa je enakih priimkov (to v vseh jezikih). V telefonskih imenikih velikih mest moremo

4 Franc Jakopin: Nekaj značilnih priimkov okrog Slomškovega rojstnega kraja – 130 let visokega šolstva v Mariboru (zbornik simpozija), Mohorjeva družba, Maribor-Celje, 1991

5 Večkrat sem že vprašal obiskovalce iz Slovenije, kako da v Sloveniji nimajo seznama slovenskih priimkov, ki jih ni več; z začudenjem so me pogledali, češ, kaj mi le pride na misel...

ugotoviti, da nekateri priimki obsegajo po več strani, večinoma so patronimiki⁶.

V imenoslovju (onomastiki) se je na splošno uveljavila razdelitev priimkov na štiri velike skupine:

1. **imenski**, ki so nastali iz imena očeta, t.im. patronimični priimki,
2. **krajevni**, ki so nastali iz krajevnih in ledinskih imen,
3. **stanovski**, ki so nastali iz nazivov za poklic, obrt, ipd,
4. **vzdevni**, ki so se razvili iz najrazličnejših vzdevkov bodisi po telesnih ali značajskih lastnostih.

Oglejmo si torej priimke po omenjenem vrstnem redu.

1) **patronimični priimki** izhajajo iz imena očeta kot osnove, kateri se v južnoslovanskih jezikih doda na splošno pripona -ič, (-i-č), v slovenščini pa tudi -ež, -é, -ec, -ek, -in, -an. Nekatera rojstna imena so izvor za več desetih priimkov. Menda imajo najstarejši tovrstni slovenski priimki končnico -ež: Janež, Markež, Lukež, Rudež.

Iz krstnega imena *Janez* so nastali priimki Jan, Janež, Janzé, Jančič, Janežič, Janžekovič, Janša, Jenko, Jemec, Janoš, Jančar; Ivančič, Ivanjšek; Juvančič; Hanžek, Hanželič, Anzelin, Anžlovcar. Iz imena *Tomaž*: Tomc, Tomé, Tomšé, Toman, Tominc, Tomšič, Tomazin, Tomažin, Tomažič, Tomaževič.

Iz imena *Peter*: Petrič, Petrovič, Petrovčič, Péterka, Perko, Petrin, Peterlin, Peternelj, Peterlé, Perovšek.

Iz imena *Urban*: Urbanc, Urbanija, Urbanč, Urbančič, Urbas, Vrbinc, Vrbé, Vrbič, Verbic, Vrbán.

Iz imena *Erazem*: Rožé, Režek, Rožič, Rožman, Rožanec, Roženta, Orožen, Oražem.

Iz imena *Mihael*: Mihelj, Mihelič, Mihelčič; Mikelj, Miklavc, Miklič, Mikuš, Mišič, Mešek, Mišec, Mešé.

6. Zanimivo bi bilo primerjati s španskimi najbolj razširjenimi priimki, v kolikšnem odstotku so prisotni ti priimki v Argentini. V telefonskem imeniku v Buenos Airesu-Capital Federal, imajo priimki: Alvarez-10 strani (ca. 6000 oseb), Garcia-18, Gonzalez-20, Perez-12, Rodriguez-20 strani). Tendanca je ta, da je različnih priimkov vedno manj, vedno več pa enakih. Zakaj? Moški člani družin izumirajo, bodisi v vojskah, epidemijah in drugih naravnih nesrečah, bodisi zaradi neplodnosti in bele kuge – in s tem izumre priimek. (Ob tem naj citiram francosko reklo: la vengeance du berceau - maščevanje zibelk).

Tako bi lahko obravnavali desetine imen. Rad bi dodal še nekaj primerov, kjer ni tako razviden patronimičen izvor: Gorše pride iz Gregor, Balantič iz Boltežar (ali pa iz Valentin), Kunčič iz Konrad, Modic iz Modest, Arhar iz Henrik, Žurga iz Jurij, Belec in Belčič iz Felicijan, Demšar iz Dimitrij, Munda iz Rajmund, Mikuš iz Dominik, Vester in Bešter iz Silvester, Mazi iz Tomaž.

2) Druga skupina priimkov izhaja iz **krajevnih imen**, bodisi krajev, od koder je nekdo prišel, oz. njegov narodni izvor, bodisi kraja, kjer je živel prvi nositelj priimka:

a) *izvor* (od kod je kdo prišel): Novak, Kranjc, Korošec, Hočevar, Dolenc, Gorenjc, Bric, Ipavec, Deželak, Horvat, Hrovat, Bizjak, Bezjak, Lah, Nemeč, Tavčar, Ogrin, Turk, Furlan, Pegam=Čeh, Moravec, Polak, Bukvič=uskok; Kremžar iz mesta Krems, Indihar iz Innichen, Štempihar iz Kamne gorice (Steinbichler).

b) *kraj bivanja*: Kraševc, Hribar, Hribovšek, Hribernik, Bregar, Gornik, Podgornik, Gorjanc, Gorišek, Planina, Planinšek, Dolinar, Dolničar, Dolinšek, Potočar, Potočnik, Bohinc, Rekar, Malovrh, Velkavrh, Pustoslemšek, Pustovrh, Vrhovec, Mlakar, Suhadolnik, Malavašič, Slomšek.

3) V tretji skupini so **poklici oz. obrti**, ki jih je opravljal prvi nositelj imena: Mlinar, Zidar, Žnidar, Žagar, Mežnar, Stražar, Dacar, Kolar, Skledar, Šuštar, Kuhar, Zupančič, Žgajnar, Kramar, Lončar=Hafner, Kovač=Šmit, Kopač, Sluga, Magister, Tišler, Šenk, Tašner, Draksler, Furman, Strehar, Pevec, Godec, Jager, Cimerman, Lebar=Veber=Tkalec=Tekavec=Kavčič, Ribičič, Šolar, Kmet, Tovornik, Špacapan.

4) Četrta skupina priimkov izhaja iz **vzdevkov telesnih ali značajskih lastnosti**:

a) vzdevki glede *telesne lastnosti* oz. zunanjega izgleda: Mali, Majhen, Majcen, Majcenovič; Velikonja, Granda; Debeljak, Debevec, Sušnik; Nose, Trobec, Glavan, Glavič, Bradač, Škrbec, Kolenc; Starc, Stare, Stariha, Starič (star=mera za žito); Belič, Belec, Bevc, Bevčič; Černugelj, Černe, Črnak, Črnko, Černič, Černač, Črnc, Črnigoj; Rus, Rot, Gelb, Erjavec, Rijavec, Sivec.

b) vzdevki *značajskih lastnosti*: Vesel, Prešeren, Zabavnik, Prijatelj, Korenjak, Truden, Trpin, Modrijan, Moder, Trošt,

Brumen (prizadeven), Reven, Bogatin, Divjak, Devjak, Omahen, Omahna, Kadivec, Gorjup.

c) poseben oddelek bi dal imenom živali, rastlin, stvari in pojmov, kot vzdevkov, ki se nanašajo na kake značajske lastnosti. Ni vedno mogoče opredeliti značajske lastnosti, ki naj bi jo predstavljala ta imena. Zato bi jaz to skupino obravnaval čisto samostojno: že živali je toliko, da jih moremo razdeliti na divje in domače, ptiče in žuželke.

Divje živali: Jelen, Jelenc, Košuta, Lisjak, Jazbec, Medved, Jež, Polh, Volk, Vovk, Volčič, Zver.

Domače živali: Petelin, Piščanec, Maček, Muc, Picek, Zajec, Zajc, Kunc, Oven, Ovca, Ovčjak, Učakar, Jarc, Pugelj, Merkač.

Ptiči: Golob, Senica, Strnad, Jereb, Jerebič, Kos, Kukovica, Škrjanec, Ščinkovec-Fink, Pelikan, Vrabc, Vrabič, Orel, Kalin, Kavka, Čuk, Grbec, Žerjav, Berglez.

Žuželke: Keber, Komar, Žužek, Pajk, Mravlje, Ščurek, Košmerlj (čmrlj), Kobilica, Murn, Breclj.

Rastline, plodovi (in izpeljanke): Hren, Česen, Česnik, Čebulj, Slak, Repar, Repič, Česašek, Žitnik, Pšenica, Makovec, Detela, Praprotnik, Kopriva, Bukovec, Hrast, Gaber, Smrekar, Lipar, Žefran, Orehar, Jagodic, Rozina, Slivnik, Grm, Grmič, Grah, Koren, Korené, Koruza.

Stvari in pojmi: Oblak, Žakelj, Vrečar, Kožuh, Blazina, Krajcar, Dimnik, Kurnik, Čop, Molek, Klopčič, Mernik, Opeka, Križ, Močnik, Štrukelj, Kvas, Južina, Jesih, Kruh, Klobasa, Levstek (Leustockg=stojalo za luč), Burja, Struna, Slana, Kaplja, Kljun, Rogelj, Živec, Iskra, Jama, Polič, Frakelj, Rebula, Teran, Bric; Duh, Strah, Jeza, Vojska, Požar, Skok, Strel, Pisk, Mrak, Sever, Jug, Južnič, Božič, Mesec, Gruden, Kimovec, Družina, Hvala, Četrtrič, Šest, Devetak, Cvelbar.

Imamo tudi vzdevke, ki so jih ljudje dobili kot kazen za nepriemno obnašanje, verjetno največ v času kmečkih uporov. Teh je več vrst: od posmehljivih, preko žaljivih do sramotilnih. Večina teh zadnjih je izginila, najbrž so jih sodnijsko tako spremenili, da so postali neprepoznavni; poznam jih iz seznama udov Mohorjeve družbe in raznih drugih, starejših virov. V seznamih priimkov, kolikor jih poznam, tovrstni niso posebej obravnavani. Jaz jih imam za posebno kategorijo.

Posmehljivi (ali zafrkljivi): Boh, Papež, Škof, Cesar-Kaiser, Kralj-König, Kraljič, Knez-Herzog; Prašiček, Osel, Jarc, Čuček, Picek,

Ocvirk, Špeh, Reven, Cunja, Cucelj, Kurnik, Zaletel, Nemanič, Nagode, Narobe, Nezgoda, Paglavac, Moderc, Rztresen, Knavs, Zamuda, Butara, Puntar, Kosmatin, Kravanja, Vodopivec, Mesojedec; Kuripečič, Poiščikruh, Pecigos, Mišmaš, Fikfak, Lepaglava, Lepausta, Doberdrug, Dolganoč.

Žaljivi: Smrdelj, Smerdu, Gnidovec, Cunder (požigalec), Grdina, Budala, Prodan, Gosenca, Mulc, Cigan, Bogataj (ki Boga taji), Klinec, Vrtorepec, Ritoper, Ritonja, Strebirit, Drekonja, Podreka.

Sramotilni: Nesnaga, Hudič, Preklet, Pisderc, Zlodej, Zlobec, Kurba, Ponuda, Bastarda, Herodež, Goljuf, Bezjak=hrv. bezjajak⁷.

V zvezi s temi zadnjimi so tudi priimki, ki so jih dajali najdenčkom, izpostavljenim otrokom. Če ga je kdo vzel za svojega, mu je lahko z uradnim dovoljenjem dal svoj priimek. Drugače so mu ga pa podelili po različnih kriterijih: po domnevem očetu, po kraju, kjer so otroka našli ali pa so za take primere že imeli določene priimke; recimo naslednje: Bastarda, Mulc, Paternost. Znan je primer Petra Pavla Glavarja iz Komende, katerega je mati pustila pred vrati župnišča. Ker je obstajal sum, da je oče malteški vitez Testaferrata, so otroku dali priimek Glavar. Drug primer: deklica je bila najdena na stopnicah hiše barona Žige Cojza. Ko so jo krstili in vpisali, sta botra, oskrbnika Cojzeve hiše, dala Tereziki priimek Stengarza. Pač, najdena je bila na štengah... Ni treba posebej povedati, da so tudi krstna imena, ki so jih podeljevali tem otrokom, bila neobičajna (Pankracij, Agripina). Na ta način so bili zaznamovani za vse življenje.

Verjetno je tudi moj priimek podoben slučaj, kot Petra Pavla Glavarja, se pravi, da je bil prvi nosilec priimka najbrž nezakonski sin kakega plemiča s priimkom von Lamberg oziroma Lamberger. Na Gorenjskem začetni L izgovarjajo W, končnico er pa spremenijo v ar. Moja sestrična, ki se amatersko že več let ukvarja s svojim družinskim drevesom, mi je pisala, da je našla svoj priimek pa tudi mojega, ki je napisan tako kot še danes, v prvi matični knjigi v Tunjicah pri Kamniku, iz začetka 17. stoletja. Pomeni, da se v zadnjih 400 letih ni nič spremenil.

7. Nada Ravter: Povej mi, kako se pišeš, pa ti povem... (7 dni, 16. oktober 2002, str. 8)

Kot sem prej rekel, priimki ne nastajajo več. So pa izjeme; nekaj primerov:

Že nekaj let je tega kar sem zvedel, da v Sloveniji vsak, ki to želi, lahko svoj priimek zamenja za poljubnega. Samo priimek, imena ne. Uraden proces je enostaven, hiter in poceni. Tako se danes za nobenega državljana Slovenije ne ve, kdo je po narodnosti Slovenec. Verjetno se teh zamenjav poslužujejo prišleki z juga Balkana. Še to: kot sem omenil, se ime ne more spremeniti. Za svoje otroke sem želel, da so v Sloveniji registrirani s slovenskimi imeni, kot je bilo uradno prevedeno, pa niso dovolili. Najbrž želijo, da se takoj ve, odkod prihaja neki Juan Vasle, Pedro Opeka, Marcos Bajuk. Tako so nekoč zaznamovali nezakonske otroke in najdenčke.

V ZDA je vedno bilo enostavno zamenjati priimek in tega so se mnogi poslužili. Spomnim se, da sem bral izjavo nekega ameriškega Slovenca, ki je za ameriške pojme imel neizgovorljiv priimek. Vsakič, ko se je predstavil s svojim imenom, je imel probleme. Zamenjal si je priimek za anglosaškega in od tedaj se je življenje zanj spremenilo za 180°. »Kako sem bil neumen, da nisem tega prej storil«, je dejal.

Priimki se včasih spreminjajo, še danes namreč:

Ko so rojaki prihajali v Argentino, so tukajšni uradniki nekaterim napačno vpisali priimek zaradi malomarnosti oziroma nepazljivosti (kako črko ali pa sploh zamenjali priimek in ime: recimo, Jernej Cesar). Predstavljajte si uradnico, (kakršno odlično igra argentinski komik Gasalla), ki vpisuje vaš priimek, medtem ko pije kavo in se pogovarja s svojo sosedo o TV programu, ki ga je gledala prejšnji večer. Če se takoj ne zaveš napake in protestiraš, je prepozno. Kot je bilo sila enostavno napisati pokvečen priimek, tako je potem sila težko popraviti ta priimek v pravilno obliko. Treba je napraviti dolgotrajen in drag sodnijski postopek, pa so nekateri rojaki kar pustili. V slovenski skupnosti uporabljajo nespremenjen slovenski, uradno v Argentini pa spremenjenega. Če pride do kakega dedovanja, je seveda problem.

So priimki, ki ljudem delajo preglavice, kot že imenovani sramotilni. V takem primeru sodnik lahko odloči spremembo, navadno le kako črko. (Govorim o Sloveniji pred vojno oz. o Argentini, kjer so bili ali so glede tega zelo natančni). Moj tast dr. Debeljak je nekoč pravil o nekem sošolcu, ki se je

pisal Prešiček. Tovariši v šoli so se norčevali: »prešič, svinja, prasec«. Ko je bil starejši, si je priimek zamenjal v Presnik. Najhujši primer namernega spreminjanja priimkov, kar ga poznam, je italijanizacija priimkov v Italiji v času fašizma. Obstajala je celo knjiga z navodili, kako to čim bolj primerno opraviti: *Per l'italianita dei cognomi nella provincia di Trieste* (Aldo Pizzagalli, 1929). Navodila so predvidevala popravek črk (Kralj-Carli, Slavič-Salvi, Zajc-Saiti, Boštjančič-Bastiani, Bohinc-Boccini), potem odpravo končnic -ič (Avguštinčič-Agostini) ali naravnost prevod priimka v italijanščino (Jazbec-Tasso, Vodopivec-Bevilacqua, Kralj-Re, Žnidaršič-Sartori). Zgodilo se je, da je več članov iste družine imelo različne priimke (N.pr.: Kralj, Carli, Re). V času fašističnega terorja se računa, da je okrog 20.000 Slovencev zapustilo Italijo in se naselilo v Argentini. Če se dobro spomnim, se govori o kakih 100.000 spremenjenih slovenskih priimkih na ozemlju, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Italiji. Mnogi od teh, so si povečane priimke spremenili v prvi povojni dobi. Danes obstaja zaščitni zakon št. 38 iz leta 2001 v členu 7 in zakon št. 482 iz leta 1999 v členu 11, ki predvideva vrnitev poitalijančenih priimkov in imen v izvirno slovensko obliko. Vendar nekateri rojaki ne želijo popraviti popačenih imen. Eni pravijo, naj država Italija to stori sama, saj je njena dolžnost. Nekateri se bojijo, da bi zaradi spremembe imena in priimka izgubili državno ali kako drugo javno službo. Tednik *Novi glas* se sprašuje: »Se morda za tem skriva neka udobnost oz. lenoba, ali še kaj drugega?«⁸

Slovenski priimki žensk. Zanimivo je, da so v starih matičnih knjigah – matrikah - na Slovenskem (tako na Gorenjskem, kot na Primorskem) skoraj vse ženske, posebno krstne botre, zapisane po žensko, se pravi, z žensko obliko priimka in to že v latinskih zapisih. N.pr. *Marina Zivka uxor Gregorii Zivec* ali *Ursula Grmela vidua Mihaelis Grmek*. In tako imamo priimke Žagarca, Klemenčičovka, Verbečka (Verbic), Čebulečka (Čebulj), Hudakončevka, Vodopivka, Kovačica, Murnovka, Tomčovka, Debelačka (Debeljak), Malnarca, Orlica, Ferligojnica, Pleščevka, Medvedka, Oblačica (Oblak), Voučica, Zajka (Zajc), Čepinka, Buhovka, Petkojca (Petek).

Slovenski etnograf Milko Matičetov v neki varianti edine slovenske ljudske epske pesmi, *Pegam in Lambergar*, zapiše tole vrstico: *Vambergarca v linah stoji, še toku govori...*⁹ -dokaz za žensko obliko mojega priimka iz srednjega veka.

Med priimki slovenskih staronaseljencev sem zasledil priimka Ostrouška, Celestina in Drufovka, z moškimi krstnimi imeni. Najbrž so dobili priimek po materah.

Ženska oblika slovenskih priimkov ni le kuriozitet nekdanjih časov. V zadnji slovenski slovnici se Toporišič poteguje za ponovno vpeljavo teh priimkov. Hočem reči, da ni to Toporišičev izum ali kaprica, ampak je zgodovinsko utemeljena raba. V tedniku *Družina* ga Janez Gradišnik ostro zavrača. Tudi sam menim, da danes nobena Slovenka ne bi želela nositi tovrstni priimek, ki ima sedaj šaljiv, posmehljiv ali celo poniževalen prizvok. Tudi nisem za to, da bi se za poročene žene uporabljala končnica -eva ali -ova, ker ima posesivni prizvok. Zdi se mi prav, da (če je žena za to) uporablja oba priimka, dekliškega in moževega, kar opažam, je zadnje čase že nekako ustaljena navada in ne da bi kdo to vsiljeval. Prav tako sem za to, da se da otrokom, ko se jih vpiše ob rojstvu, priimka obeh staršev, kot je to navada v nekaterih južnoameriških državah; seveda le tistim, ki to želijo.¹⁰

Kot sem povedal v začetku, Slovenci nimamo samo slovensko-slovanskih priimkov, ampak tudi drugačnega izvora, predvsem nemškega, kar je pač pogojeno s 1200 leti nemške hegemonije na naših tleh. Imeli smo naseljevanje nemških kolonov na ozemlju nekaterih zemljiških gospodov in cerkvenih posestev škofij iz Freisinga (Brežinja), Brixena in Salzburga (Solnograda), največ iz Tirolske in Bavarske. V času protireformacije so mnogi nemški plemiči zapustili avstrijske dežele in so prišli drugi iz Italije, Furlanije, s svojimi zaupniki, ki so se potem poslovenili. V 19. stoletju je bila v Avstrogrškem cesarstvu precejšna mobilnost uradništva in tako so prihajali v slovenske dežele mnogi Čehi, tudi Madžari.

9. Milko Matičetov: *Pegam in Lambergar* v tretje, Delo-Knjževni listi, 13.3.1993.

10. Revija *Duhovno življenje* v Argentini vsako leto februarja objavi seznam krstov, porok in smrti v slovenski skupnosti za preteklo leto in sicer le tiste podatke, ki jih javijo sorodniki. V seznamu krstov sta navedena priimka očeta in matere. To je le za to, da se more identificirati družino, v kateri je bil otrok rojen, tako za družine, kjer sta oba zakonca slovenskega rodu kot za tiste, kjer sta različnih izvorov. Pri seznamu smrti pa je za ženske naveden priimek moža, nato pa dekliški priimek; za vse pa tudi starost.

Kot rečeno, imamo Slovenci mnogo nemških priimkov. Upošteval bom samo priimke Slovencev v Argentini. Razdelil bi jih v tri vrste:

a) nespremenjeni nemški: Albrecht, Draksler, Razinger, Schiffrer, Ecker, Eiletz, Fink, Engelman, Gelb, Hafner, Hartman, Rant, Himmelreich, Hirschegger, Rot, Heinrichar, Heller, Horn, Jager, Sparhakl, Flere, Gaser, Willenpart, Pipp, Gerkman, Jerman, Brandstetter, Knapp, Spreitzer, Leber, Rigler, Stumberger.

b) poslovenjeni, fonetično pisani nemški priimki: Šifrer, Štancer, Drajzibner, Lampret, Golmajer, Grintal, Šterbenc, Špeh, Šmalc, Štern, Štirn, Tašner, Šonc, Šturm, Kelc, Šenk, Šuc, Rajer, Grilj.

c) priimki nemškega izvora, a tako poslovenjeni, da niso več prepoznavni kot nemški: Tavčar iz Deutcher, Žnidar iz Schneider, Šuštar iz Schuster, Vidmar iz Widmeier, Kremžar iz Kremser, Indihar iz Innicher, Logonder iz Lang Andre, Fajfar iz Pfeifer, Fajdiga iz Veit (=Vid)+iga, Pergar iz Berger, Burgar iz Burger; Hanželič, Borštnik, Grohar, Rezelj, Pirc, Škulj, Žolgar, Štrubelj, Žumer, Demšar, Šavli, Šorli (za te zadnje ne poznam originalnih nemških priimkov).

Slovenci v Argentini imamo tudi italijanske in furlanske priimke: Savelli, Frontini, Mugerli, Avanzo, Federuzzi, Mazora, Inkiostri; v Sloveniji še: Gaspari, Birolla, Simoniti; imamo tudi slovenjene: Cukjati iz Zucchiatti, Čampa iz Ciampa, Terčelj iz Tercelli, Ferfolja iz Ferfaglia, Bertoncely iz Bertoncelli; Batagelj, Benedičič, Benedetič, Batistič, Fornazarič; Colja, Mermolja, Merkuža, Špacapan (despacho de pan).

Slovenci imamo priimke še drugih izvorov: češke, ruske, turške, ciganske, judovske, madžarske.

Obravnaval sem doslej priimke z ozirom na njihov pomen. Je pa možno analizirati priimke po njihovih sestavnih delih ali **formantih**. Mnogi priimki so sestavljeni iz predpone, korena in pripone ali končnice (Pod-log-ar, Za-kraj-šek). Pavle Merkú v študiji: *Formanti - Imenik po obrnjenem alfabetskem redu*¹¹ razlaga pomen končnic slovenskih priimkov: -ič, -čič, -šič, -žič; -ar, -ač; -ec, -šek, -šček; -ica, -iha; iga, -iša, -erlj, -elja, -goj, -nik, -onja, -ost, -ut, -uža; itd.

Slovenski priimki v Argentini. Slovenski predvojni naseljenci so se družili v društvih po svojem regionalnem izvoru, posebno Primorci in Prekmurci. More se razbrati že iz priimka, od kod je kdo¹².

Priimki Primorcev (iz društev v okrajih Villa Devoto, La Paternal - Capital): Šatej, Terbižan, Vodopivec, Ušaj, Copič, Kodrič, Simčič, Colja, Pavšič, Soban, Gerželj, Hrovatin, Tinta, Pahor, Prinčič, Devetak, Tutta, Furlan, Jakin, Cučič, Cenčič, Merkuža, Mermolja, Paškulin, Pičulin, Batagelj, Terčelj, Saksida, Mizerit, Pišot, Frandulič, Jakomin, Sulčič, Bensa, Fakin, Fonda. Najbolj pogosta krstna imena so: Karlo, Josip.

Priimki Prekmurcev (iz društev v okrajih Avellaneda, Bernal, Berisso): Bočkor, Filo, Gomboc, Hajdinjak, Kreslin, Bojnc, Banko, Škrilec, Gjšrek, Žido, Štefanec, Kiselak, Cmor, Magyar, Pücko, Küzma, Nemeš, Ritoper, Utroša, Žökš, Balgač, Dončec, Bakan, Cipot, Kustec, Matuš, Hozjan, Klekl. Najbolj pogosta krstna imena so: Štefan, Alojz, Jožef; tudi Koloman, Šandor, Imre, Geza, Arpad.

Izgovarjanje naših priimkov v Argentini. Slovenski priimki so mnogim Argentincem Neslovcem v spotiko. Izgovarjajo jih fonetično kasteljansko, kar je kdaj namerno zafrkljivo, največkrat pa najbrž ne; pač, posledica pomanjkanja splošne kulture: črka j se samo v kasteljansščini izgovarja h. Kar pa se mi ne zdi prav, je to, da se sami spakujemo z izgovorjavo svojih priimkov. Itak jih moramo potem črkovati. Vendar pri tem opažam naslednje: nikdar nisem slišal, da bi kdo nekdanjega gospodarskega ministra priimek Cavallo, izgovarjal Kavažo. Pač pa sem slišal, da so na televiziji urugvajskega predsednika priimek Batlle izgovarjali Važe, sumim, da namerno narobe, ker si je drznil nekaj očitati Argentini. Prišel sem na to, da če hočejo, Neslovenci lahko pravilno izgovarjajo naše priimke. Tisti, ki so spoštljivi, vprašajo, kako se pravilno izgovarja, kar je prav. Če pa kdo želi, da se njegov priimek v Argentini izgovarja po kasteljanski izgovorjavi črk, ima tudi pravico. Vsak človek ima pravico zahtevati, da se spoštuje njegov priimek, ki je neločljivi del njegove osebnosti.

12. Priimke sem dobil v mesečniku *Duhovno življenje* iz seznamov darovalcev bodisi za tiskovni sklad, bodisi za nakup kakega liturgičnega pripomočka. Da je taka razlika med priimki Slovencev z ozirom na regionalni izvor, sem ugotovill šele nedavno, ko sem prebiral stare, predvojne letnike *Duhovnega življenja*. Priimki Gorenjcev in Dolenjcev so povsem drugačni.

FRANC BAJLEC

IZVAZIJA PREKO NAŠEGA OZEMLJA

Z drugo vojno je Hitler naše narodne ozemlje razkosal. Štajersko in del Kranjske je anektiral, drugi del Kranjske in Primorsko, je prepustil Italjanom, Prekmurje pa Madžarom. Madžari so Prekmurje tudi takoj anektirali in združili s staro "materno" državo, upravno pa razdelili vso pokrajino tako nazaj, kakor je bila pred prvo vojno, to je med dva komitata, da so bili Slovenci narodnostno spet razdeljeni. Madžari so sicer obljubljali, da bodo tako, "kakor vedno", spoštovali ne-madžarske narodnosti, a dejansko jih niso spoštovali nikoli. Njih namen je bil, počasi in sistematično pomadžariti vse, čeravno je bilo to povsem nekaj nemogočega, ker je v okviru madžarske države bilo 55% nemadžarske narodnosti.

V Prekmurju so sedaj znova začeli s starim madžarskim šlagerjem, da v Prekmurju ni Slovencev, ampak vendsko govoreči Madžari. Vse šole so takoj pomadžarili. Za učitelje, ki niso obvladali madžarščine, so pa uvedli začasno posebne tečaje, da bi se naučili madžarščine. Vsi uradi in vse uradovanje je začelo poslovati v madžarščini. Pred prvo vojno je bil pouk verouka na ljudskih šolah v slovenščini, sedaj so pa takoj od začetka hoteli tudi to odpraviti. A temu so se domači duhovniki energično uprli. Napise imen občin so zamenjali s tablami s starimi madžarskimi imeni, kakor so bila pred prvo vojno. "Slavom", to je Slovincem, ki so prišli za časa Jugoslavije z druge strani Mure v Prekmurje, večinoma niso dali nobene službe. Nastopati so začeli zelo arogantno, samozavestno in zapovedovalno.

Mislili so, da bo vse to šlo gladko, pa ni bilo tako. Ljudstvo, čeravno so imeli starejši, ki so med prvo vojno obiskovali še madžarske šole, še kar precej znanja madžarskega jezika, ni hotelo govoriti madžarski. Madžarska nadutost in domišljavost se je ljudem kmalu uprla. Proti Madžarom so bili ljudje čedalje

bolj neprijazni. Na sodiščih in po uradih niso marali odgovarjati madžarski in zahtevali povsod tolmače, kakor je bilo pred prvo vojno.

Nemci so napadli Jugoslavijo 6. aprila 1941, že isti dan so zasedli vse Prekmurje, katero so pa v smislu dogovora z Madžari, da so se pridružili Hitlerju, po desetih dneh, to je 16. aprila 1941 prepustili Madžarom. Madžari so s tem, da so se pridružili Nemcem, od Jugoslavije teritorialno kar precej pridobili, zlasti v Vojvodini. In to jih je navdušilo, pri vsem so se pa še skrajno napihnili, da so naprimer v Vojvodini vse Srbe hoteli kar uničiti. Njih navdušenje pa ni trajalo ravno dolgo. Kmalu se je zgodilo namreč nekaj in to že 22. junija 1941, da je Hitler napovedal vojno tudi Rusiji. In po pogodbi s Hitlerjem, so morali tudi Madžari napovedati vojno Rusiji, kar se je zgodilo že dva dni pozneje, to je 24. junija 1941. Ob tem dogodku so se pa vsi trezni Madžari, zlasti madžarska aristokacija, resnično streznili. Madžarski višji krogi so z zaskrbljenostjo začeli gledati početje Nemcev. Govoriti so začeli o Hitlerju, da je neresen in domišljav, ker, da ogromnega ruskega imperija teritorialno ne bo mogel zavzeti in, če se mu to ne posreči, bo vojna zgubljena. Glede Madžarske so pa začeli govoriti, da jo je Hitler s tem zapeljal v pogubo.

Jaz sem bil takoj, ko je Nemčija napadla Jugoslavijo, že po nekaj dneh ujet v Varaždinu, ker se jugoslovanska vojska tam nikjer ni niti malo upirala Nemcem. Mislim, da nikjer ni počila niti ena sama puška proti Nemcem. Vojaki so se večinoma razbežali, nas, oficirje, so pa Nemci takoj odpeljali kot vojne ujetnike v Nemčijo. Vendar sem se jaz vrnil že v začetku avgusta 1941, ker so Madžari Prekmurje takoj anektirali in sem bil jaz, ki sem bil v Slovenski krajini pred prvo vojno rojen še za časa Madžarske, bil smatran kot madžarski državljan, so me kot takega Nemci vrnili.

Kmalu potem, ko sem se vrnil, sem govoril doma v Beltincih z grofico Zichy, ki je bila za časa Jugoslavije moja klientka in ta mi je tam v družbi še nekaj madžarskih velikašev nekam ogorčeno pripovedovala, da je Hitler navaden domišljavec, neinteligenten, sploh pravi blaznež, ki bo s svojim početjem tudi Madžarsko zapeljal v pogubo. Z napadom na Rusijo so Madžari uvideli, da Hitler gre predaleč, da se bo vojna najbrž zelo zavlekla, dokler ne bo Hitler popolnoma izčrpan in začela jih je skrbeti usoda Madžarske, ki se je zvezala z Nemčijo.

Predstavniki slovenskega javnega življenja v Prekmurju smo se zbrali in presodili položaj. Rekli smo, da se bo vojna gotovo zelo zavlekla, položaja ne bomo mogli spremeniti, delali bomo pa, z vsemi močmi in možnimi sredstvi, da ohranimo pri ljudeh upanje v končno rešitev. Mladini smo svetovali, naj ne ostane v brezdelju, naj izrabí čas s študijem, v vsem pa naj bo pametna in previdna in ohrani vero v končno zmago, ki bo naša. Nadaljevanje študija smo uredili tako, da je madžarska vlada počasi priznala vse opravljene študije za časa Jugoslavije, edino madžarskega jezika so me morali naučiti. Tako je študirajoča mladina lahko nadaljevala študije, glede jezika so pa bili kar popustljivi in potrpežljivi. Jaz sem bil parkrat v Budapešti na prosvetnem ministrstvu, kjer sem z dobrimi priporočili beltsinke grofice Zichy in njenimi grofovskimi sorodniki, vedno uspešno rešil marsikatero zadevo. V Murski soboti, na srednji šoli, so dijaki dobro napredovali, akademiki so se pa vpisali deloma na univerzo v Budapešti, deloma v Peči, kjer je bilo precej profesorjev, ki so govorili hrvaški, nekateri celo narečje, povsem podobno našemu prekmurškemu. Da bi dal več poguma akademikom, sem se na univerzi v Peči vpisal tudi jaz na juridično fakulteto in sicer za predmete, civilno pravo in postopek, za kazensko pravo in postopek in za trgovsko pravo. Napravil sem tudi vse predpisane izpite.

Komunistov v Prekmurju dejansko skoraj ni bilo. Bela Kuhnov komunistični režim leta 1919 na Madžarskem, kamor je takrat še pripadalo Prekmurje, je pri ljudeh zapustil tako prav porazen spomin, da nobenega Prekmurca, ki bi se resno navduševal za komunizem, v Prekmurju dejansko ni bilo. Pač pa je bilo nekaj dijakov, in to večinoma sinov Slovencev, ki so se za časa Jugoslavije prišli v Prekmurje. Ti so se navduševali za komunizem in se tudi zbirali, a bilo jih je največ morda deset. Razgibali so se, ko je Hitler napadel Rusijo. Začeli so širiti, da bo vojne sedaj kmalu konec, da bo Stalin premagal Hitlerja že v par mesecih in, da bo potem zavladala povsod komunistična pravica in enakost. Seveda, pri ljudstvu s to propagando niso uspeli. Vendar so sami, kljub svarilom in opozorilom resnih ljudi, naj ne počenjajo nič takega, s čimer bi Madžare samo dražili, ker itak dosegli ne bodo nič, zažgali neko veleposestniško oslino slame in gospodarsko poslopje, razbili in oropali nekaj poš in prerezali nekaj telefonskih žic. Madžari so jih pa kmalu ujeli in koncem oktobra obsodili, od njih dva celo na smrt z obešenjem. Po vsem so Madžari zelo ostro začeli nastopati proti

komunistom, zato kakih akcij teh študentov vse do jeseni leta 1944 ni bilo.

Nastopanje teh komunistov v Prekmurju, je pa bilo povsem drugačno, kakor na primer kje na Kranjskem v Ljubljani, ali po Dolenjskem in Notranjskem. Bila je to manjša skupina mladih študentov, ki je nastopala povsem samostojno. Pristašev med ljudmi ta skupina ni imela in skoraj bi lahko rekel, tudi ne sovražnikov. Ljudke se jim kratkomalo niso hoteli pridružiti, ker je delo te skupine bilo takorekoč samo draženje Madžarov. Zažgali so tu in tam kak gospodarski objekt pri kakem veleposestvu, izropali kako pošto, kako občinsko notaršijo, prerezali kake telefonske žice, spopadli so se tudi z manjšimi madžarskimi vojaškimi ali žandarmerijskimi oddelki, kjer so bile redno izgube na obeh straneh, domače ljudi so pa pustili vedno pri miru. Kakih zaupnikov pri ljudeh niso imeli nikjer, tako tudi ni bilo nikjer nobenih terencev, nikjer nobenih špijonov, ali izdajalcev. Kake nasilne mobilizacije tudi niso vršili nikjer. Ljudje so jim v splošnem dovolili, da so se mimogrede lahko kje skrili, kako noč kje prespali in so jim dali celo hrano.

Nazorneje bi lahko morda povedal, da v Prekmurju ni bilo prav nič tega, kar je bilo na Kranjskem in po Dolenjskem in Notranjskem. Ni bilo nobenega ropanja po hišah, ne ugrabljanj, ne požiganja kmečkih poslopij, ali privatnih podjetij, zlasti ne kakega požiganja javnih poslopij, zadružnih, ali prosvetnih domov, šol ali cerkva. Tudi ni bilo nobenih likvidacij posameznikov, ali celih družin. Zlasti ni bilo nič takega, da bi se lahko reklo, da je naperjeno proti veri, ali proti duhovščini, kakor je bilo to po Kranjskem. Zato kakega napetega razmerja med partizani in domačim prebivalstvom v Prekmurju ni bilo. Ljudje so težko prenašali in so se naveličali krivične in proti koncu naravnost krute madžarske okupacije in sploh vojne in v tem je bilo vse.

Vojne so se pa naveličali tudi Madžari sami. Vsi resni in razumni ljudje so potem, ko se je vojna sreča Nemcem obrnila in so se morali v Rusiji umikati, uvideli, da so Nemci s tem že premagani in da so z Nemci premagani tudi Madžari. Nemci so čedalje bolj pritiskali na Madžare, da bi jim pošiljali čim več moštva in živeža za fronto, Madžari so pa obojega pošiljali čedalje manj.

Sredi poletja 1944, mi je Hartner Ferdinand, takratni madžarski poslanec v Murski Soboti, v nekem razgovoru med drugim omenil, da bi se Madžari zelo radi otesli Nemcev in prešli

na zapadno zavezniško stran, zato, da iščejo primeren način, kako bi se dalo to izvesti. Hartner, ki je bil madžarskega rodu, kakor tudi njegova žena, je bil pred vojno župan v Murski soboti in potem, ko sem jaz nehal biti banski svetnik, ker sem bil izvoljen za poslanca, je bil tudi banski svetnik. Po madžarski okupaciji Prekmurja, je postal madžarski poslanec za soboški okraj in se je nasproti vsem Slovencem kar dobro obnašal. Jaz sam sem mnogo interveniral pri njem v najrazličnejših zadevah in mi je navadno šel vedno na roko. Med tem razgovorom sem mu omenil, da bi se madžarski upor proti Nemcem mogel uspešno izvesti samo v kombinaciji s Slovenci, da bi se zapadnim zaveznikom na ta način odprla pot preko Slovenije na Madžarsko. Pojasnjeval sem mu, kako bi se to moglo zgoditi, ko imamo v Ljubljani že primerno število dobro organiziranih domobrancev, ki so protinemško orientirani, v Prekmurju bi se pa dalo izvežbati kakih pet tisoč mladih slovenskih fantov, vse drugo bi pa bilo odvisno od dobro izdelanega načrta in zapadnozavezniške pomoči.

Takoj nato so se pa začeli o vsem že kar resni razgovori. Madžari so resno mislili na upor in sodelovanje z domobranci v Sloveniji, bi jim prišlo zelo prav, ker je pot iz Sredozemlja proti Madžarski peljala preko Slovenije.

Že v nekaj dneh po razgovoru s Hartnerjem je prišel iz Budapešte, z vojnega ministrstva v Soboto nek polkovnik, s katerim smo se o zadevi že kar podrobno razgovarjali, jaz sem pa šel takoj nato v Ljubljano, kjer sem se razgovarjal z ing. Jožetom Sodjo, Rudolfom Smersujem in dr. Ignacijem Lenčkom. Vse se je vršilo seveda v najstrožji tajnosti in v popolnem medsebojnem zaupanju.

V Ljubljani so mi zagotovili, da če so zapadni zavezniki za tak načrt, potem lahko tako Madžari, kakor zapadni zavezniki, z domobranci računajo z vso gotovostjo. Določili smo še ključ za šifrirano občevanje in jaz sem se vrnil nazaj v Soboto.

Kmalu nato sem se odpeljal v Budapešto, kjer smo po tridnevni razgovorih v vojnem in notranjem ministrstvu sklenili dogovor, ki je v glavnih točkah sledeči: Madžarska vlada izvežba in oboroži v določenem kraju severno od Prekmurja 5.000 prekmurskih slovenskih fantov in primerno število slovenskih oficirjev, kakor bo določil za to ustanovljeni tajni slovensko madžarski odbor. Ta, tako izvežbana vojaška enota bo dobila posebne uniforme, bo pod izključnim poveljstvom slovenskih oficirjev in bo v momentu, ko bo to določil slovensko madžarski odbor, vstopila v sestav

domobranstva, odnosno, Slovenske narodne vojske. Ob kraju vežbanja bo primeren, dobro zastražen prostor, kjer bodo zapadnozavezniška letala lahko nemoteno pristajala, da bo stik z zapadnimi zavezniki, od katerih se pričakuje, da bodo akcijo odobrili in pri njej sodelovali, čim hitrejši in neposrednejši. Sledilo je še več točk, med njimi, da bodo v Prekmurju izvežbani in opremljeni fantje bistveni del ljubljanskih domobrancev in pod poveljstvom domobranskih oficirjev. Dalje točka o naši meji z Madžarsko, ki bi bila po vojni urejena tako, da bi bilo našim pravičnim narodnostnim zahtevam popolnoma ugodeno.

Dogovor se je začel tako, da so mi Madžari takoj od začetka povedali, da so po zaupnih informacijah, ki so jih dobili direktno od Nemcev, zvedeli in lahko pred menoj z največjim zadovoljstvom izjavijo, da so domobranci odločno slovensko in zapadnozavezniško orientirani, napram Nemcem sovražno razpoloženi in, da čakajo samo primerne priložnosti, da se Nemcem uprejo. Zaključil se je pa ves dogovor tako, da so Madžari izjavili, da v potrditev sklenjega dogovora in v znak prijateljstva med obema narodoma, pošljejo Ljubljani en vlak živeža in zdravil in sicer 9 vagonov pšenice in en vagon zdravil.

O poteku dogovarjanja in o sklenitvi dogovora je bil obveščen madžarski državni upravnik Horthy, ki je dogovor v celem obsegu tudi odobril in potrdil. Ko je ing. Sodja dobil obširno poročilo o sklenjenem dogovoru, je nastalo Ljubljani pravo navdušenje in on sam je vzkliknil, da Slovenci imamo dejansko v Budapešti že svojega poslanika.

Madžari so imeli takrat zunaj še nekaj svojih poslaništev in so bili prepričani, da bodo zapadni zavezniki prej ali slej, morda že kar kmalu, preko Italije prišli na Madžarsko, zato jim je sodelovanje z našimi domobranci prišlo zelo prav. Težko so prenašali čedalje bolj zahtevne Nemce, ki so že marca 1944 dejansko s svojo vojsko Madžarsko kar zasedli. Po dogovoru s Hitlerjem, bi morali namreč za vojevanje z Rusijo prispevati Nemcem čimveč vojaštva in hrane, pa so jim vsega pošiljali čedalje manj. Razgovori o sodelovanju z domobranci so bili tedaj prav resni. Nemci takrat tudi že Madžarom več niso zaupali, kakor niso zaupali domobrancem, kakor je razvidno in tajnega poročila z Ljubljane, kakor omenjam. Vendar Nemci dolgo niso prišli na sled, da se na Madžarskem pripravlja kaka zarota.

Po dogovoru v Budapešti so se takoj začele najrazličnejše priprave na obeh straneh. Jaz sem se sestal z mnogimi osebami in obiskal več vasi, kjer sem našel povsod najboljše razumevanje in veliko resničnega in pravega navdušenja. Po dveh tednih sta prišla v Soboto dva ljubljanska trgovca, ki sta formalno nastopala kot kupca vlaka z živežem in zdravili, v Soboti sta pa bila dva trgovca, ki sta nastopala kot prodajalca in vsi skupaj smo šli v Szombathely, kjer je bil že pripravljen vlak z živežem, v smislu dogovora, ki bi ga morali formalno prevzeti. Prijavili smo se na velikem županijstvu in drugi dan, ob desetih bi morali biti sprejeti pri velikem županu. Bilo je to 15. oktobra 1944, ob 12 uri je pa Horthy po radiju zaprosil zaveznike za mir in pretrgal vse zveze s Hitlerjem. Nemci so nato aretirali Horthyja in nastavili nacistično vlado madžarskih puščičastih križev in naš dogovor in vsi naši načrti so se zrušili.

Kaj je bilo točno v ozadju, da je Horthy tako nenadoma zaprosil za mir in pretrgal vse zveze z Nemci, meni ni znano. Hartner mi je rekel, da so Nemci zvedeli za priprave tako v Ljubljani, kakor v Budapešti. V tem bo gotovo kaj resnice. Tako pri Madžarih, kakor pri nas v Ljubljani, je bilo nekaj ljudi, ki so Nemce o čem takem zelo radi in hitro obvestili. Vendar je zelo verjetno, da Horthy pri zapadnih zaveznikih s svojo ponudbo ni uspel. Angleži in Amerikanci so že prepustili ves ta del Evrope Sovjetom in ponudb kako invazije preko našega ozemlja na Madžarsko, kratkomalo več niso sprejeli.

Značilno je, da je bil na primer ing. Sodja v Ljubljani aretiran že 3. oktobra 1944, torej predno je Horthy zaprosil za mir in je bil izpraševan o tej zadevi. On piše, da o meni in o vsej zadevi ni povedal prav nič, po njegovem je moralo priti to iz Budapešte, ker je v spisih pri izpraševanju videl napisano, da gre za zadevo iz Budapešte. Jaz pa v Budapešti nisem nikjer in nikoli omenjal nobenega imena kakih oseb iz Ljubljane. Kratko, zadeva je prišla pač nekje na nek način predčasno na dan in veliki Horthyjevi in naši načrti so bili zrušeni. Iz Horthyjeve prošnje, ko prosi po radiju za mir in sporoča, da je pretrgal vse zveze z Nemci, se tudi da sklepati, da pri zapadnih zaveznikih po redni diplomatski poti ni uspel. Ing. Sodjo so Nemci odpeljali v koncentracijsko taborišče, kamor so pripeljali tudi Horthyjevega sina, to je v Mathausen. Jaz sem pa bil s svojo ženo aretiran od Nemcev tik pred Božičem 1944 in zaprt v soboškem sodišču, ki je pa bilo še pod madžarsko upravo in zastraženo z madžarskimi žandarji, kar je bila za

naju z ženo samo sreča. Z Hautnerjevo pomočjo sva namreč bila rešena v začetku januarja 1945, tik predno so prišli Rusi v Soboto in sva od tam srečno prišla v Ljubljano.

Invazija preko našega ozemlja na Madžarsko ni uspela. Naj so bili vzroki za to že kakršnikoli, posledica je pa bila ta, da so Nemci vse tiste, za katere so zvedeli, da so pri tej akciji sodelovali, pozaprlji in poslali v razna koncentracijska taborišča. Jaz, kakor rečeno, sem bil precej pozno aretiran in zaprt in sem se, skoraj bi rekel prav čudežno rešil v Ljubljano. Pač pa sem bil potem sojen v Murski soboti po komunističnem sodišču, ko sem bil že v Italiji. Sodba je tudi značilna za naše razmere. Imam originalni odpravek sodbe, ki je bil izdan 29.10.45, št. 65/45 in se glasi:

SODBA

V imenu slovenskega naroda!

Sodišče Slovenske Narodne Časti v Murski Soboti, je dne 14. avgusta, po zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast z dne 5. junija 1945, po javni razpravi

razsodilo:

Dr. Bajlec Franc, bivši odvetnik in narodni poslanec v Murski Soboti,

je kriv,

da je bil ideološki pobudnik bele garde v Prekmurju in nje glavni organizator, da je pred madžarsko vlado v Budimpešti postavil zahtevo, da naj madžarski vojni minister oboroži v Prekmurju belo gardo v obrambo proti sovjetski in jugoslovanski armadi, vsled česar je kriv zločinstva zoper Slovensko Narodno Čast po čl. 2 toč. a in b in

se obsodi

po čl. 3 toč. a, b, in c na trajno izgubo narodne časti, 10 (deset) let težkega prisilnega dela in na zaplembo vse imovine, premične in nepremične, sedanje in bodoče.

Sodba je po čl. 15 cit zakona takoj izvršna.

Razlogi:

Dr. Bajlec Franc je kot bivši narodni poslanec izkoristil svoj vpliv na okolico in ustanovil v Prekmurju belo gardo in celo postavil zahtevo, naj madžarski vojni minister oboroži belo gardo v Prekmurju proti Rdeči Armadi in jugoslovanskim partizanskim četam. Tudi je pobegnil pred Rdečo Armado v

Ljubljano, tam postal štiriurni minister pri izdajalski vladi, nato pa, kot glavni vodja bele garde pobegnil z raznimi narodnimi izdajalci proti Koroški“:

Obsodbo v originalni odpravi hranim.

Pri sojenju so sodelovali Prohinar Viktor, kot predsednik sodišča, štirje sodniki in Vlaj Štefan kot javni tožilec. Glede obtožbe same omenim, da so Madžari iskali način, kako bi se otresli Hitlerja in Nemcev in stopili na stran zapadnih zaveznikov. Madžarski državni predsednik Horthy je 15. oktobra 1944 zaprosil zaveznike za mir in pretrgal zvezo z Nemčijo. Zavezniki so bili Amerikanci, Angleži in Sovjeti. V vseh razgovorih z madžarsko vlado, ni bilo nikoli govora o kakem napadu na sovjetsko, ali jugoslovansko armado, ali na partizane. Govor je bil samo, da bi se Madžari, skupno z domobranci uprli Nemcem in zapadnim zaveznikom omogočili zasedbo Madžarske, preko našega slovenskega ozemlja. Jaz kake zahteve pred madžarsko vlado v Budapešti, da naj bi madžarski vojni minister oborožil belo gardo v obrambo proti sovjetski in jugoslovanski armadi, nisem nikoli stavil in v razgovorih o čem takem ni bilo nikoli nobenega govora. Obtožba v tem smislu je izmišljena.

Tudi obsodba je izrečena na podlagi izmišljotin. S to obsodbo sem obsojen dejansko na dosmrtno ječo. Trajna izguba častnih pravic v komunistični državi pomeni, da se nekdo trajno ne more nikjer zaposliti, trajno nikjer imeti nobenih dohodkov in, če bi imel kake dohodke, so ti že vnaprej zaplenjeni z zaplembo vse imovine, "sedanje in bodoče", kakor se glasi sodba, zraven pa še 10 let težkega prisilnega dela.

Če ni zločinov, si pa zločine izmislijo. Sicer pa imamo tudi med nami zunaj ljudi, ki si prav tako radi nekaj izmislijo, da potem, na podlagi tega, "kar so si sami izmislili", po krivem obdolžujejo. Vzemimo samo pisce Vetrinjska tragedija. V tej knjigi so si vse obdolžitve izmislili in to še sami povedo, "da so si izmislili", kot na primer, da so pri NO in pri poveljstvu SNV vedeli za izročanje in so to toliko časa prikrivali, dokler ni bil vrnjen zadnji domobranec. Ali, ko pišejo v borčevskem listu Taboru, da bi bili Slovenci rešeni in bi se usoda Evrope in sploh vsega sveta spremenila, če slovenski politiki ne bi "zrušili" tega našega velikega Rupnika. Tudi pri nas nekateri zelo radi operirajo z lažmi. Laži pri nas so sicer navadno zelo naivne, pa se vendar najdejo ljudje, ki tudi takim lažem verjamejo.

Ta slučaj invazije preko našega ozemlja sem opisal iz več razlogov. Vsekakor so Madžari resno mislili, da bi se na nek način uprli Nemcem in omogočili zapadnim zaveznikom, to je Angležem in Amerikancem, da bi z zapadne, ali jugozapadne strani, to je v tem slučaju preko Slovenije, prišli na Madžarsko in jo zasedli. Niso bile to take naivne sanje, ker so Madžari v poletju 1944 še imeli svoja diplomatska zastopstva zunaj svoje države in jim je tedaj bilo znano, da bi taka invazija, recimo, preko našega ozemlja, bila še mogoča. Tudi to, da so Madžari po svojih tajnih informacijah, kakor rečeno, zvedeli, da so domobranci odločno zapadno zavezniško orientirani in napram Nemcem niso prijateljsko razpoloženi, je za nas precejšnjega pomena. Pri tej akciji bi domobranci bili tako za Madžare, kakor zaveznike, dragocen element. In Madžari so zaveznike o tem (o domobrancih) obvestili.

Komunisti so pa vzeli tako onudbo za velik zločin, ker to, da bi naj Angleži prišli preko Slovenije na Madžarsko, je bilo proti komunističnim načrtom in interesom. To, da bi jaz zahteval oborožitev bele grade v Prekmurju proti sovjetski armadi, ali proti jugoslovanskim partizanskim četam, je namerno in preišljeno izmišljeno, da bi upravičili nek zločin, ki drugače ne bi bil zločin. Saj so bili sovjeti in jugoslovanski partizani, Angleži in Amerikanci, vsi skupaj zavezniki. Zato so si morali izmisliti nekaj, kar naj bi bilo proti zavezniškim sovjetom, ali jugoslovanskim partizanom, da so lahko izrekli tako težko obsodbo. Jaz 10 letnega težkega prisilnega dela itak ne bi prenesel. Moj svak, brat moje žene, ing. Vinko Košir, pri katerem sem z družino zadnje mesece stanoval, ker niso mogli mene dobiti, so prijeli in obsodili njega na težko prisilno delo, pa revež ni prenesel. Ni mogel vse kazni odslužiti, je prej umrl.

Če bi se ta invazija na Madžarsko preko Slovenije posrečila, bi bilo mnogo verjetnosti, da bi se usoda Slovenije in sploh srednje Evrope spremenila. To je bilo nekaj bolj resnega, kakor pa tiste Rupnikove "zamisli", na koncu članke kakor jih prinaša borčevski list Tabor, ki naj bi spremenile usode vsega sveta, če bi se uresničile. Med vojno se vedno ponujajo možnosti, ki jih je treba vedno resno presoditi in pogumno prijeti. Opozorim na to, da takrat, ko sem se jaz z Madžari dogovarjal, Narodni odbor še ni obstojal. Vendar sem jaz Narodno izjavo, o ustanovitvi Narodnega odbora takrat že podpisal in sem tudi sprejel članstvo v NO. Dogovarjal sem se takrat dejansko že kot član NO in sem tedaj nastopal že v imenu NO.

Primer invazije preko Slovenije je bil resen primer, zato smo ga resno prijeli in se ga tudi pogumno lotili. Bilo je pri vsem precej riskiranja in tudi v to smo šli. Ko se zadeva ni posrečila, smo radi tega nekateri občutno pretrpeli. Ing. Sodja je bil poslan v koncentracijsko taborišče v Mathausen kjer si je nakopal mučno bolezen, ki se je ni mogel več rešiti. Jaz sem bil obsojen dejansko na dosmrtno ječo, to pa, kar smo Slovenci zgubili, ko se nam to ni posrečilo, se pa ne da preceniti.

Omenim tu dva omenbe vredna primera. Ko so Nemci mene izpustili iz nemškega ujetništva, ker sem bil rojen na ozemlju, ki so ga Madžari po vpadu Nemcev v Jugoslavijo anektirali, kakor omenjam, sva, da bi se malo informirala o situaciji, šla z ženo od doma, iz Murske Sobote, najprej v Maribor. Tu sva obiskala škofa dr. Tomažiča, drugih ljudi pa skoraj nisva dobila, ker so Nemci Slovence, zlasti vse izobraženstvo in vso duhovščino izselili. Šla sva nato v Zagreb. Tu sem dobil v salezijanskem zavodu v Vlaški ulici, precejšnje število teh štajerskih duhovnikov, ki so jih nacisti izgnali in ki so čakali tam, da se jih kdo usmili in sprejme. Govoril sem tu z večino, ki so mi pripovedovali, s kako surovostjo in brezobzirnostjo so jih Nemci dobesedno odvlekli od doma. En duhovnik mi je rekel, da je šele sedaj prav razumel Kristosovo trpljenje, ko je na lastni koži čutil, kaj se pravi priti surovi soldateski v roke. Vojak, ki ga je odtrgal od doma, od koder ni smel vzeti prav nič s seboj, ga je z nenavadno jezo, z nekim sovraštvom in zaničevanjem, ob najgrših besedah, tako brcnil vzad, da še danes, po par mesecih ima tisti del boleč. Pa jaz temu človeku vendar nisem nič slabega storil, je rekel. Rekel je, da ni razumel tiste jeze, tistega sovraštva in zaničevanja, ki ga je kazal ta človek napram njemu. Na to pripovedovanje tega duhovnika, sem se večkrat spomnil.

Iz Zagreba sva odšla v Ljubljano, kjer sva med drugimi obiskala škofa dr. Rožmana in bana dr. Natlačena. Ljubljano in vso ljubljansko pokrajino so zasedli Italijani, ki so se od začetka delali kar lepi, a jim nihče ni nič kaj zaupal.

Ko sva bila v zimi, 44/45 z ženo zaprta v sodnih zaporih v Murski Soboti, kakor omenja, sem se nenadoma spomnil pripovedovanja tistega štajerskega duhovnika, da je šele sedaj prav razumel Kristosovo trpljenje. V zaporih nas je bilo istočasno zaprtih okrog 40 ljudi, izključno sami Slovenci. Madžarski žandarji, ki so nas stražili, so se bali predvsem komunistov,

ker so se Rusi že prav nevarno bližali Murski Soboti. Poleg par resničnih komunistov, je pa bila večina, kar se tiče komunizma, povsem po nedolžnem zaprta. Med njimi je bilo več dijakov, in celo nekaj bogoslovcev, od katerih so žandarji z vso silo hoteli zvedeti kaj o komunistih, in, ker ti niso znali ničesar povedati, so jih surovo pretepali. Poleg mene je ležal na golih deskah, kakor jaz, mlad bogoslovec, katerega so surovi madžarski žandarji, mongolskih ličnic in poševnih oči, posebej brezobzirno pretepali. Ko je bil pozvan na zaslišanje, ki je bilo združeno s pretepanjem, sem videl, kako je prebledel in kako je postal trenutno ves rosen po čelu. Pa sem se spomnil na tistega štajerskega duhovnika, kako je šele ob vojaški surovosti prav razumel Kristosovo trpljenje, ker sem tudi jaz šele tu prav razumel tisto skrivnost iz rožnega venca, "ki je za nas krvavi pot potil". Naš Gospod je tam na Oljski gori tako živo občutil vse trpljenje, ki ga bo moral prestati, da ga je obličil prav krvavi pot. Bil sem globoko prevzet, ko sem videl, da se trpljenje začne že takrat, ko nekdo pred seboj prav jasno vidi in čuti vse, kar bo moral prestajati. Skrivnost v rožnem vencu, "ki je za nas krvavi pot potil", sem šele sedaj prav razumel.

Madžarom je bilo znano, da zavezniki resno pripravljajo invazijo preko našega ozemlja na Madžarsko. Danes imamo že precej angleških in ameriških dokumentov o tem. Svobodna Slovenija z dne 1. 6. 1950 prinaša članek H. Baldwina po New York Timesu, kjer ta piše, da "Celo po padcu Rima, (t. j. 4. 6. 1944) se je Churchill trudil za izvedbo invazije na prostoru Trst-Reka, za prodor skozi ljubljansko kotlino in madžarsko ravnino, kjer bi presekali Nemcem umik z Balkana in istočasno odtrgali Sovjetom podonavsko področje in s tem zavarovali Srednjo Evropo". Podobnih dokumentov je več. Invazija preko ljubljanske kotline proti Madžarski je bila prvotno prav resno mišljena. Madžari so zatrjevali, da sta jim Churchill in Eden izrečno obljubila, da bodo Angleži napadli Madžarsko preko Slovenije. Amerikanci in Angleži so pa potem podlegli propagandi komunistov, katerim ta invazija nikakor ni šla v račun. Vsi tozadevni načrti Madžarov in tudi načrti o sodelovanju domobrancev pri tej invaziji, so bili s tem zrušeni, a zapečateni tudi usoda vse Srednje Evrope. Amerikanci in Angleži so komunistom pri razgovorih in pogajanjih v vsem ugodili in posledice tega danes vsi čutimo. Tudi Amerikanci in Angleži.

Ing. Jože Sodja, 6727 Edna Ave, Cleveland
Ohio 44103, U.S.A.

23. januarja 1970

Spoštovani in dragi gospod dr. Franc Bajlec.

Toliko let je že preteklo (čez petindvajset let) odkar sva se zadnjič videla. Večkrat mi spomini gredo nazaj na tista nevarna leta.

Zelo bi rad zvedel, kaj se je godilo z Vami, ko so mene Nemci zaprli in rad bi tudi videl, da bi Vi zvedeli, kar se je dogajalo v zvezi z ponudbo Madžarske vlade, ki ste jo v šifrirani formi poslali meni.

Ali se morda še spominjate strani v črni knjigi in ključa, ki je služila malo za najina sporočila. Še isti dan, ko sem ponudbo prejel sem jo prestavil (odšifriral) v razumljivo jezik in jo dal našemu vodstvu a istočasno sem jo poslal tudi naprej v Švico in London. Toda odgovora od tam nisem več prejel. Bil sem preje aretiran. (3 oktobra 1944 zvečer-torek) - Na petek istega tedna so me začeli zasliševati že okoli devete zjutraj, ves dan do polosme zvečer. Imel sem veliko srečo, da je Gestapovec Halupski, ko so me privedli v zasliševalno celico, vrgel aktovko na mizo in mnogi akti so se iz nje podričnili po mizi in prvi akt je bil poročilo iz Budimpešte. Ostril je svinčnik, jaz pa sem poškilil na akte, videl v poročilu ime Dr. Kreka, svoje ime in še nekatera druga imena, mislim da tudi Vas in takoj mi je bilo jasno, da so zvedeli za vso ponudbo. Nato so se oglasile sirene, kar vse je zavleklo začetek zasliševanja. Jaz sem se medtem notranje zbral. Iz zasliševanja sem spoznal, da je nekdo v Budimpešti v Hortijevem uradu vso zadevo izdal Nemcem, ki so potem poslali poročilo v Ljubljano za postopek proti meni a obenem pritiskali na Hortija in ga odvedli na varno. Mortijev sin je romal v konetracijsko taborišče Mauthausen v katerem sem bil tudi jaz. Mene so potem 28 dec. 1944 poslali v uničevalni lager Gusen. Jaz nisem ničesar priznal. Vedeli so pa, da ste bili v Ljubljani in tega jim nisem tajil, pač pa povedal, da ste bili v gestapovskem spremstvu pri meni, kjer sta naložila protikomunistično lireaturo. Najbolj sem jim ustregel, ko sem jim rekel, kako si morejo predstavljati, da bi kdo tako ponudbo spravil skozi vse njih meje in straže vse od Budimpešte. Tudi če so jo nameravali poslati meni, jaz jo nisem prejel. In s tem so se res končno zadovoljili. Bil sem do kraja

izmučen. Bilo je prav skrajni čas, da so zasliševanje nehali, ker bi mi živci skoraj popustili. (Štriki in revolverji na čelo so tej napetosti dodajali veliko breme.)

Zanima me, kaj se je z Vami godilo v Prekmurju? Ali so Vas ali koga drugega v te zvezi aretirali, ali ste morda iz Budimpešte bili posvarejeni in se pravočasno umaknili? Zelo me zanima? Še bolj pa seveda, ali imate še besedilo Madžarske ponudbe, stran Črne knjige? Ključ do najine pisave? In morda še kaj zanimivega: kar jaz ne vem. Zelo Vam bom hvaležen ako mi morete to sporočiti. Lahko to sporočite po mojem bratu v Buenos Airesu ali pa direktno meni semkaj. (Rev. Franc Sodja C.M.)

Kako pa Vaša družina? Vaši mali so sedaj veliki in mi postajamo stari in betežni. Jaz boleham že več let. Lani sem bil trikrat operiran in se kar ne morem pozdraviti. Letos bom šel v pokoj.

Želeč Vam vse dobro Vas vdano pozdravljam.

Ing. Jože Sodja

IVAN BUKOVEC

SPOMINI
NA MARIJANA MAROLTA

Najprej kako sem spoznal Marjana Marolta.

Marijan Marolt in njegova družina so živeli v okraju San Martín in bili aktivni v tamkajšnji slovenski skupnosti. Kot član te skupnosti sem hodil k pevskemu zboru, kamor je zahajal tudi Andrej Makek, bodoči Maroltov zet, s katerim sva se večkrat pogovarjala o slikarstvu. Maroltovi članki, poročila in kritike so mi bili vedno zanimivi in sem jih rad bral, ker me je zanimalo delovanje naših slikarjev in kiparjev. Nekoč me je Maroltov sin Primož povabil k njim na dom na kosilo. Tako sem prišel v stik z Maroltovo družino in spoznal pozneje Marjana Marolta, dobrohotnega človeka, ki je bil ob prilikah tudi zelo prijeten in zabaven, predvsem pa ljubitelja umetnosti. V zvezi s tem je bilo čutiti njegovo vzpodbujanje težnje mladih ljudi, ki so se zanimali za likovno umetnost, in to v prid slovenstva. Tako na primer mi je ob priliki, ko so tukajšnji slovenski skavti začeli pripravljati taborjenje v Bariločah, takoj svetoval, naj se odzovem prošnji organizatorjev, da jih kot starejši skavt spremljam skupaj z njegovim sinom Primožem in sicer z dvojnimi nameni: pomoč pri vodstvu skavtov, obenem pa da izrabim možnost in priložnost za slikanje v Bariločah. "Potem boste lahko naredili razstavo" – mi je rekel...

Kot vodja likovnega odseka SKA je imel na skrbi organizacijo in pripravo raznih razstav. Kadar je potreboval pomoč, mi je poslal kratko pismo in sem mu rad pomagal pri delu in postavljanju teh razstav.

Ko se je pri SKA pričelo govoriti o organiziranju umetniške šole, me je o tem Makek takoj obvestil. Z veseljem smo se odzvali ter se vpisali in z navdušenjem pričeli s šolo.

Kot organizator in soustanovitelj umetniške šole je Marijan Marolt po očetovsko skrbel za vse potrebe, ki so nastajale v šoli. Za študij anatomije je bilo nujno priti do človeškega

okostnjaka oz. skeleta. Na seji SKA je hudomušno predlagal, da naj prvi odbornik, ki bo umrl, daruje svojega za umetniško šolo...

Njegova predavanja niso bila dolgočasna, bila so neke vrste pogovori z učenci, v katerih nam je podajal svoje znanje predvsem o slovenskih slikarjih in celotni evropski umetnosti. Posredoval nam je svoje izkušnje v spoznavanju italijanskih umetnikov, saj je obiskoval razne retrospektivne razstave v Italiji. Bil je umetnostni zgodovinar in kot tak je bil bolj naklonjen umetniškim strujam iz preteklosti, bil pa je na tekočem tudi z novimi sodobnimi tendencami in avtorji, vendar jih ni ravno preveč upošteval oziroma razumel. Bil je bolj skeptičen glede teh. Konkretno: V 60. letih se je pojavil Instituto Di Tella, v katerem so se organizirale umetniške razstave avantgardne umetnosti v Argentini. Prosil sem ga, da skupaj obiščeva razstavo, na kateri je sodeloval tudi slovenski slikar Janez Bernik. Po ogledu razstave sva stopala po parku proti domu. Vprašal sem ga za njegovo mnenje, odgovoril mi je, da se ne razume preveč na moderne stvaritve. Bil pa je odprt, ni jih kritiziral, nekako odkrito je priznal, da mu ne ležijo.

V šoli mu je šlo za mirno sodelovanje tako med profesorji kakor med učenci. Ob prvi razstavi učencev umetniške šole je ga. Bara Remec dala napisati na katalog "razstava akademije". Nekateri so temu nasprotovali, nastala je polemika, ali je to "šola" ali "akademija". Marolt je skušal zadevo pomiriti. Napisal je v Glasu, da v Argentini to ni pomembno, saj obstajajo akademije za šivilije in brivce, važno pa je, čigav učenec je kdo.

Če povzamem važnost Maroltovega vpliva na mlade umetnike, ponovim, da nas je vzpodbujal k delu in študiju. Pred vsako razstavo, ki se je organizirala v naši skupnosti, je napisal članek, po razstavi poročilo in kritiko, s spoštovanjem, a odkrito. Strokovno je opisoval razstavljenega dela, kar je bilo podučno tako za ustvarjalca kakor za gledalce oziroma publiko. Obenem pa je s svojimi članki skušal v skupnosti vzbuditi spoštovanje do umetnosti in predvsem zanimanje do slovenskih umetnikov v izseljenstvu. "*Blagor tistim, ki znajo gledati*", "*V vsako slovensko hišo slovenski umetnik*", to je izražal in tak je bil Marolt. Zato se ga danes v imenu učencev umetniške šole SKA s hvaležnostjo spominjam.

RAZPIS ZA NOVO OPREMO REVIJE MEDDOBJE

Za grafične oblikovalce in študente zadnjega letnika grafičnih tehnik.

Kdor želi sodelovati pri natečaju za opremo revije Meddobje, naj predstavi dva vzorca oz. osnutka v največ štirih barvah v naravni velikosti in na črnem kartonu, passepartout, foamboard, itd, v velikosti A3.

Vse to je treba dostaviti Slovenski kulturni akciji do 15. marca 2003 v kuvertah, označenih s šifro (brez drugih podatkov). Oddati istočasno majhno zaprto kuverto z isto šifro, ki v notranjosti vsebuje ime, naslov in telefon pošiljalca.

Nagrajeni vzorec bo sprejet za oblikovanje Meddobja. Ostali pa bodo skupaj z nagrajenima sodelovali v skupinski razstavi grafičnih oblikovalcev v letu 2003.

1. NAGRADA: U\$S 100.

2. NAGRADA: U\$S 50.

Žirija: *arh. Marjan Eiletz*
arh. Jure Vombergar
dr. Katica Cukjati

Likovni odsek
tel: 4650-5088